ژبه

له بابا ادمه تر دې دمه

ډاکټر رحمت ربي زيرکيار، پوهاند څېړنکی

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه پېژندنه:

دکتاب نوم: ژبه له بابا ادمه تر دې دمه

ليکوال: ډاکتر رحمت ربي زيرک يار، خپلواک څېړونکی

Language: From Adam to Present

By: Dr. Rahmat Rabi Zirakyar, Independent Scholar, U.S.A.

December 11, 2010

۲۰ لینده (قوس)، ۱۳۸۹ لمریز

زرخېړی (تَوزند اُکس)، کلیفورنیا، امریکا

انلاین چاري: مختاراحمد احسان – لراوبر کتابتون – http://larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

- ډالۍ ---
- مننه---
- ننتوځ--
- ۱—ژبه له کومه راغله؟------------------------------------
- ۲—د ځواب کاریکاتور:د ژبې د منشابحث ولې تم شو؟----------------
- ۳—د احمدشاه بابا بې کماله لمسیان----------------------------
- ۴—ژبه په ټولنه کې، وینه په لابراتوار کې--------------------------
- ۵—پښتو په ارګ،جومات او اساسي قانون کې--------------------------
- ۶—پښتو په ګوانتانامو کې او فارسي په ارګ کې-------------------------
- ۷—ژب سیاست او ژب پلان----------------------------------
- ۸—د ژبې سیاسي اقتصاد:«په اردو یې ګټم او په پښتو یې ختم»-------------
- پـــا یلــــه---
- دوه ملـونــــه---
- الف-هغه هېوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات لري---------------
- ب-هغه هیوادونه چې اساسي قوانین یې د ژبې په اکله مقررات نه لري --------------
- د کتاب پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالـۍ

یوناني فیلسوف اپلاتون د غوره ټولنې (کمال مطلوب ټولنې) لپاره په فیلسوف واکمنانو را چاپیرو: په دې ډول چې یا دې پاچاهان فیلسوفان شي یا دې فیلسوفان پاچاهان شي. اپلاتون په خپل ژوند کې فیلسوف واکمن یا واکمن فیلسوف مینده نکړ. خو ما خپل فیلسوف واکمن مینده کړ: زما په زړه کې جناب ډاکټر صاحب عبدالصمد حامد هم پوه مشر دی او هم مشر پوه (سینیر سکالر) دی. زه دا کتاب خپل پوه مشر او مشر پوه منلي ډاکتر عبد الصمد حامد ته ډالۍ کوم ځکه چې خپله پوهه، خپله عقیده او خپل هیواد یې په هیڅ نه دي پلورلي، په علمي موضوعګانو کې یې زما سره نیغ بحث کړی دی او په خپلو سازونکو نیوکو او پوښتنو یې زما څیړنې غښتلې کړې دي. د بیلګې په ډول، زما په دې کتاب کوټي کې د دوه پوښتنو زه لا زیاتې څیړنې ته وهڅولم: لومړی، په دولتونو کې د رسمی ژبې او ملي ژبې د توپیر مثالونه به کوم وي؟(د دې کتاب اووم فصل). دوهم، په نولسمه پیړۍ کې په فرانسه کې د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا بحث منع کړ؟ (د دې کتاب دوهم فصل). دغه شان د پوه مشر او مشر پوه ډاکتر عبد الصمد حامد مفکورو زما په یوه بله انګریزي لیکنه کې هم ګټور رول لوبولی و، په دې سرلیک

Zirakyar, Relocate United Nations to Jerusalem to Harmonize Civilizations, 2008. Electronic Version

منلی او سپین سپیڅلی سړی ډاکتر عبدالصمد حامد یو پوهنتون دی چې سړی پکې د دین او دنیا منځګړتیا زده کولی شي. افغانستان دا سې چاته کلکه اړتیا لري چې د دین او دنیا په منځ کې منځګړی (واسطه) شي. ډاکتر رحمت ربی زیرکیار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ(قوس)/۱۳۸۹المریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننــــــــــه

ښاغلي ورور ابراهیم نعیمي د ېته ملا تړلې ده چې د ژبې د اهمیت په اکله زما خورې ورې پرتې لیکنې د کتاب په بڼه ټایپ او خپرې کړي. له دې امله چې د پښتو ټایپ مې نه و زده کړی، د ژبې د اهمیت په اکله زما د لیکنو ستره برخه ناچاپه په ډیری (دوسیه، فایل) کې غلې شوې وه (یوائې دوه لیکنې مې په دې سرلیکونو خپرې شوې وې: «د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې»، او «پښتو په ارګ، جومات او اساسي قانون کې»). پاتې شپږ فصلونه، ننتوځ او پایله نوي او ناچاپه دي. زه د زړه له کومې د محترم ورور ابراهیم نعیمي د تخنیکي، کلتوري او پوهنیزو هڅو مننداوی یم او د ملي احساس او علمي خدمت ستاینه یې کوم. توده دې وي د دې ښاغلي او مبتکر ورور خپلواکه کلتوري دېره!

ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

۵/د سمبر/۲۰۱۰=۱۴/لیندۍ(قوس)/۱۳۸۹المریز

زرڅېړۍ (تَو زند اُکس)، کلیفورنیا، امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننتوځ

نن د پوهاوي راپوهاوي د لوښي (وسيلې) په ډول د ژبې وظيفه اسانه شوې ده، خو خبره د ژبې په هويتي-احساسي وظيفه کې ده او په يوه مشخصه سياسي ټولنه(دولت) کې د ژبې د سياسي اقتصاد په ساحه کې ده.

دا کتاب د ژبې بېلا بېلې ديني، ازلي(ذاتي)، تاريخي-پرمختيايي، هويتي، ارتباطي (مراوده وي)، سياسي-ملي او اقتصادي څنډې څيړي، په بشري ټولنو کې د ژبې اهميت را سپړي، او هغې مشکلې پوښتنې ته د ځواب په ميندلو رڼا اچوي چې ژبه له کومه راغله. بله غټه پوښتنه دا ده چې که د ژبې تکاملي پرمختيا (اِيوليوشنري ډيولپمينټ) واقعيت وي، دغه عمليه به نوره په کومه خوا روانه وي او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختيا به کوم پړاو ته ورسيږي؟! دې پوښتنې ته ځواب به د راتلونکو پوهانو په مغزو کې خاپوړې وکړي

ژبه نږدې يوه «معجزه» ده چې په وينا کې نه ځايېږي، تو پير نه لري چې له کومې څنډې ورته وګورو. که ژبه نه واى، دينونه به ناشونى واى، انسانان به يو بل ته پرديان واى، ... بې له ژبې به استعدادونه پټ واى او فکرونه به شړ واى. کمپيوټرنيټ (کمپيوټري جال) نن يوه اريانوونکې پرمختيا ده، خو د پخواني بې جسمه واقعيت(ژبې) سيورى دى. په دې کتاب کى به لوستونکي د ژبې د بحث د ژورتيا خوند وڅکي، د ژبې د مرموزو څنډو ننداره به وکړي، او د امريکايي کمياګر او ژبپوه بن جمين لي وورف د فرضيې(هيپاتيزيس) سره به اشنا شي.

په دې کتاب کى سربيره په ډالۍ، مننې، ننتوځ، پايلې (نتيجې) او دوه ملونو اته پړکي (فصلونه) خوندي شوي دي. لومړى پړکى د ژبې په منشا راڅرخي. دوهم پړکى د ې پوښتنې ته ځواب لټوي چې په نولسمه پيړۍ کې په فرانسه کى د ژبپوهنې ټولنې ولې د ژبې د منشا په اکله بحث منع کړى و. دريم څپرکى زما په خوب ليدلو (۱۳۷۵-۸-۱۸ لمريز=۹ نومبر۱۹۹۲ زييز) را چاپير دى چې په صحنه کى يې احمد شاه بابا، پښتو بابا محمد ګل مومند، ويداند (علامه) سيد جمال الدين افغان، رام چند، او محمد څرګند لوبغاړي دي. په څلورم پړکي کى د افغانستان د يوه کړکيچ په هغه توپير ګړيږم چې د سياسي هېوادوال(سياسي تبعه) او کلتوري هيوادوال ترمنځ عملا په دولتي رسمي اداروکې ليدل کيږي. په پنځم پړکي کى په ارګ(دولتي مرکز)، جومات، او اساسي قانون کى د پښتو په چلن رڼا اچول شوې ده. په دې پړکي کې ارواښاد وزير محمد ګل مومند په شلمه پيړۍ کې د لومړي او هغه جدي مفکر په څير معرفي شوى دى چې د ژبې په سياسي اقتصاد پوهيده. په شپږم پړکي کې دوه هيوادوست پښتون ساپوهان(پوهاند سيد بهاالدين مجروح او ډاکټر کبير ستورى) معرفي شوي دي او په څنګ کى يې د طنز په ډول په ګوانتانمو کې د پښتو رسمي کېدنې ته او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلالت چپن حامد کرزي په ارګ کې د پخوا په شان د فارسي رسمي کيدنې ته ګوته نيول شوې ده. او وم پړکی د ژبې او عقل په اکله په يوه مهمه عربي مقوله پيل کيږي چې د ژبپوهنې ډاکټر نيکولس اُستلر پرې د خپل پنډه کتاب سريزه پيل کړې ده. په دې تر ټولو اوږده پړکي کې د رسمي او ملي ژبو پولې ښودل شوې دي، د ژبني ټکرونو لاملونه ښودل شوي دي، او د ژب سياست (د ژبې د معياري کولو) او د ژب پلان اساسات او بېلګې په کې انځور شوي. په اتم پړکي کې په برتانوي پاکستان کې چې د افغانستان په خاوره يې خېټه اچولې ده او د پښتونخوا سره استعماري چلن کوي، د پښتو ژبې سياسي اقتصاد راسپړل شوی دی. استعماري اسلامي پاکستان د دې مخه نيولې ده چې په پښتونخوا يانې افغانيه کې دې پښتو ژبه د پښتنو په هويت سازۍ کې اغيزمن رول ولوبوي. په هند کې د مغلو د واکمنۍ له برکته اردو ژبه چې په برتانوي پاکستان کې د اووه عشاريه درې سلنو (۷،۳٪) وګړو (مهاجرو) ژبه ده په دغه هېواد کې ملي او اسلامي ژبې ته جګه شوې ده. خو په برتانوي پاکستان کې پښتو ژبې د دې وس و نه مينده چې د قدرت په قلمرو کې د برخې خاونده شي. په پايله کې مې د بحث تنسته رالنډه کړې ده او په ښکېل شوي افغانستان کې د ژبې د کړکېچ د حل لپاره مې خپلې ماتې ګوډې سپا رښتنې وړاندې کړې دي.

ګوندې زما دا کتاب ګوتې په افغانستان کی د ژبې د احساسي مسلې منطقي بحث ته لار پرانيزي او په دې ډول د علمي بحث په رڼاکې د حل لار ولټوله شي. ورورې به کوو ، حساب تر منځ. «له کورا و کلي ووځه، خو له نرخه مه وځه !» افغانان بايد د نورو ملي ټولنو له واقعيتونو نه نوکې زده کړه وکړي. نږدې لس کلونه وړاندې د ۲۰۰۰ زېيز کال په پسرلي کې د اسلامي ايران ولسمشر محمد خاتمي د ايران په شمال کې د ګورګيانو غونډې ته په وينا کې په دې ټکي ټينګار وکړ چې: «درين دنيا نمی توان از کثرت صرف نظر کرد.» ولـولئ: رحمت ربی زيرکيار، ملي ستم، مليت او خراسان. خپروونکی: د پښتني کلتور د ودې ټولنه-جرمني، د خپرونو لړۍ ۱۲. چاپخي: ملت پريس، لاهور. د چاپ کال: ۱۳۸۰ لمريز/۲۰۰۰ زېيز، ۱۱۹ مخونه، دلته ۲ مخ

د سمبر /۱۲/۲۰۱۰ = ۲۰ ليندۍ (قوس) /۱۳۸۹ زرخېړۍ، کليفورنيا ، امريکا

ډاکټر زيرکيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه له کومه راغله؟

له فرعونه تر دې دمه «په علم کې خوراکلک مشکل» دې پوښتنې ته ځواب موندل دي چې ژبه د کومه راغله؟ تر اوسه انسانان یوا ځینې ژوي دي چې د ویناپېرزوینه پرې شوې ده. که له یوې خوا ژبه لومړی «وسیله» ده د پوهاوي راپوهاوي(افهام وتفهیم) لپاره، نو له بلې خوا ژبه تړون او غوټه ده د پېژاند (هویت) لپاره. د وسیلې په ډول د ژبې وظیفه اسانه شوې ده. نن ناشونې نه ده چې د امریکې له راکې غرنه یو امریکایي په انګریزي ژبه د سپین غر دیو پښتون سره په پښتو ژبه د همزمان الکټرونیک ژباړې په برکت مفاهمه وکړي بې له دې چې دواړو د یو بل ژبې زده کړې وي.

خو خبره د ژبې په هویتي – احساسي وظیفه کې ده ، او په یوه مشخصه سیمه کې د ژبې د سیاسي اقتصاد په ساحه[1] کې ده. هغه ولس چې خپل دولت یې نه وي جوړ کړی، رسمي ژبه نلري خو ملي ژبه لري.عموماً ملي ژبه دولتونه زیږوي، او بیا دولتونه رسمي ژبه ټاکي.

«قوة الانسان فی عقله ولسانه.» د ډاکټر اولستر[2] د پنډ کتاب سریزه په دغه عربي مقوله پیل شوې ده.

(اوستلر، دلفظ امپراتوري: د ژبې یو تاریخ، نیویارک او لندن: هارپر ۲۰۰۶)

یو سل و دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۸۲ز) کال کې، په پاریس کې د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. له دې نه شپږ کلونه وروسته په (۱۸۷۲ز) کال، په لندن کې دلغت پوهنې ټولنې (فیلولوجیکل سوسایټي) عیني لار غوره کړه. د یوې پېړۍ لپاره د ژبې د پرمختیا په اکله بحثونو ته پاټک اچول شوی و. په (۱۹۷۰ز) کلونو کې، د ژبې د منشأ (پیل) او پرمختیا به اکله غلي شان بحثونه پیل شول، او ډېر ژر خلی به ور سره یوه بښنه هم مل شوې وه. پایله دا شوه چې دغه غلي بحثونه غلي پاتې نشول، بلکه د یوه درانه او اوږده وربښت په شان یې په تیرو (۳۰) کلونو کې د مضمونو ، کتابونو او غونډو خوړونه راوویستل. او سني په بحثونو ډک او منډلي حالت څه ناڅه انارشي (ګډوډي او خپل سري) رامنځته کړې ده چې په پایله کې یې بنایي ځیني خلک د پخواني حالت خوبونه ووینې، او د ژبې د منشأ او پرمختیا په اکله د بحثونو بندیز غوره وګڼي؟!

د چارپوهانو ډېره کیان په دې اند دي چې ژبه اساساً یو ځانګړې بشري استعداد دی. خو په وراثت پوهنه[3]، لرغون پوهنه (ارکیالوجي) ، عصبي تن پوهنه (نیوروفیزیالوجي) او په کمپیوټري ماډلونو کې پرمختګونو غټو او کله ناکله

---

[1] - political economy of language

[2] . Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language History. New York and London: Harper perennial, 2006,xix

[3] - genetics

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکیچنو علاموا ولاربنودنو ته لارپرانیستلی ده. کریستن کینیلی[4] په خپل وتلی کتاب کی د ژبی د منشأ په اکله اوسنی بحثونه راغونډ کړی دی.
لیکواله دعلوموتجربه کاره ژورنالسته ده اوله کمبریج پوهنتون نه یی په ژبپوهنه[5] کی ډاکتری ترلاسه کړی ده. ددې کفایتونو په مټ لیکواله ددی لایقه ده چی خپل کتاب (نن په علم کی دخوراکلک مشکل) په حل راوڅرخوی؛[6]
ژبه نژدی یو «غیری قابل بیان معجزه» ده، تو پیرنلری چی له کومی څنډی نه ورته وکسو. ژبه هغه لوښی (وسیله) ده چی انسانان یی له سپیره ډاګ نه راوویستل تاریخ یی هسک کړ، اوموږته یی ددی وس راکړچی فکروکړو، دغه ډول څیزونه په تصورکی انځورکړواوخپل مجرد[7] فکرونه په خوراليری واټنونوکی د یوبل په پوهاوی راپوهاوی (افهام اوتفهیم) کی وکاروو. خوکوټلی پوښتنه داده چی پخپله ژبه له کومه راغله؟!! په دی اکله دوه نظریی شته
لومړی نظریه هغه یوه ده چی دامریکی دوتلی ژبپوه نوام چامسکی[8] له خوا راوتلی ده اوله کلونوراهیسی برلاسی ده. په ساده وینا، د پوهاند چامسکی په اند:
۱- ژبه یو ځانګړی بشری استعداد دی.
۲- ژبی دانسانانو په پیدا ښت[9] کی کلک سیمونه غځولی دی.[10]
۳- ژبه دخپلواجرأتولپاره مخکی له مخکی تیاکل شوی (ازلی) ګرامری قواعدلری. په بله وینا، ماشومان دګرامری جوړښت په اکله ذاتی یا اذلی پوهه لری، اودغه ګرامری قواعدپه ټولوبشری ژبوکی خوندی شوی دی. دغی ذاتی یافطری[11] پوهی ته جهانی ګرامر[12] وایی. دنړی د ژبوتوپیرونه دانسانانوپه مغزوکی دنصب شوو مشخصاتو[13] په څیرپراته دی. دپوهاند چامسکی په اند، دانسانانوماغزه د شعوری او ادراکی فکرچینه ده. دلته ادراکی عملیی[14] روانی دی چی په فکر[15] (تعبیر، احساس)، تفسیراوتحلیل، حافظه.... اوتصورراڅرخی. خوکیدای شی چی انسانان

---

[4] - Dr.Christine Kenneally, the First word: The Search for the origins of language. New York: Viking/Penguin Group, 2007, x+357 pages
[5] - Linguistics
[6] - The hardest problem in science today.
[7] - abstract
[8] - Noam Chomsky
[9] - genes
[10] - Hardwired into our genes
[11] - innate
[12] - Universal grammar
[13] - Parameter settings in the brain
[14] - Cognitive processes
[15] - Perception

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته متوجه نه وي. د پوهاند چا مسکي له دغه ډول نظره سرې داسي پوهېږي چي د ژبې تکاملي مفکوره لرتر لره دشک لاندي ده. دليل يې دا دي چي د ژبې دتکاملي پرمختيا لپاره لاتر اوسه داسي کلکي نښې نښاني[16] نه دي ميندل شوي چي دډېرو زمانو په اوږدوکي د ژبې منشأ وښيي. په بله وينا ، مشکل دا دي چي پخوانۍ وينا (لومړي لفظونه يا لومړۍ وينا) جسمي نښې نښانې (فوسيلونه) نلري

د ژبې په اکله دوهم نظر د ژبې په تکاملي پر مختيا (ايولوشنري ډيولپمنټ) راڅرخي.

د ژبې د منشا د ميندلو لپاره دادراک پوهانو ، ژوندپوهانو ، وراثت پوهانو ،او ژوپوهانو[17] څېړنې د سرې هيله غښتلې کوي چي د ژبې تکاملي پرمختيا به يو وخت راجوته (برسيره) شي. په دې اړوند کي د کريستين کينيلي کتاب[18] (لومړي ټکي: د ژبې د منشأ گانو لپاره څېړنه، نيويارک ۲۰۰۷) گټور معلومات وړاندي کوي. په دې کتاب کي ليکوالې کلکه هڅه کړې ده چي د ژبې دتکاملي پرمختيا تنسته راوسپړي، او په دې رڼا واچوي چي څنگه د دغې پټيني (قشري) عمليې په اوږدو کي يو غږېدونکي ژوی[19] راوتلی دی. بيلا بيلې تجربې (لکه د اشارو په واسطه د بيزوگانو وينا ، دتوتيانو ادراک ، په بيزوگانو کي د شميرني او گرامر استعداد ، او په دولفين[20] کي ځان پيژندنه)[21] موږ ديته رابلي چي د ژبې د رامنځته کيدلو په اکله په خپل نظر کي بدلون ته چمتو شو. داسي معلومېږي چي ژبه زموږ په جينونو[22] کي دنا څاپي، اريانونکي او ښتون له لارې نه ده زيږېدلې بلکي د يوې تدريجي عمليې په اوږدو کي رامنځته شوې ده چي جسمي، عصبي او کلتوري نوښتونه پکي شامل دي.

اوس انسانان کولای شي چي دکمپيوترونو نړيوال جال ته ورننوځي، او ديوڅو تڼيو په ټوبلو سره د معلوماتو په نړۍ کي وگرځي، او دنا اشنا خلکو سره په يوه داسي کچه راشه درشه (مراوده) کي اخته شي چي يو څه وړاندي يې چا تصور نشو کولای. د برېښنا ييز جال (کمپيوتر نيټ) راويستل په تخنيکي پرمختيا کي يو محير العقول ټوپ و. خو په عيني حال کي دغه اريانوونکي پرمختيا ديوغټ او پخواني څه سيوري و. د هغه څه سيوري چي موږ ورته ژبه وايو. په واقيعيت کي ژبه ترهرڅه د مخه او ستره معلوماتي شاهراه[23] ده ياني ژبه (نړۍ لومړي واقعي نړۍ)[24] ده. ژبه

---

[16] - Fossils

[17] - Animal researcher

[18] - The First word

[19] - Talking animal

[20] - Dolphins

[21] - Self-awareness

[22] - Genes

[23] - Information highway

[24] - The first virtual world

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعي جهانشمول جال[25] دي چې هرڅوک ورته لاړلري (مخ ۳).
ليکل يو ډول فوسيل (نښه، علامه) ده. ليک موږته دهغو ژبو په اکله يوڅه ويلی شي چې پخپله ليک کې ثبت شوي وي. پخپله ليکل شپږزره (۲۰۰۰) کلنه مخنيه (سابقه) لري (مخ ۵). ژبه غيري جسمي، معنوي موجودې، له دې امله الفاظ ډېرين، کلک موجوديت نشي لرلی. خود انسانانو په وجودکې د ژبې سره اړوند جسمي غړي د ژبې په تکاملي عمليه رڼا اچولی شي. ماغزه، ژبه، مري، سږي، پزه او وړه ژبه (الکي ژبه) ټول «دقيقاً د غږ په توليد کې شامل دي»[26]:
د انسان په وجودکې پاسته نسجونه[27] زرله منځه درومي. وروسته له اوږدې زماني، انسان په دې برياليشوی دی چې د ژبې سره داړوندوفوسيلونوچاپونه (اثرونه)[28] پيدا کړي. هغه چاپونه چې دلرې پخوانيانو هډوکو پرېښې دي.
خود انسان د ککرې کچه (اندازه) يا د ورون هډوکي د ژبې د پرمختيا په اکله زموږ پوهه همدومره غښتلې کولی شي.
د انسان دلرې پخوانيانو د هډوکود فوسيلونو د چاپونو (اثرونو) اندازه موږته نشي ويلای چې لومړي غږ[29] کله ويستل شوي و. دغه چاپونه يا اثرونه موږته نشي ويلای چې لومړي ټکي يونوم و (لکه څرمن، زمری، تيږه)، يوصفت و (لکه ګلالی، غورياليی، توريالی)، يوفعل و (لکه ښنبل، خوړل، وهل، ښملاستل، ځغاستل).... اوکه يو امرو (لکه ودانګه، وښنبه، وخوره). زموږ د پخوانيانو هډوکي موږته نشي ويلای چې لومړي غږ چا ويستلی وياچا اوريدلی و.
ايا ژبه د ځان سره په غږيدلو[30] پيل شوه، اوکه د ژبې اساسي فطرت دادی چې اړيکمنه[31] ياني ارتباطي وي؟
خبرې (محاوره، صحبت) لږترلږه دوه انسانانوته اړتيالري. سړی څنګه يو داسي ژبه خلق کولای اوراويستلی شي چې په عيني وخت کې يې بل سړی په مطلب پوه شي؟ په بله وينا، که يو سړي ژبه (لومړي وينا) راوويستله، هغه دخپلې وينا په مطلب پوهيده. هغه دوهم سړي چې لومړي اوريدونکی و، د لومړي وينا کوونکي په مطلب څنګه پوه شو؟ په ساده ژبه: ويناخودشفر (رمز) په شان وه. (هغه رمزوچې پخپله ويونکي يې کيلي لرله اوپرې پوهيده)، هغه اوريدونکي د شفرکيلي څنګه ميندده کړه. هغه کيلي چې دوينا ډکون (متن، مطلب) راوسپړي[32]؟ فوسيلونه[33] دغه

---

[25] - Real worldwide web

[26] - Are all intimately involved in speech production

[27] - Tissues

[28] - impressions

[29] - first word

[30] - Soliloquy

[31] - communicative

[32] - decode

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې ته ځواب نشي ویلای. کوم آینشتاین[34] به هم پیدا نشي چې د ژبې تکاملي پرمختیا ته یواځنی ارت او برلاسی نظر واچوي. دلغتونو او جملو ډیرې پخوانۍ منشأګانې را برسیره کول دیته اړتیا لري چې یو شمیر بیلابیل علوم، په سلګونو ژمنوال(متعهد) او زیرک چارپوهان، او یو شمیر سترګور او او ږدفکره وګړي[35] ګډ کار ته ملا وتړي.او ګډ معلومات را وباسي. په دې پوهیدل چې ژبه څنګه پیل شوه، هغې ټکنالوجۍ ته اړتیا لري چې «تیره اونۍ را وتلې وي، او هغو تجربوته اړتیا لري چې پرون اجرأشوې وي.»[36]

دلته وینو چې دشفرکیلي ژباړې ته ورته ده. که ښه زیر شو، دیته به موپام را وګرځي چې ښایي بیله ژبې به انسانان یو وبل ته پردیان وای: بې له ژبې به انسانان دیوبل په احساس نه پوهیدلای، بیله ژبې به دیوبل په ګټه نه پوهیدلای، بې له ژبې به یې استعدادونه پټ وای، بې له ژبې به یې فکرونه شړ وای، بې له ژبې به انسانان بې برکته وای، بې له ژبې به دینونه ناشوني وای، بې له ژبې به تاریخونه ورک وای!

یوه غټه پوښتنه داده چې که د ژبې تکاملي پرمختیا واقعیت وي، دغه عملیه به نوره په کومه خوا روانه وي، او پخپله زموږ انسانانو تکاملي پرمختیا به کوم پړاو ته ورسیږي؟[37]

ډاکټر کریستین کینیلي «لومړی وینا»[38] په نوم کتاب وروستنۍ وینا نه ده. په دغه سرلیک هغه چارپوهان بې برخې پاتې شوي دي چې په علامت ژبه[39] کې یې نوم ویستلی دی[40]. داسې بریښي چې د «لومړۍ وینا» په نوم کتاب کې، ژبې ته یواځې د وینا ژبې[41] په سترګه کتل شوي دي. پخپله د کتاب لیکوال ډاکټر کریستین کینیلي کاږي چې وینا د ژبې لپاره «حیاتي» یانې ژښته ډیره مهمه[42] ده. سره له دې هم، ژبه د لاسونو په خوځولو او دمخ په څیره کولو[43] کې

33 - Fossils

34 - Einstein

35 - Visionary individuals

36 - Finding out how language started requires technology that was invented last week and experiments that were conducted yesterday. Pp.5 - 6

37 - (If language has evolved, where will it head next? And where, for that matter, will we?) (P.11).

38 - The first word

39 - sign language

40 - Ursula Bellugi, Karen Emmorey David F. Armstrong, Sherman willcox, and the late William C. stokoe

41 - speech language

42 - crucial to language

43 - expressions

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شان غږ ځیدلی ده لکه په غږونو[44] کی چی خوندی شوی ده. بنا یی ژبه به په لومړی پړاو کی د علامت ژبی په ځیر را منځته شوی وی ، او وروسته به یی د غږ ژبی او وینا ژبی په ځیر پر مختیا کړی وی. اوس هم وینو چی لاسی حرکتونه زموږ په وینا کی او بدل شوی دی. د زیاتو معلوماتو لپاره و لولی د امریکی په او کلند پوهنتون کی د ساه پوهنی د پوهاند کتاب:[45]

د مغز او ژبی اړیکی په هغو انسانانو کی هم لیدل کیږی چی حمله(سکته) پری راغلی وی، یانی(سټروک ویکټمز)[46] وی. سکته وهلی انسانان د وینا قدرت له لاسه ورکوی چی افوزیا[47] ورته ویل کیږی. په دغسی حالت کی هغوی نه یوازی دا چی په راشه درشه(مراوده، کمونیکیشن) کی مشکلات لری، بلکه دا هم ورته ډیره سخته وی چی معلومات رده بندی[48] کړی، په یاد کی یی وساتی او تنظیم یی کړی. د ډاکټرې کریستی کینیلی په کتاب(لومړی وینا) کی یو پام وړ پوښتنه خوندی شوی ده: څه به پیښ شی چی که یو بیزو چی علامت ژبه[49] یی زده کړی وی لومړی ځل یو بل بیزو ووینې چی په عین اندازه یې علامت ژبه زده کړې وي؟ د دغه مخامخې پایله دا شوه چی په علامت ژبه کی د دواړو همسو یه بیزوګانو ترمنځ راشه درشه(مراوده) ونشوه، بلکه پر ځای یی د دواړو ترمنځ د «علامت چغو جګړه» را پورته شوه:[50]

دا تجربه یو ځل بیا په سړی کی دا فکر غښتلی کوی چی ژبه یوه انسانی ځانګړتیا ده.

یونانی تاریخ پوه هیرودت[51] لومړی انسان بریښی چی نږدی دوه نیم زره کلونه وړاندی به یی د ژبپوهنی[52] یو غټه تکی ته ګوته نیولی وی. د غه شان مصری واکمن، فرعون سمیتیکاس[53] (۲۲۴ تر ۲۱۰ قبل المیلاد) لومړی سړی بریښی چی څه د پاسه دوه نیم زره کلونه وړاندی به یی د ژبپوهنی ډیره ترخه تجربه بشپړه کړی وی. هیرودوت(۴۸۵ تر ۴۲۵ قبل

---

[44] - vocalizations

[45] - Michael C. Corballis, From Hand to mouth: The Origins of language. Princeton university press,2002

[46] - stroke victims

[47] - aphasia

[48] - categories

[49] - sign language

[50] - "What resulted was a sign-shouting match,neither ape was willing to(isten), Dr.Kennaeally reports.

[51] - Herodotus

[52] - Linguistics

[53] - Psammeticus

(c) ketabton.com: The Digital Library

الميلاد) په مصر کې د خپل سفر په اوږدو کې په يوه اريانو نکې تجربه خبرشو. په هغه تجربه چې د فرعون سميتيکاس په امر بشپړه شوې وه. هيرودوت کاږي چې د غه فرعون په دوه(۲) ماشوم هلکانو په يوه لرې اوپټ ځاي کې د يو الونه راتاوکړل او په دې ډول يې له بهرني تماس نه کوښې اوبيل کړل. فرعون سميتيکاس په دې اند وه چې هرڅه د دغو هلکانو له خولې را ووځي د انسان د ژبې پيل(منشأ) به وي او د نوروژبولپاره به کيلي وي. د تاريخپوه هيرودوت په وينا په انزوا کې ساتل شوو هلکانو په فريګيان[54] ژبه کې د ډوډۍ لپاره لفظ (بيکس)[55] را وويست.

فريګيا د اوسنۍ ترکيې په منځ کې يوه پاچهي وه. مسيدونيا (مکدونيا) د جنوب ختيز يوروپ هغه سيمه وه چې د يونان، بلغاريا او يوګوسلاويا ځينې برخې پکې شاملې وې. مکدونيا د يونان په شمال کې د يوې لرغونې پاچهي نوم هم و. فريګيانو[56] په لرغونو وختونو کې په مکدونيا کې ژوند کاوه. هغوې په پيل کې د بروګيس[57] يا بريګيس[58] په نومونو ياديدل. وروسته د فروګيس[59] او بيا د فريګيس[60] په نومونو ياد شول. د اهغه مهال و چې په لرغوني يونان کې يوناني ژبه ملي(هيوادنۍ) مقام ته نوه رسيدلې. د تروي[61] د ښاري دولت په مهال ځينې فريګيان د تروجانو په ټلګرتيا[62] او حمايت سره اناتوليا(اوسنۍ ترکيې) ته لاړل. تروی[63] په شمال لويديزه کوچنۍ اسيا کې د داردانيلس په شاوخوا کې لرغونی ښار و او د تروجن جګړې[64] سيمه وه. پخپله تروجن ژبې د مړينې خوند وڅاکه. له دې امله سخته ده چې په ډاډ سره د تروجن ژبې او فريګۍ ژبې اړيکې را وسپړل شي. لا تر اوسه دا هم نه ده جوته شوې چې فريګيان به کله په ترکيه کې هتيت امپراتورۍ[65] ته ورغلي وي او د دغې واکمنۍ سره به يې څه ډول اړيکې ساتلې وي. معمولاً

54 - Phrygian

55 - Bekos

56 - Phrygian people

57 - Bruges

58 - Bryges

59 - Phruges

60 - Phryges

61 - Troy

62 - Trojan allies

63 - troy

64 - Trojan war

65 - Hattite

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې اټکل کيږي چې هتيت واکمنې به له نن نه دري زره دوه سوه(۳۲۰۰) کلونه وړاندې ددولس سوه(۱۲۰۰) قبل الميلاد په شاوخوا کې خوبيالې شوي او مرګوني شوي. هو، په دې سره ويل کيږي چې فريګيا[66] د هتيت په خاوره کې رامنځته شوې وه، او دفريګيا دولت په اتمه(۸) قبل الميلاد پيړۍ کې راڅګ شوي و. فريګۍ ژبه دشپږمې زيږې پيړۍ پورې يانې نږدې دديارلس سوه(۱۳۰۰) کلونو لپاره ژوندۍ پاتې شوې وه. په بالکان کې فريګيان په يونانې مکدونياکې مدغم شوي وو. ديونان لرغونې حماسي شاعر هومر[67](اتمه يا اووه مه قبل الميلاد پيړۍ) په خپل ايلياد[68] نومې اثرکې تروجن جګړې ته ګوته نيولې ده. تاريخپوهان وايي چې هومرشاعرو، نه مورخ. له دې امله دنوموړي له خوا وړاندې شوې تاريخې معلومات بايد په احتياط سره وکارول شي، که څه هم ځينې تفصيلات يې دلرغون پوهانو(ارکيالوجستانو) له خوا منل شوې دي.   فريګيانو يوه اينډو-اروپايي[69] ژبه ويله، او هغه پټې(الفبا) يې منلې وه چې اصلاً فونيشيانو[70] راويستلې وه. پخپله فونيشي پټې دوه ويشت(۲۲) توری لرل چې له کنعانې وزمه يا سينايي وزمه ژبې[71] نه راوتلې وه. د کنعانې وزمه ژبې پټې لومړنۍ غلې(صامت، بې غږه) الفبا وه. کنعان يا سينا په اتلسمه(۱۸) يا اووه لسمه(۱۷) قبل الميلاد پيړۍ کې د مصريانو لخوا نيول شوي وه. که دکنعانې وزمه يانې مخکنې کنعانې ژبې پټې ته يو ځغلنده نظر واچوو، وبه وينو چې په اصل کې له مصري تصويرليک[72] نه راوتلې ده. په لنډه وينا: د مصري اغيزپه مخکنۍ کنعانې ژبه[73] پريوتلې و، مخکنې کنعانې ژبې په فونيشي ژبې اغيزاچولې وا و فونيشي ژبې په خپل وار سره فريګۍ ژبه[74] تراغيزلاندې نيولې وه.

دفرعون سميتيکاس ربړونکې او غونې زيګوونکې تجربې وښودله چې که څه هم ماشومان ځانله(منزوي) پريښودل شي، هغوی کولی شي چې په خپل منځ کې ژبه راوباسي. يونانې تاريخپوه هيرودوت له دغې تجربې نه دې پايلې ته ورسيد چې انسانان دخبرو استعداد سره زيږيدلې دي. دفرعون سميتيکاس له تجربې راهيسې،

---

66 - Phrygia

67 - Homer

68 - Iliad

69 - Indo - European

70 - Phoenicians

71 - Proto-canaanite or proto – sinaite

72 - hieroglyphic signs

73 - Proto – Canaanite

74 - Phrygian

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان د ژبې د منشأ په لټه کې لګیا شول او په دې ارمان وو چې که د فرعون سمیتیکاس تجربه تکرار کړای شي. خو اخلاقي معیارونو د دې اجازه نه ورکوله چې ماشومان په یوه لرې او ځانله جزیره کې په خپل منځ کې پرېږدي او وګوري چې د کومې اصلي ژبې په راویستلو به بریالي شي؟ بله پوښتنه دا وه چې که په انزوا کې ساتل شوي ماشومان اصلي (لومړنۍ) ژبه را وباسي، موجوده ژبو ته به څو مره ورته وي؟ له نن نه نژدې پنځه ویشت کلونه (۲۵) وړاندې په نولس سوه اتیا (۱۹۸۰) کلونو کې، ژبپوهانو یوه وړه خزانه ومیندله:

دفرعون سمیتیکاس تجربه بیله کوم پلان نه په مصر کې نه، بلکې د اخل د لاتین امریکې په نیکاراګوا کې تکرار شوه. اته ویشت (۲۸) کلونه وړاندې په (۱۹۷۹ز) کال کې په نیکاراګوا کې انقلاب رامنځته شو:

نوی رامنځته شوی واکمنی په خپل هیواد کې د لومړي ځل لپاره د کڼو[75] ماشومانو د روزلو پروژه پرانیستله. په سلونو ماشومان په ماناګوا کې په ښوونځیو کې ومنل شول. کاڼه زده کوونکي د نړۍ له څه د پاسه دوه سوه علامت ژبو[76] نه بې برخې پاتې شوي وو. هغوی په خپلو کورونو کې د خوراک او څښاک لپاره بیلا بیلې او ډېرې ماتې ګوډې ژبوزمه څیرې پیښې[77] زده کړې وې، خو خپل منځه پوهاوی ناشونی و. کله چې کاڼه ماشومان په ښوونځي کې راټول شول، دیوبل په محدودو اشارو او څیرو پیښو یې ژبنی ودانۍ پیل کړه او په خپل منځ کې یې ګډه علامت ژبه رامنځته کړه.

په دغه نوې علامت ژبه کې چې د نیکاراګوا یې علامت ژبې په نوم مشهوره شوه، بهرنیو ژبپوهانو هغه څه ولیدل چې د امریکې نامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي[78] ورته نړیوال ګرامر[79] ویلی و. په دې ډول ژبپوهانو ولیدل چې ژبه پخپله د ماشومانو له خوا رامنځته شوه، نه د لویانو په واسطه. د کڼو زده کوونکو نوې ژبې د مروجې هسپانوي ژبې سره یعنې د ښوونکو له ژبې سره تو پیر لاره. ښوونکي وایي چې په ښوونځي کې د دوی موجودیت د کڼو زده کوونکو په نوې ژبه باندې اغیزه لاره. د ساندینیستاس[80] تعلیمي مامورین په پیل کې د شوروي اتحاد د چار پوهانو د مشورې پو اسطه تیروتل. شوروي چارپوهانو ورته ویلي وو چې «ګوت املا» (فینګر سپیلینګ)[81] دې

---

[75] - deaf

[76] - sign language

[77] - mimics

[78] - Noam Chomsky

[79] - universal grammar

[80] - Sandinistas

[81] - Finger spelling

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکڼو ماشو په ښوونځي کې وکارول‌شي. ګوت املا د ویناژبې پټي یانې الفباد ساده اشاروپه واسطه انځوروي. ګوت املاپه واقعیت کې لاس پټې ده چې د لاس د ګوتو د اشارو له لارې د ټکي(لفظ) توري(حرفونه) ښیي. د بیلګې په ډول:
توری تمثیلوی، خورلاس(د لاس تلی او ټولې ګوتې A د لاس موټې یا سوک د
توری ښیي، د اشاري ګوته او منځنۍ ګوته چې B ولاړې او دیوبل په څنګ کې) د
توری معرفي کوي، بې له غټې او کوچنۍ V ولاړې او له یو بل نه لرې وي د
توری په نښه کوي[82] W ګوتې نه دری نوری ګوتې ولاړې او له یوبل نه لرې د
دپخوانی شوروی اتحاد د چارپوهانو سپارښتنه چې دنیکاراګوا دکڼو ماشومانو په ښوونځي کې دې ګوت املا وکارول‌شي، ګټوره نشوه. دلیل یې دا وچې کڼو ماشومانو چې د الفاظو فکرنه لاره[83]، څنګه به په پټې(الفبا) پوه شوي وای. دتدریس ناکامې ستراتیجي کا‌نه ماشومان دې ته اړکړل چې پخپله لاروباسي او دخپلې ژبې ابادۍ[84] په خپلو لاسونو او مخونو هسکه کړي. دماناګوا ښوونکي په دې پوه شول چې کڼو ماشومانو خپله ګډه ژبنی راشه درشه راوویستله – هغسې راشه درشه(مراوده) چې پخپله ښوونکي پرې نه پوهیدل. دا نو څه وو؟!
له نن نه دوه ویشت(۲۲) کلونه وړاندې د(۱۹۸۲ز) کال په نیمایي کې، دنیکاراګوا دپوهنې وزارت دامریکایي پوهاندې جودي کیګل[85] سره تماس ونیوچې په شمال ختیزپوهنتون کې د ژبپوهنې چارپوهه وه او په نیکاراګوا کې رامنځته شوي انقلاب(۱۹۷۹ز) ورته څه ناڅه خوندورکاوه. هغې ته بلنه ورکړل شوه چې دنیکاراګوا په مرکزمناګوا کې دکڼو ماشومانو دښوونځي معما راوسپړي. پوهانده جودي کیګل هلته لاړه او وروسته له نږدې دری اونیو یې د لس کلنو او ټنکو ماشومانو دعلامت ژبې دشفرکیلي و میندله. هغې سوکه سوکه دنوي علامت ژبې ګرامري نظام هم راوسپړه او په دې ډول یې دامریکې دنامتو ژبپوه پوهاند نوام چامسکي نظریه لاپسې راجوته(څرګنده) کړه چې «د ګرامربیالوجي»[86] ورته ویل کیږي او په مغزو کې پرته ده. دامریکې په رود ایلینډ کې په براون پوهنتون کې د فلسفې پوهاندې فیلیشا اکرمن[87] د ژبپوهنې په پوهاندې جودي کیګل باندې نیوکه کوي او په

---

82 - " The American Finger spelled Alphabet consists of 22 hand shapes that – when held in certain positions and/or produced with certain movements – represent the 26 letters of the American Alphabet." American sign Language: Finger spelling. Electronic version. (Maj 15,2008)
http://www.lifeprint.com/asl101/finger spelling.htm

83 - Concept of words

84 - Linguistic structure

85 - Judy Kegel

86 - biology of Grammar

87 - Felicia Ackerman

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه اړوندکې دامریکایي لیکوال لاورینس اسبورن[88] مضمون ته ګوته نیسي (اسبورن خپل مضمون د ۱۹۹۹ ز ییز کال دا کتوبر په میاشت په نیویارک ټایمزکې خپور کړی و ، او په هغه کې یې د نیکاراګوا دکڼو ماشومانو په علامت ژبه رڼا اچولې وه). لاورینس اسبورن کاږي چې د ژبې د اصالت لپاره په ماشومانو باندې دفرعون سمیتیکاس[89] بوګونکې تجربه ، نن سبا یوازې هغه څوک زغملای شي چې « دجوزیف مینګیلي ضمیر» ولري:[90]

" Yet only someone with the conscience of a Josef Mengele would carry out such an experiment." (Lawrence Osborne, "A Linguistic Big Bang", New York Times, October 24, 1999, Sunday, Late Edition. Electronic version (May 5, 2008), http//www.indiana.edu/~langacq/E/05/Nicaragua.htm

ډاکټرجوزیف مینګیلي(۱۹۱۱ – ۱۹۷۹) په جرمني کې د ادولف هیټلر په مهال داوشویټخ په اجبارتون کې[91] په بندیانو ، په ځانګړې توګه په غبرګونو[92] طبي تجربې کولې. پوهانده فیلیشا اکرمن په لیکوال لاورینس اسبورن هم ټونګه وهي چې متأسفانه دپوهاندې جودي کیګل په ضمیریې نیوکه نه ده کړې.

دفلسفې پوهانده فیلیشا اکرمن لیکي چې که د ژبپوهنې پوهاندې جودي کیګل[93] په نیکاراګوا کې دخپل تجربوي ښوونځي کڼو ماشومانو او تنکو ځوانانو ته دامریکې علامت ژبه[94] ورښودلې وای، هغوی به دنورو کڼو سره د راشې درشې یانې مراوده ی وسیله درلودلای. په دې ډول .د پوهاندې فیلیشا اکرمن په وینا ـ ژبپوهاندې جودي کیګل لکه چې «ښکاري»د ذکرشوو کڼو «دبریالیتوب امکانونه شنډ کړل». [95]

ژبپوهاندې جودي کیګل[96] نه غوښتل چې دنیکاراګوا په تجربوي ښوونځي[97] کې « اصلي بومي ژبه شنډه » کړي. [98]

دامریکې نامتو ژبپوهاند نوام چامسکي[99] هم دنیکاراګوا تجربه یوه اټشنایي«طبیعي» تجربه وګڼله.[100]

---

[88] - Osborne

[89] - Psammeticus

[90] - Nazi concentration Camp Auschwitz

[91]- twins

[91] - Kegel

[94] - American sign language

[95] - «Evidently, She(linguist judy kegel) would rather kill the life prospects of these (deaf) children, by leaving them unable to communicate with the outside world.» Brown university philosophy professor, Felicia Ackerman. « A linguistic Big Bang» pubished November 28, 1999(New York times, Thursday, May 8, 2008).

[96] - Kegel

[97] - Bluefields

[98] - « we do not want to kill indigenous language.» quoted in Lawrence Osborne, op.cit.,p.5 of 8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهاندی جودی کیګل په وینا کی(چی د «اصلی بو می ژبې» و ژل یی نه غوښتل) مورباتکلو وچی د راشی د راشی په کچه ژبه په پیژاند (هویت) کی هم غټ اهمیت لری؟ !۳۱ می ۲۰۰۸ زکال زیرکیا ر د زرخیږیو ښار ، کلیفورنیا ، امریکا

[99] - Chomsky

[100] - (a remarkable natural experiment), quoted in ibid., p.7 of 8

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خواب کاریکاتور: د ژبې د منشا بحث ولې تم شو؟

ما (زیرکیار) یوه میاشت وړاندې (۳۱می۲۰۰۸زییز) د خپلې یوې لیکنې («ژبه له کومه راغله؟») لاسي نسخه بشپړه کړه او په همغه شپه مې جناب ډاکتر عبدالصمد حامد ته ورفکس کړه. په دغه لیکنه کې مې لیکلي وو چې له نن نه یوسل دوه څلویښت (۱۴۲) کلونه وړاندې په (۱۸۶۶ زکال) کې، په پاریس کې
د ژبپوهنې ټولنې د ژبې د منشأ په اکله بحثونه منع کړل. مشرپوه ډاکتر حامد رانه د جون په لومړۍ نیټه پوښتنه وکړه چې ذکرشوې ټولنې ولې د ژبې د مشأ په اکله د بحثونو دروازې وتړلې؟ دغې پوښتنې ته ځواب د همدې لیکنې
چورلیز (محور) جوړ کړی دی.
یو امریکایي ټولنپوه لیکلي وو چې څېړونکي (محقق، ریسرچر) او جنایي پولیس د خپلو پلټنو لپاره لږ او ډېر یو شان ګامونه پورته کوي. ما د ځواب د میندلو لپاره د اسې لار غوره کړه چې د نولسمې (۱۹) پیړۍ په ګاونډ یو پیړیو کې د ژبې د منشأ په اکله بحثونو ته غور ونیسم او بیا پخپله په نولسمه پیړۍ کې فکري او ښتنو ته را وګرځم.
«ډیر پخوا انسانانو، ژوواو پیریانو[101] ټولو به یو شان راشه دارشه کوله. بیا یو څه پیښ شول. وروسته له دې انسانان مجبور شول چې د یو بل سره په بیلا بیلو ژبو وغږیږي. خو هغوی هغه «پخوانی ژبه» په خوبونو کې او د پیریانو او ژوو سره په راشه دارشه کې وساتله.»[102]

داهغه افسانه ده چې د چایینی[103] په نوم امریکایي سورپوټکو له یوې قبیلې نه راپاتې ده، او لوستونکو ته د دې مجال ورکوي چې د ژبې د بحث د ژورتیا خوند وڅکي او د ژبې د مرموز وخت ونو په کتارو کې پا یې و اخلي. چایینی سورپوټکي اصلاً د امریکې په هغو سیمو کې استوګن وو استوګن وو چې اوس ورته کالرادو او ویامینګ ویل کیږي. وروسته له دې چې هغوی له خپل اصلي ټاټوبي نه په نولسمه (۱۹) پیړۍ کې وشړل شول، په مونتانا او

---

[101] - spirits

[102] - Long ago, men and animals and spirits all communicated in same way. Then something happened. After That, men had to speak to each other in different languages. But they retained (The old language) in dreams, and in communicating with spirits and animals.» Quoted in Danny K. Alford, «The origin of speech in a Deep Structure of Psi», phoenix: Ne Directions in the study of man, volume 2, No.2,fall/Winter 1978, electronic version, pages, (June 2, 2008)

[103] - Cheynne

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکلاهوما ایالتونوکی یې واړول. لیکوال الفورد[104] په خپله پورتنۍ لیکنه کې کاږي چې دغه افسانه یې له جې ینګ بلډ هیند رسن[105] نه اوریدلې وه چې په برکلې کې د کلفورنیا په پوهنتون(یو.سي.بي) کې د بومي امریکایي مطالعاتو پوهندوی و. پخپله الفورد چې په پورتنی پوهنتون کې په ژبپوهنه کې نږدې ډاکټرپوهیدونکی[106] و، د ډاکټرۍ څه د پاسه درې کلن تیزس یې په شعور کې د وینا او واټن پوهنې[107] (ذهنی ارتباط، دوراګاهی) په ژورو اړیکیو راڅرخیده. واټن پوهنی یاذهنی ارتباط ته دمانا جریان[108] ویلی شو چې بې له وینا چلیږي. یانی واټن پوهنه هغه مفاهمه ده یا هغه ذهنی اړیکتیا ده چې واټن(فاصله) او وینا[109] پکې نه دی شامل.
د سورپوټکو په قبیلوی پوهه کې د هغه واقعیت تصور غلی شوی دی چې لوستونکي د بن جمین لی وورف[110] ګنني(فرضیي، هیپاتیزس) ته بدرګه کولی شي او هغوی ته له «عدن باغ» نه د لومړي انسان(ادم بابا) دو یستلو او «د بابل برج» د ناکامید لو انجیلي کیسي وړ په زړه کولای شي؟! بن جمین لي وورف(۱۸۹۷-۱۹۴۱زکال)[111] د شلمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې هغه وتلی امریکایي ژبپوه وچې ګنني(فرضیي) یې په شلمه پیړۍ کې د ژبپوهنې د بحثونو ډیره توده ساتلی وه. د بن جمین وورف په اند، هغه ډول چې انسانان غږیږي د هغه په فکراغیزی اچوی، یعنی د ژبې جوړښت[112] د انسان پوهه(ادراک)[113] د اغیزی لاندې نیسي.
په بله وینا په یوه کلتورکې د ژبې جوړښت ټاکي چې همهغه کلتوردی نړۍ څنګه ووینی. په ساده وینا، د انسان نړۍ لید[114] د هغه د ژبې په جوړښت کې غلی شوی دی. د بن جمین وورف مهم اثر د هغه له مړینې(۱۹۴۱زکال) نه وروسته په (۱۹۵۲زکال) کې په دی سرلیک خپور شو: ژبه، فکر او واقعیت(۱۹۵۲ او بیا ۱۹۲۴زکال)[115]:
پوهاند جان بیسل کارول(۱۹۱۲ تر ۲۰۰۳زکال) امریکایي تربیوی ساه پوه، څیړونکی او ژبپوه وه. د غه شان و لولی د پوهاند پیټر رالینس اثر:[116]

---

[104] - Alford
[105] - J. Youngblood Henderson
[106] - pre – doctor student
[107] - telepathy
[108] - flow of meaning
[109] - Speech
[110] - whorf
[111] - Benjamin Lee Whorf
[112] - Structure
[113] - cognition
[114] - world view
[115] - John Bissel Carrol(ed), (1956), Language,Thought and Reality: Selected Writing of Benjamin Lee Whorf . Combridge, Mass.: Massachusetts Institute of Technology, paperback, 1964
[116] - Peter c. Rollins, Benjamin Lee whorf: Lost Gen eration theories of mind, language, and religion. Ann Arbor, Mich.: Popular Culture Association, university microfilm international, 1980, pp. X+91

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیټر رالینس د انګریزی او امریکایی فلمی مطالعاتو پوهاند ، اوفلم جوړوونکی و. او س متقاعد پوهاند دی.
بن جمین لی وو روف دخپلی مړینی پوری(۱۹۴۱ زکال) هغه ټکر کړولی وچی په (۱۹۲۰لسیزه او ۱۹۳۰ لسیزه) کی دعلم او دین ترمنځ چلیده. داسی برېښی چی دغه عالم به د دین اوعلم په همسازی او انډولتوب کی لګیا وه.
لویدیزدخپلو ژبود جوړښت په مټ په علم او ټکنالوجی(دعلم په استعمال) کی سترګامونه پورته کړی دی. ددی په مقابل کی امریکایی سورپوټکو دواقعیت د روحیی عناصرو سره راشه درشه(کمونیکشن) لرله ځکه چی هغوی په خپلو ژبوکی دځانګړی غیرلویدیز استعداد خاوندان وو. نوموړی عالم په دی عقیده وچی هسک ښتن په کایناتو کی ځانګړی مقام لری. بن جمین لی وو روف په خپل فکر کی پروت تشنج په دی ډول ارام کړچی دلویدیز فکر په محدودیت رڼا واچوی
بن جمین لی وو روف دفیلسوفانو په هغه اوږده لړی کی ولاړ دی چی له جرمنی ایمانویل کنټ[117] (۱۷۲۴ تر۱۸۰۴ زکلونه) نه تر امریکایی رالف والدوایمرسن[118] (۱۸۰۳تر۱۸۸۲) .... تر امریکایی ویلیم جیمس[119] (۱۸۴۲تر۱۹۱۰زکلونو)پورې ټولو سا ، الهام(شهود)[120] ته اهمیت ورکاوه.
په بن جمین لی وو روف باندی په غټه کچه دوه خدای پوهیدونکو اوعارفانو[121] اغیزکړی و: یو یی فرانسوی انتوان فبری دی اولیویت[122] (۱۷۴۷تر۱۸۲۵) و ، اودوهم یی جرمنی مکس میولر [123] (۱۸۲۳تر۱۹۰۰)و. مکس میولر هغه نامتوختیزپوه وچی د سانسکریت، لغت پوهنی(فیلالوجی) ، اوهندی دینونوسره یی ځانګړی علاقمندی لرله.دی په مقایسوی ژبه، دین او افسانه پوهنه[124] کی دغټ لاس خاوندو. فرانسوی فبرې دې اولیویت لیکوال، شاعر اوغږساز(کمپوزر)و. دهغه انجیلی اوفلسفوی تفسیرپوهنی[125] په ډیرو پټ ګرانو[126] (مخفی ګرانو ، سری ګرانو)اغیزلاره. هغه هڅه وکړه چی د زاړه انجیل(تورات) لومړی سپاره[127] (پیل، خلقت، منشا) په یو بل ډول تفسیر کړی. دغه تفسیرپه دې مفکوره ولاړوچی دعبری(یهودی) ژبی پټی(الفبا) اود لرغونی مصرتصویری حروف[128] د یو بل سره اړیکمن دی.

---

117 - kant
118 - Emerson
119 - James
120 - Spirat and intuition
121 - theosophists
122 - Antoine Fabre d`Olivet
123 - Friedrich Max Muller
124 - mythology
125 - hermeneutics
126 - Occutltists
127 - Genesis
128 - hieroglyphs

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي له دې امله به فابريږ دې اوليويت دفرانسوي وا کمن ناپليون بوناپارت (۱۷۶۹تر۱۸۲۱زکلونو) له خوا «غيرې شخص»(خوشي سړی)[129] کڼل شوی وی او دعيسويانو مشرپاپ[130] به هم محکوم کړی وي. دجرمن فيلسوف ايمانويل کنټ[131] غته پوښتنه دا وه چې«موږ په څه پوهيدلی شو؟» ساده ځواب يې دا دی چې زموږپوهه درياضياتو او دطبيعي تجربوی نړی په پوهه لنډه شوی ده. کنټ وايی چې داناشونی ده چې خپله پوهه د حد سی ماورای طبيعت علومو[132] خورا حساس قلمروته وروغځوو او غير تجربی، شهودی پوهی ته وروړسيږو. دايمانول کنټ دالهيات-متمرکزی مفکوری دخيړنی لپاره ووينی:[133]

کنټ «د ختيز سپيڅلی کتابونه» راوويستلي وو چې بيلابيلو ختيزو عالمانو ژباړلی وو ، اوبيا فريدريښ مکس ميولر رويستلی وو.[134]

پوهاند بيمال کريشنا ماتيلال(۱۹۳۵تر۱۹۹۱زکلونو) دلرغوني هندي-ساسکريتي فلسفې او معرفت پوهنی(ايپيستيمالوجی) يوه وتلی علمی کوپړی وه، او ليکنی يی «زړی نړی ته نوی سفرونه» وو. دهغه وروستنی خپورشوی اثر دا و: (لفظ اونړی).[135]

داتلسمی پيړی په پای کی، دايمانويل کنټ لاندينی ليکنه را ووتله:«دين يوازې دعقل دبريدونو په دننه کی» ، ۱۷۹۳زکال.[136]

ددی ليکنی له امله يوحکومتی فرمان راووت چې ددين په اکله دی له نوروخپرونو لاس واخيستل شي.

په دی سرليک«ژبه، فکراوواقعيت»[137] دبن جمين وروستنی ليکنه[138] په (تيوسوفيست)نومې خپرونه کې خپره شوه. هلته يې هڅه کړې وه چې د ژبپوهنی الفاظ دهندی درويش ګری(تصوف، عرفان) دمقولو سره پيوند کړی(راالينس،

---

129 -non - person

130 -Pope

131 - Kant

132 - speculative metaphysics

133 -«kant`s theocentric metaphysics», by Stephen palmquist. <stevepq@hkbu.edu.hk>, (june 19, 2008)

134 -Sacred Books of the East. Traslated by various oriental scholars and edited by Max Mueller(Oxford: Clarenden Press, 1879 – 1910), 50 volumes.

135 - Bimal K.Matilal, the word and the world.
Delhi and New York: Oxford university press, 1990, pp,ix+189. The collected Esays of Bimal Krishna Matilal. Two volumes. Edited by Jonardon Ganer, New Delhi: Oxford university press, 2002

136 -Religion innerhalb der Grenze der blossen Vernunft, 1793, translation Religion within the Limits of Reason Alone.

137 - language, mind and Reality

138 - Theosophist

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۸۰ زکال، مخ۸۱). د بن جمین وو روف په اند یوګا[139] شعور ارتولی او روڼ کولی شي. که څه هم علم د بن جمین وو روف لپاره یو لوښی(وسیله) وه، نوموړی په هغو تکاملي نظریو کی شک لاره چي مروجو دیني ارزښتونو ته یې بلنه(چلنج) ورکوله. په بله وینا: بن جمین وورف همسا زي او غبرګون لټاوه، نه بیلتون. د پوهاند پیټرر الینس[140] په اند ،اصلاً کمیاګر بن جمین وو روف ژبپوهنی ته کډه وال شو په دی هڅه چي که د محرمانه او عارفانه پوهنو[141] له کړکی نه د کایناتو قواعد ووینې (رالینس، ۱۹۸۰، مخ ۸۳). د غه شان و لولی:[142]

د شلمی پیړی په لومړی نیمایی کی وتلی کمیاګر ژبپوه بن جمین لی وو روف، د ژبپوهنی سره د (۱۹) پیړی د مفکرینو د اثار وله لاری مخامخ شوی و، او د ژبی سره پخپله د دغو مفکرینو علاقه مندی «واضحاً» په دین راتاوید له.[143]

خو په نولسمه پیړی کی کینڼ ګرو انقلابی مفکورو هم زورومیند. د «کمونیزم»[144] ټکی له نن نه یو سل اته شپیته(۱۲۸) کلونه وړاندی په(۱۸۴۰ زکال) کی د اروپا په سیاسی اصطلاحاتو کی ورننوت. دری۔ څلور کلونه وروسته کارل مارکس (۱۸۱۸۔ ۱۸۸۳ زکلونه)[145] دین «د خلکو اپین»[146] وګاڼه:[147]

فرانسوی پیری جوزیف پرودو[148] (۱۸۰۹تر ۱۸۲۵ زکلونه) چي انارشیست[149] او یوتوپیان[150] سوشلیست و، هیڅ ډول قدرت، نظام او ملکیت یې نشو زغملای. هغه هم په دین ډیر کلکی ټونګی و وهلی او د ډیرو سپوروستو غوغشی یې پری وورول: « خدای حماقت دی او ډارنتوب، خدای دوه مختوب(تزویر) دی او دروغجنی، خدای استبداد دی او غربت،خدای شریردی،تر هغه چي انسان محرابونو ته سرونه ټیټوی، بشریت به لعنتی پاتی وی۔

---

139 -yoga

140 - Rollins

141 - Esoteric Knowledge

142 - (Peter C. Rollins, «The Whorf Hypothesis as a critique of western science and Technology» in American Quarterly, vol.24, No. 5, December 1972, pp.563-583. Pulished by the Johns Hopkins university press, electronic version, (June 12, 2008) , http://www.jstor.org/pss/2711660

143 - Whorf`s first exposure to the study of language was through works of 19th century theorists whose interests in language were patently religious. Throughout his subsequent work in linguistics, Whorf may have refined-but he never repudiated-the ideas of the 19th century pioneer linguists who introduced him to the subject.) Peter C. Rolling, 1980, quoted by Danny K.H. Alford, op.cit,p.4.

144 - Communism

145 - karl Marx

146 - The opium of the people

147 - Karl Marx, critique of Hegel`s philosophy of law(1843-1844), Introduction.

148 - Proudhon

149 - Anarchist

150 - Utopian

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاچاهانو او روحانیانو مریی به وي.»[151]

په روم کې پاپ(دعیسویانو دیني مشر) په ګړندي او کلک ډول کمونیزم «ملعون» وګاڼه ځکه چې ټول نظام «په بل مخ اړوي»:[152]

د نولسمې زیږیزې پیړۍ په نیمایي کې د(۱۸۴۸ زکال) په فبورۍ کې کارل مارکس او دهغه پانګه وال او فکري ملګري فریدریش اینګلز[153](۱۸۲۰تر۱۸۹۵ زکلونه) «کمونیستي اعلامیه»[154] خپره کړه چې د سریزې لومړۍ جمله یې داسې پیل شوي ده: « دکمیونیزم واهمې» یورپ نیولې دی. په دوهمه جمله کې یې راغلي دي: «زاړه یورپ ټولو قدرتونو یوه سپیڅلې ټلواله جوړه کړې ده چې دغه واهمه[155] ورنه وباسي: پاپ او تزار، میتونیښ او ګیزو، فرانسوي افراطیان او جرمني پولیسي مخبران.» شهزاده میترنیښ[156] (۱۷۷۳ـ ۱۸۵۹) داتریش واګیالي(دولتمدار) او دیپلومات وه. دهغه کورد(۱۸۴۸) په پاڅون کې وسوځیده، او پخپله وتښتیده. فرانسوا ګیزو[157] (۱۷۸۷ـ۱۸۷۴) فرانسوي مورخ او کلک ښیګیری[158] واګیالي و، اوهغه مهال چې دفرانس دبهرنیو چاروو زیرو، کارل مارکس یې په زیږ کال ۱۸۴۵ کې دفرانسې څخه وشاړه.

دکمونیستي مانیفیست(اعلامیې) نه یولس(۱۱) کلونه وروسته په زیږ کال ۱۸۵۹ کې دبرتانوي عالم چارلز ډاروین[159] (۱۸۰۹–۱۸۸۲) کتاب راووت، په دې سرلیک:[160](دنوع پیل).

په دې کتاب کې ډاروین طبعي نړۍ داسې انځور کړې ده چې په بې پای مبارزه کې لګیاده.په هغه مبارزه کې چې قوي پکې ژوندي پاتې کیږي،[161]. دې کتاب ته دکارل مارکس خوله ګوړې ګوړې شوه. کارل مارکس خپل یو ملګري فردینانت لاسال[162] (۱۸۲۵ـ ۱۸۶۴) ته د(۱۸۶۱) په جنورۍ کې لیکي: « د ډاروین کتاب ډیر مهم دی او د طبعي علومو دیو بنسټ په څیر په تاریخ کې د طبقاتي پرځنګ[163] لپاره ګټور دی.» دډاروین د کتاب دلوستلو سره جوخت،

---

[151] - ...The slave of kings and priests pierre-Joseph Proudhon, Economic contradictions(1846), vol.1, p.384.

[152] - " The execrable doctrine called communism....is wholly contrary to natural law itself; nor could it establish itself without turning upside – down all rights, all interests, the essence of property, and society itself." Pope Pius IX, Qui Pluribus(encyclical), 9 Nov. 1864. For the above three quotations see: History of quotations. M.S. Cohen and John Major – London: Cassell/Orion 2006, p.549, no. 4 - 6

[153] - Friedrich Engels

[154] - Communist Manifesto

[155] - Spectre

[156] - Metternich

[157] - Guizot

[158] - Right - Wing

[159] - Darwin

[160] - The Origin of species

[161] - survival of the fittest

[162] - Lassalle

[163] - Class struggle

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارل مارکس خپل غټ علمي ملګری فرید ریښ اینګلز[164] ته هم دچارلزډاروین دلیاقت په اکله ولیکل: «دا دکلک پام وړ ده[165] چې ډاروین دنباتاتو او ژوو په منځ کې څنګه خپله انګریزي ټولنه پیژني چې دکار په ویش، سیالۍ، دنوو بازارونو په رامنځته کولو، اختراعونو او د ژوند لپاره په ملتوزي مبارزه چلیږي.» دتامس رابرټ ملتوز[166] (۱۷۶۶تر۱۸۳۴) برتانوي اقتصادپوه وه. مالتوز خپل مهم اثرپه دې سرلیک راوویست:[167]

په دې کتاب کې مالتوزپه اقتصادي پرمختیا باندې دنفوسو دګړندي زیاتیدلو اغیزد بحث لاندې نیولې دی.
دچالزډاروین دکتاب په اکله دکارل مارکس دا اقتباساتو لپاره ولولی(هیسټري آف کووټیشنز)[168]. په نیو لیفت رویو[169] کې د والنتینو ګیراتانا[170] دوینا له مخې چې دمارکس او اینګلزپه غوروا ثارو(لندن ۱۹۷۸، ۴۳۵مخ) یې حواله ورکړې ده، فرید ریښ اینګلز«دلومړي ځل لپاره د خپل سترمتوفي ملګری(کارل مارکس) نوم دچارلز ډاروین دنوم سره ورغبرګ کړ.» فرید ریښ اینګلزخپل ملګری مارکس د ډاروین سره داسې پرتله کړی و: «لکه څنګه چې ډاروین دعضوي طبعیت د پرمختیا قوانین ومیندل، همهغسې مارکس دبشري تاریخ دپرمختیا قوانین ومیندل.» ولولی:[171]

فرید ریښ اینګلزدغه مطلب په خپله هغه سریزه کې هم تکرارکړی دی چې په ۱۸۸۸کې یې د «کمونیستي مانیفیست» (اعلامیې) په انګریزه ژباړه لیکلې وه. چارلزډاروین دا نسان دوینا او دمرغیو او بیزوګانو دغږونو ورته والي ته هم ګوته نیولې وه، او داسې فکریې کاوه چې ژبې « په سوکه اوغیری شعوري ډول دډیرو ګامونو پواسطه پرمختیا کړې ده»[172]

چارلزډاروین، دانسان نژاد، امهیرست، نیویارک، ۱۹۹۸. ډاروین خپل دغه کتاب په زیږکال ۱۸۷۱ کې راویستلی واو په هغه کې یې دخپل لومړي کتاب(۱۸۵۹) په کچه ژبې ته ډیرزیات پام کړی و. دډاروین په اند، دانسانانواونوروژووترمنځ توپیردانسان په دې ظرفیت کې پروت دی چې غږونه په مفکوري سره ترکیبولی شي، اودغه غبښتلتیا یې دلوړفکرښکارندوی ده.

---

[164] - Engels
[165] - Remarkable
[166] - Malthus
[167] - Thomas Malthus, Essay on the principle of population(1798).
[168] - History in Quotations, p.565, no.4
[169] - New left Review
[170] - Gerratana
[171] -Leon P. Baradet, Political Ideologies: Their Origin and impact. Prentice- Hall, 1979, p. 151, Alfred de Grazia, «The Burning of troy», Marx, Engels< and Darwin, electronic version, 10 pages, (June 2, 2008)
[172] - « Slowly and uncounsciously.....by many steps» quoted by Christine Kenneauy, the first word: Search for origins of language New York: Viking, 2007, p.21
from the Chales Darwin, the Descent of Man. Amherst, New York: Prometheus Books, 1998, p.89

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر مارتین لوتر کینګ[173] (۱۹۲۹-۱۹۶۸) په امریکه کې هغه روڼ اندی دینی او روحانی شخصیت وچې له بل هرچانه زیات یې خپل دین د خپلې ټولنې د سمولو لپاره وکاراوه. ډاکټرکینګ په امریکه کې د تورپوټکو مشر، روښان ضمیره مبلغ، او د مدنی حقوقو د بې تشدده پرځنګ وتلی لاربنود و. ډاکټرکینګ شپږ پنځوس (۵۲) کاله وړاندې په خپله تحصیلی دوره کې یوه لنډه لیکنه کښلې وه (می –جولای ۱۹۵۲)، په دې سرلیک: د ازموینې ځوابونه، د نوی فلسفې تاریخ[174]

د دغې لیکنې د سرلیک د وهمه برخه (د نوی فلسفی تاریخ) د درسی کورس موضوع وه. ډاکټرکینګ کاږي: «لکه څنګه چې هامېلټن تشریحوی، د فلسفی محدودیت د الهیاتو مشروعیت دی»:[175] محصل کینګ په کارل مارکس نیوکه کوی چې په «چابکه جبرګری» [176] زوراچوی او په دې ډول ازادی له منځه وړی. د درسی کورس موضوع (د نوی فلسفی تاریخ)، محصل کینګ ته د دې چانس ورکړ چې د دغه کورس د پای سره جوخت، په اتلانتا ایالت کې په ایبی نیزرکلیساکې[177] خپل وعظ ته چمتو شي، په دی سرلیک: «عیسویت ته د کمونیزم بلنه»:[178]

محصل مارتین لوترکینګ څلور (۴) لاملونو ته ګوته نیسی چې ولې د چارلزډاروین نظریې د ټولنې غضب راوپاراوه:

۱- د چارلزډاروین نظریه د بشر د نوعې د ثبات په اکله د رواجې تفکر سره ټکرلری.

۲- د ډاروین نظریه د هغه چا سره په ټکرکې راځی چې د انجیل په یوه تحت اللفظی کیسه باورلری (ښایی کینګ د لته په زاړه انجیل کې[179] په تورات کې لومړی سپاری ته ګوته نیسی چې جېنېزیس =پیل یا خلقت نومیږی).

۳- د ډاروین نظریه پای پوهنه[180] یانی پایان شناسی له کایناتو نه شړی.

۴- د ډاروین نظریه د انسان مقام راټیټوی. په لنډ ډول: د ډاروین نظریه د تاریخ په یوه نګه (خالصه) خاورینه مفکوره ولاړه ده او د علوموا و دین ترمنځ جګړه راپاروی، نه د عقیدی او علم په منځ کې همسازی. بریښنا یزه چینه ولولئ:[181]

د دینی قدرتمندانو او مدعیانو له ویری، فرانسوی عالم ژان ژاک روسوهم د ژبې د منشأ په اړوند کې د تکاملی پرمختیا په خواکې په زاړه انجیل (تورات) کې د ژبې د خلقت[182] بحث ته هم غوږنیولی دی، او په دې ډول یې له دینه ډډه کړې ده چې په دغه موضوع کې د دین او علم ترمنځ تربګنې او ګوندې ته لاره پرانیزی.

---

[173] - Martin Luter King
[174] - Examination Answers, History of recent philosophy
[175] - The Limitation of philosophy is the justification of the theology
[176] - rig(g)ed determinism
[177] - Ebenezer Baptist church
[178] - The challenge of communism to christianity
[179] - Genesis
[180] Teleology
[181] -< http:« www.stanford.edu/group/king/publications/papers/vo12/520705-Examination_answer> (June 2,2008)
[182] - Creation

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اتلسمه زیبیزه پیړۍ کې فرانسوي فیلسوف ژان ژاک روسو[183] (۱۷۱۲ـ۱۷۸۷) هم په خپل پیر کې د ژبې د تکاملي پرمختیا په بحث کې یو، وتلی استازی و. که څه هم هغه یو سیاسي متفکرو، ښایسته ښه اندازه وخت یې د ژبې د منشأ په لټه لګولی و، او هغه په دې فکر کې ډوب شو چې انسانان مخکې د ژبې له زده کړې نه څه ډول وو. روسو په خپله لیکنه کې چې د ژبې د منشأ په بحث را چاپیره ده، خپل دریځ څرګند کړی دی:[184]

ژان ژاک روسو یو لرغونی ځنګل انځور کړی دی چې انسانان پکې اخوا دیخوا ګرځي. کله چې نارینه او ښځې د یو بل سره مخامخ شي، خپلې جنسي اړتیاوې پوره کوي او بیا هر یو خپله لاره نیسي. میندې او زوزات ځانونه له یو بله په ګړندي ډول خلاصوي، بیا خپله لاروهي، او یو بل نه پیژني. کله چې دغه لاروي او منزوي انسانان د یو بل سره په راشه درشه کې شول، زړې کوکې به یې و یستلې چې له ژوونه یې زده کړې وې. څیرې پیښې به یې هم کارولې. وروسته له دې چې انسانانو ډیرې کوکې (چیغې) او څیرې پیښې زده کړې، لومړي الفاظ یې را و یستل.

ژان ژاک روسو په دې اند و چې ژبه اصلاً د بحران او افت په مهال را ووتله[185]

د دې لپاره چې د دیني قدرتمندانو او مدعیانو له شور ماشور او تاوتریخوالي نه ځان لیرې وساتي، ژان ژاک روسو داسې دریځ هم ومانه چې لومړۍ ژبه د هسک څښتن لخوا ادم (ع) ته ورکړل شوې وه. یانې ژان ژاک روسو د خلقت[186] او تکاملي

پرمختیا په نریو رسیو پاپې واخیستلې. ولولئ د پوهاندې جین اتچیسن کتاب: د وینا زړي: د ژبې منشأ او تکامل، کیمبریج: کانتو، ۲۰۰۰، مخ ۶:[187]

د یهودانو په سپیڅلي کتاب تورات یا زاړه انجیل کې لومړۍ سپاره «جېنېسیز»[188] نومیږي چې په خلقت (پیل، منشأ) یې ژبا ړلې شو. په انجیل کې بشري ژوند د اړیکیو په څیر پیل کیږي. هسک څښتن[189] انسان له خاورې نه جوړ کړ، ژوند یې پکې ورپوکه، او بیا یې د عدن باغ[190] ته ورننویست. په تورات کې د عدن باغ په زمکه کې پروت ښودل شوی دی چې څلور سیندونه پکې بهیدل: دجله، فرات او دوه نور. له دینه سړی داسې پوهیدلی شي چې عدن باغ په اوسني

---

[183] - Rousseau
[184] - Essay on the origin of language
[185] - «Man`s first language is.....the cry of nature.... Wrested from him only by a sort of instinct on urgent occasions, to implore for help in great dangers or relief in violent ills.» Rousseau quoted by Kenneally, op. cit, pp.17 – 18, prologue, from J.J. Rousseau, victor Gourewich, The first and Second Discours together with the replies to critics and essay on the origin of languages. New York: Harper Collins, 1990.
[186] - Creation
[187] - Jean Aitchison, the seeds of speech: language origin and Evolution. Cambridge, England: Conto, 2000,p.6
[188] - Genesis
[189] - The Lord
[190] - Garden of Eden

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنوبي عراق کې یانې په لرغوني میزوپوتامیا[191] کې پروت و. دعدن باغ په منځ کې دوه ونې ولاړې وې: دیوې نوم و «د ژوند ونه»[192] اودوهمه یې «دښه اوبد دپوهې ونه» نومیدله[193]

هسک څښتن ادم(ع)[194] (لومړی سړی) په نړدې تولوازادیوونازاوه، اوموظف یې کړچې عدن باغ سمبال کړی اوپه ژوواوالوتونکونوموونه کیږدی. خوهسک څښتن ادم(ع) له دینه منع کړچې ددوهمې ونې، یانې «دښه اوبد دپوهې له ونې» نه دې میوه وخوري. ادم(ع) ځانله و. هسک څښتن نه غوښتل چې سړی دې ځانله وي. له دې امله یې ادم(ع) خوبیالی کړ، اودهغه له اړخ(ښایي پوښتی) نه یې ښځه خلق کړه چې[195] حوا یې نوم و. په عدم باغ کې لومړي سړي اولومړۍ ښځې، یانې ادم(ع) اوبی بی حوا «دواړولغړژوند» کاوه. بې له دې چې وشرمیږي.[196]

په دې ایت کې له غوښې[197] نه سړی وجوداونفس پوهیدلی شي. دلته د
« یووجودکیدنې» یا «یوروح کیدنې»[198] مطلب دپام وړدی: که څه هم پخپله ادم(ع) اوبی بی حوا موراوپلار نلرل، له دوه و نه دیوه وجودکیدنې یاروح کیدنې مطلب په تورات کې خوندی شوی دی. د ژبپوهنې له نظره دغه ډول مجرده مفکوره[199] ارزښتمنه ده. ادم(ع) اوبی بی حوا دواړه لغړوو:[200]

ادم(ع) خپله میرمن بی بی حوا[201] ګڼله ځکه چې هغه «دټول ژوند موروه»:[202]

دزاړه انجیل(تورات) په خلقت[203] نومې لومړی سپاره کې دشیطان تکی نه دی راغلی. خوداسې بریښې چې شیطان دمار[204] په شکل بی بی حوا تیرویستلی وه. اوبیاد هغې دتیروتنې له لارې یې میړه ادم(ع) هم دشیطان په لومو کې ونښت. په نوي انجیل کې، یانې دعیسویانو په سپیڅلي کتاب[205] کې «لرغوني مار»[206] ته دشیطان اوپلید روح په نوم

---

[191] - Mesopotamia
[192] -The tree of life
[193] - The tree of knowledge of GOOD and Evil
[194] - Adam
[195] - Eve
[196] - « Therefore a man shall leave his father and mother and be joined to his wife, and they shall become one flesh.» (Genesis 2: 24) .
[197] - flesh
[198] - Become one flesh
[199] - Abstract idea
[200] - «And they were both naked, the man and his wife, and were not ashamed. » (Genesis 2: 25)
[201] - Eve
[202] - «And Adam called his wifes name Eve, because she was the mother of all living.» (Genesis 3: 20).
[203] - Genesis
[204] - Serpent
[205] - New Testament
[206] - Serpent

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نیول شوی ده. ولولی:[207] نوی انجیل، وحی، ۲۰:۲ دتورات په خلقت نومی سپاره کی دغه مار «ډیرمکار ځناور»[208] ګڼل شوی دی:[209]

په دی ډول دغه چالاک، وسوسه ګر او غولوونکي مار ته شیطان ـ مار[210] ویلی شو. شیطان – مار په ماهرانه ژبه بی بی حوا وغولوله چی دعدن باغ له دوهمی ونی نه، یانی «دښه او بد دپوهی له ونی» نه میوه وخوری. شیطان – مار بی بی حواته وویل چی که له منعه شوی ونی نه میوه وخوری، سترګی به یې بیرته شی او د هسک ښښتن په شان به په ښه او بد وپوهیږی. هغی له ذکرشوی ونی نه میوه وخوړله او ادم(ع) ته یې هم ورکړه چی ویې خوری، او په ګډه سره دنوی تجربې خوند وڅکی. ادم(ع) هم میوه وخوړله. دمیوی په خوړلو سره وضع په بل مخ شوه. ادم(ع) او بی بی حوا دلومړی ځل لپاره ولیدل چی هغوی دواړه لغړوو. دواړه بوټو او ونوته وروځغاستل او داینځرپه پاڼو یې ځانونه پټ کړل چی که هسک ښښتن یې لغړ ونه وینی. یانی دلته وینو چی دلومړی ځل لپاره په هغوی کی دشرم او حیا احساس پیدا شو.

دهسک ښښتن په وړاندی به ادم(ع) خپله ګناه په خپله میرمن بی بی حوا وراچوله، او پخپله هغی به خپله پړه په شیطان – مار ورغورځوله. ددغی ګناه له امله چی دهسک ښښتن امریې مات کړی و او دښه او بد په توپیرکی ناکام شوی وو، دواړه (دبشر دا ستازو په څیر) له عدن باغ نه وویستل شول. هغوی دواړه (دبشر دممثلینو په څیر) په عدن باغ کی له ټولو نعمتونو نه محروم شول، او دبهرنی نړی په کړاوونو اخته شول. دادم(ع) او بی بی حوا یو ځوی وزیږیده چی کین[211] نومیده. او دوهم ځوی یې ابیل[212] نومیده. مشرځوی کین په کرهڼه بوخت شو، او دده ورور ابیل دڅاروو په ساتنه کی:[213]

کین قهرجن او خپل ورور ابیل یې وواژه. هسک ښښتن کین وراټه[214]

له کین او میرمنی نه یې یو ځوی پیدا شو چی اینوک[215] نومیده. له اینوک نه ایراد[216] پیدا شو، او له ده نه میتوشایل، او له میتوشایل نه لامیک[217] پیدا شو.

دادم(ع) بل ځوی د سیت[218] په نوم وزیږید، او له ده نه اینوش[219] پیدا شو. دخلقت دسپاری په پنځم سورت کی راغلی

---

[207] - (New Testament, Revelation 20:2)

[208] - more cunning beast

[209] - Genesis 3:1

[210] - Satan - Serpent

[211] - Cain

[212]- Abel

[213] - «….. Abel was a keeper of sheep, but Cain was a tiller of the ground.» (Genesis 4:2)

[214] - «You are cursed from the earth…… A fugitive and a vagabond you shall be on earth.» (Genesis 4: 8 – 12)

[215] - Enoch

[216] - Irad

[217] - Lamech

[218] - Seth

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چی ادم(ع) یو سل دیرش(۱۳۰) کاله ژوند وکړ. خو په ورپسی دوه ایتونو کی(څلورم او پنځم) کی راغلی دی چی د سیت له زوکړی وروسته د ادم(ع) «ورځی اته سوه کلونه وی): [220]

سیت یو سل پنځه(۱۰۵) کاله ژوندی و. وروسته د اینوش له زوکړی نه، سیت اته سوه اوه(۸۰۷) کلونه«ژوند وکړ». په دی ډول د سیت «ټولی ورځی» نه سوه دولس(۹۱۲) کلونه وی. (خلقت۵: ۲ تر ۸).

وروسته له ادم(ع)، بی بی حوا، کین او ابیل نه په تورات کی ورپسی مهم شخصیت نواح[221] و. د ادم(ع) ډیر لرې لامیک نومیده چی د ادم(ع) د کړوسی ایراد[222] کړوسی و. د لامیک ځوی نواح[223] نومیده چی په اسلام کی ورته نوح(ع) وایی. د نواح له زوکړی نه وروسته، لامیک نږدی شپږ سوه(۵۹۵) کلونه ژوندی و. د لامیک «ټولی ورځی» اوه سوه اوه اویا(۷۷۷) کلونو ته رسیدلی. «نواح عادل سړی و، د خپل وخت بشپړ[224] سړی و.» خو «زمکه فاسده شوی وه»[225] او «له تاوتریخوالی نه ډکه شوی وه.» هسک ښتن نواح یانی نوح(ع) ته د دغه فساد د مخنیوی لپاره وویل چی یوه بیړی په دی څنډ وجوړه کړی: اوږدوالی نږدی یو سل پنځوس گزه، سوریانی پلنوالی پنځه ویشت گزه، اولوړوالی پنځلس گزه(د تورات په ژبه دری سوه کوبیته، پنځوس کوبیته، او دیرش کوبیته. هر کوبیت[226] مساوی دی په یو نیم فټ، یانی اتلس اینچونو). هسک ښتن نوح(ع) ته وویل چی په بیړی کی دی د خپلی کورنی د غړو سره د هر ژوندی موجود نارینه او ښځینه جوړی ځای په ځای کړی: [227]

وروسته له جاکړ(طوفان) نه نوح(ع) دری نیم سوه کلونه ژوندی و، د هغه د ژوند «ټولی ورځی» نهه سوه کلونه وی(خلقت ۹: ۲۸تر ۲۹). د هغه دری(۳) ځامن شیم، هم او جافیت[228] له بیړی نه راووتل، او له هغوی نه یانی د هغوی له زوزات

نه ټوله نړی ډکه شوه: [229] له جاکړنه وروسته دا د نوح(ع) د زامنو کورنی وی، او له هغوی نه «قومونه په نړی کی تیت شول»

---

[219] - Enosh

[220] - «After he begot Seth, the day of Adam were eight hundred years. So all the days that Adam lived were nine hundred and thirty years, and he died.» (Genesis 5 : 3 – 5)

[221] - Noah

[222] - Irad

[223] - Noah

[224] - Perfect

[225] - Corrupt

[226] - Cubit

[227] - Genesis 5 : 3 – 32, Genesis 6: 9 - 15

[228] - Shem, Ham, Japhet

[229] - «and from these the whole earth was populated» , Genesis 9: 19

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مهال« ټولی زمکی(نړی) یوه ژبه لرله، یوه وینا»[230] له هغوی نه یو قوم په دی پسی ملا وتړله چی په بابل[231] کی یو دومره هسک برج جوړکړی چی څوکه به یی «جنت» ته رسیږی، او له دی امله به په نړی کی نوم وباسی.[232]
خو هسک څښتن چی د چاد نوم ویستلو او غرور ړلوی نه و، د دغه برج د جوړولو مخه ونیوله: داځل د جاکړ (طوفان) له لاری نه، بلکی دیوی ژبی په ځای د ډیرو ژبود رامنځته کولو له لاری. د ژبو د ګڼ والی له امله خلک دیو بل په وینا نه پوهیدل. د پوهاوی د نشته والی پایله دا شوه چی دهغوی ګډه پروژه چی د هسک برج په جوړولو راچاپیره وه، ناکامه شوه. هسک څښتن وویل چی:[233]
د تورات په ورپسی ایات کی راغلی دی چی هسک څښتن[234] هغوی «د زمکی په ټول مخ تیت کړل» او د هغوی د پروژی مخه یی ونیوله. په تورات کی د «بابل برج»[235] نوم نه دی راغلی. یوائی د بابل نوم[236] پکی ذکرشوی دی. د غه ځای چی پورتنی پروژه پکی ناکامه شوه، بابل[237] نومیده. بابل شایی د هیبرو[238] یانی عبری ژبی یو ټکی وی چی د «مغشوش»[239] مانا لری. دغه شان د بابل[240] نوم په عبری ژبه کی بابیلون[241] ته ویل کیږی. د لرغونی بابیلونیا[242] مرکز بابیلون نومیده چی د یوفرات او دجلی سیندونو په شاوخوا کی دا وسنی عراق خاوره ده. دغه ځای په انجیلی تاریخ کی مهم رول لوبولی و، لوبوی یی، او وبه یی لوبوی. له تورات نه واوری:[243]
بابل برج له کیسی نه وروسته یوه بله نسب نامه (شجره) په زاړه انجیل (تورات) کی پیل کیږی چی په تیرا، ابراهیم (ع)، سارا، او لوت راڅرخی:[244]

230- Genesis 11:1
231 - Babel
232 - «a tower whose top is in the heavens.» (Genesis 11:4)
233 - «Come let us go down and there confuse their language, that they may not understand one another`s speech.» (Genesis 11:7)
234- Lord
235- Tower of Babel
236 - Babel
237 - Babel
238 - Hebrew
239 - Confused
240 - Babel
241 - Babylon
242 - Babylonia
243 - « Therefore its name is called Bable, because there the Lord cinfused the language of all the earth, and from there the Lord scattered them abroad over the face of all the earth » (Genesis 11:9)
244 - Terah, Abraham, Sara, Lot

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې برېښي چې په عدن باغ کې له ګناه نه وروسته، هسک ښتن د ژوو په ژبه کې بدلون راوست، او د بابل برج په کيسه کې يې د انسانانو په ژبه کې بدلون راوست. یانې د یوې ژبې په ځای يې ګڼ شمېر ژبې راوستلې.
په عدن باغ کې شيطان مار[245] د بي بي حوا سره خبرې کولې، او هغه يې دخپلې وينا له لارې وغولوله چې هلته له منع شوې ونې نه ميوه وخوري، د دغه نافرمانۍ له امله، انسانان د عدن باغ له نعمتونو نه محروم شوا و په بهرنۍ نړۍ کې په زحمتونو واوښت.
د زاړه انجيل يانې تورات يو بله سپاره «شميرنه»[246] نوميږي. د دغې سپارې په دوه ويشتم(۲۲) سورت کې راغلي دي چې بلام[247] نومې پيغمبرا و د هغه د خره[248] ترمنځ خبرې شوې وې: بلام په خپل خر سور شو چې يو چېرې لاړ شي. خو هسک ښتن د دغه تګ سره مخالف و. يوې ملکې[249] په يو تنګ ځای کې د بلام مخه ونيوله، خر ملکه وليد له او په خېټه ښملاست چې لار بنده کړي. بلام خپل خر وواهه چې روان شي خو ر ته ګيله وکړه چې ولې يې وواهه. خر ورزياته کړه چې دی خو تل د بلام په خدمت کې وا و کوم بل وخت يې دغسې څه نه وو کړي، په دغه مهال هسک ښتن د بلام پيغمبر ستر ګې بيرته کړې. بلام ملکه وليد له او په موضوع پوه شو.[250]
لرغوني يهودي مورخ جو زيفوس فلاويوس[251] (۳۷ تر۱۰۰ زيږکال) په يوه واعظه کورنۍ کې زيږيدلی وا و پخپله هم واعظ و. نوموړي په خپله ليکنه[252] کې ويلي وو چې «ټول ژوندي مخلوق يوه ژبه لرله»:[253]
جوزيفوس دي ته هم ګوته نيولې ده چې په عدن باغ کې ادم(ع) ، بي بي حوا ، او ژووعينې ژبه کاروله ادم(ع) او بي بي حوا نه خپل ماشوم متوب ليدلی و ، او نه يې نور انسانان ليدلي وو چې زده کړه يې ورنه کړې کړې وای. ايا ژبه د دوی سره غبرګه زيږيدلې وه ، که له هغوی نه مخکې ياوروسته؟ ! ايا بي بي حوا د هغې ژبې سره زيږيدلې وه چې ادم (ع) پرې پوهيده؟ ايا هغې ژبه له ادم(ع) نه زده کړې وه؟ ايا ادم(ع) ژبه د ژوو له ژبې نه مخکې زيږيدلې وه، که سرچپه؟ ايا انسان له ژوو نه ژبه زده کړه ، که سرچپه؟ ايا ادم(ع) او بي بي حوا په دې پوهيدل چې «ښه او بد»[254] څه ته وايي؟ ما په تورات کې داسې څه ونه ليدل چې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي. داعمل چې ادم(ع) او بي بي حوا وروسته له ګناه نه له عدن باغ نه وويستل شول، داسې تعبيريدلی شي چې دواړه په«ښه او بد» پوهيدل او دواړه

---

245 - Satan-serpent
246 - Numbers
247 - Balaam
248 - Donkey
249 - Angel
250 - Number 22: 21-35
251 - Jasephus Flavius
252 - Antiquities
253- All the living creatures had one language
254 - Good and evil

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادووچې څه وکړي اوله څه نه ځان وساتي. که نه پرې پوهېدلای او ازاد نه وای، نو بیا خو به بې ګناه وای، او له عدن باغ نه به یې ویستل سم نه وای؟!

په پنځمه قبل المیلاد پېړۍ کې یوناني مورخ هیرودوت لیکي چې فرعون سامیتیکاس[255] دوه ماشومان په انزواکې وساتل چې د ژبې منشا پرې معلومه کړي. یو څه وخت وروسته دغو ماشومانو «بیکاس»[256] په غږیو لفظ راوویست چې په فریګي ژبه[257] کې د «ډوډۍ» مانا لري. فرعون دې پایلې ته ورسید چې فریګي لومړۍ یا اصلي ژبه ده.

د فرعون سامیتیکاس تجربه دوه ځلې تکرار شوه: د هوهینشتاوفین دوهم فریدریک[258] د روم سپېڅلي امپراتور و. نوموړی عسکر، دیپلومات او عالم و او ویل کیږي چې په لاتین، عربي، فرانسوي، عبري، جرمني، ایټالوي او یوناني کې د رواني وینا خاوند و. د منځنیو پېړیو په پیل کې دغه امپراتور هم دوه ماشومان په یوځانله ځای کې پرېښودل. مخکې له دې چې هغوی کوم لفظ راوویستلی وی، دواړه مړه شول. له دینه دوه سوه کلونه وروسته د سکاټلنډ پاچا شپږم جمیز[259] (۱۵۲۷تر ۱۲۲۵) دوه سکاټلنډي ماشومان بندي کړل. داسې بریښي چې هغوی به په نتیجه کې عبري ویلې وي.[260]

کلیسا د پېړیو لپاره په دې باور شوه چې عبري[261] لومړۍ ژبه وه، خو پوهانو ډیرو نورو سیالو ژبو ته ګوته ونیوله. په پنځلسمه زېږیزه پېړۍ کې مهندس او عالم جان ویب[262] د چینایي ژبې په برلاستیا ټینګار وکړ. د جان ویب استدلال دا و چې له جان کړ (طوفان) نه وروسته انجیلي نواح[263] یاني نوح (ع) په چین کې کوز شوی و. چاینې ژبې د یو څو پېړیو لپاره د لومړۍ ژبې مقام خپل کړی و. جوزیف ایدکینس[264] په خپله لیکنه کې (۱۸۸۷) کاږي چې چاینې ژبه باید د خپل لرغونتوب په مټ د نړۍ لومړۍ ژبه وي.[265] امریکایي قاموس لیکونکی نواح ویبستر[266] چې یو بله (۱۷۵۸تر ۱۸۴۳) په زېږیز کال ۱۸۳۰ کې په دې باور شو چې یوه بله سیمیټیک[267] ژبه یاني ارمایک[268] اصلي یا لومړۍ

---

[255] - Sammetichus
[256] - Bekos
[257] - Phrygian
[258] - Frederick 2 of Hohenstaufen
[259] - King James 6 of Scotland
[260] - «Spak very guid Ebrew»
[261] - Hebrew
[262] - John webb
[263] - Noah
[264] - Joseph Edkins
[265] - Joseph Edkins, The Evolution of the Chinese language, 1887.
[266] - Noah Webster
[267] - Semetic
[268] - Armaic

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه وه.[269] ارمیک د عیسی(ع) هیوادنۍ-اصلي ژبه وه. دنولسمی(۱۹) پیړی په دوهمه نیمایی کی دانگریزچارلزډاروین له تکاملی تحلیل نه وړاندی، داسی فکربرلاسی وچی دقبل البشر موجودیت د نشتوالی له امله قبل السان بشری[270] تجربه هم ناشونی وه. ددغه ډول فکرپایله داشوه چی د ژبی لومړی ظهورټول ټال په الهی الهام ودرید. لرغونی مصریان په دی اند ووچی د توت[271] په نوم خدای ژبه خلق کړی وه. بابیلیانو یانی لرغونو عراقیانوهم ژبه خپل نبو نومې خدای[272] ته منسوبه کړی وه. نبو «دپوهی اولیکلو» خدای و. ولولی:[273]

د نبو نوم په تورات کی هم ذکرشوی دی[274] دهندوانو په دین (هیندوییزم)[275] کی براهما[276] لومړی یا اصلی خدای دی. دخدایانو اودبشرخدای دی. هغه له خپل ځان نه خپله میرمن خلق کړه چی سراسواتی[277] نومیدله. دغه شان براهماله ځان نه دخپلی میرمنی په شان، دوه خدایان هم خلق کړل: یو یی ویشنو[278] نومیده چی ساتونکی یانی محافظ خدای و. دوهم خدای سیوا[279] نومیده چی ویجاړونکی[280] خدای و. دلته دپام وړتکی دوه دی:

«یو» براهمادخپلی میرمنی په خلق کولو کی تقریباً هغسی رول لوبولی و، لکه دادم(ع) له اړخ نه چی هسک څښتن بی بی حواخلق کړی وه.

«دوه» دبرهمااو دوه نوروخدایانو(ویشنو، اوسیوا) اړیکی څه ناڅه هغه څه ته ورته بریښی چی په عیسویت کی ورته یانی دری گونتوب[281] ویل کیږی (پلار، ځوی، اوسپیڅلی روح). د براهما میرمنی سراسواتی بشرته ژبه لیکنه، اوهنرورکړل. دنولسمی پیړی په نیمایی کی انگریزچارلزډاروین دطبیعی تکامل نظراوویست(دنوع منشأ). په ورته ډول، کارل مارکس اوفریدریښ انگلزدټولنیزتکامل نظرانځورکړ. په دی ډول: لومړۍ (ابتدایی) ټولنه، مریېتوب(غلامی)، فیوډالیزم، بورژوازی، اوکمونیزم

په مارکسیزم کی دین«دخلکو اپین» وگڼل شو. دین دایډیالوجی، دولت، کلتور، قانون اوژبی په شان به بنسټ(اقتصاد) ولاړو. داسی جوتیږی چی دچارلزډاروین اوکارل مارکس تحلیلونوبه دژبی د منشأپه اکله مروجه

---

269 - Kenneally, op.cit, pp.19-20.

270 - Human experience pre- linguistic

271 - Thoth

272 - Nabu

273 - « Minurita as the god of wisdom», by Amar Annus, paper presented in 47th Rencontre Assyirologique international, july 2-6, 2001, Hilsinki, Finland, electronic version,(july 1, 2008).

274 - Isaiah 46:1, and jeremiah 48:1

275 - Hinduism

276 - Brahma

277 - Sarasvati

278 - Vishnu

279 - Siva

280 - Destroyer

281 - Trinity

(c) ketabton.com: The Digital Library

دینی مفکوره لړزولی وی. له نن نه یو سل دوه څلویښت(۱۴۲) کلونه وړاندی په زیږکال(۱۸۶۶) کی د پاریس د ژبپوهنی ټولنی[282] د ژبی د منشأ او د یوی نړیوالی ژبی د رامنځته کولو په اکله بحث حرام وګاڼه! پخپله د دغی علمی موسیسی په وینا:[283]
پخوانی راهبه او اوسنی لیکواله کارین ارمسټرانګ د علوموا و الهاتو په اړوند کی کاږی چی که الهیات د علوموخیری پیښبی وکړی «یوائی د منطقی بحث کاریکاتور تولید ولی شی....»[284]

پای: ۱ جولای ۲۰۰۸ تو زند اوکس، کلیفورنیا، امریکا ډاکټر زیرکیار

---

282 - Societe de Linguistique of Paris

283 - « The society will accept no communication concerning either the origin of language or the creation of a universal language.» Quoted by Kenneally, p.22, referring to volterra, Vrigina, at al, (Gestures and the emergence and development of language), in eds. Michel Tomasello and Isac Slobin, beyond nature-nurture: Essays in honor of Elizabeth Bates(Mahwah, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates publishers, 2005).

284 - « Once theology tried to turn itself into science, it could only produce a caricature of rational discourse, because these truths are not amenable to scientific demonstration.» Karen Armstrong, The Battle for God, 2000, quoted in 100 words to make you sound great. Boston and New York: Houghton Mifflin company, 2008, p.6

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان په ارګ کې

مخکې له دې چې د یوې حساسې ملي موضوع په اکله خپل لیدلی خوب را وسپړم، سمه به وي چې د خوب لیدنې په اکله د ساه پوهنې څېړنو ته یو ځغلند نظر واچوم.په دري(۳) دلیلونو: (۱) د خپل خوب د لیدلو مسوولیت د خپلو اوږو څخه لرې کړم.
(۲) د لیدلي خوب په پوهیدلو کې نوکې اسانتیا راولم، (۳) د رټې(جدي) موضوع سره د حساسیت غاښونه یو څه پڅ کړم.
د ساه څېړنې پلار جرمن ژبی زیګموند فرویید[285] وایي:
«خوب لیدل مره ورشعور[286] ته شاهي سړک دی.»
انسانانو له ډېر پخوا راهیسې خوب لیدنې ته پام کړی دی. پخوانو انسانانو فکر کاوه چې په خوب لیدنې کې الهي الهام خوندي شوي دي او د دغه الهام په رڼا کې انسانان خپل راتلونکې بدې سمولی شي. اټکل څلور زره(۴۰۰۰) کاله وړاندې، مصریانو د خوب لیدنې تعبیرونه په لیستونو کې تنظیم کړي وو. چینایي فیلسوف ژوانګزی[287] اټکل دوه زره دري سوه(۲۳۰۰) کاله وړاندې ویلي و: « نه پوهیږم زه هغه مهال یو سړی وم چې ځان مې په خوب کې پتنګ لیدلو، او که اوس یو پتنګ یم چې ځان په خپل خوب کې سړی وینم.» یو منلي انګریزي لیکوال او نقاد ویلیم هازلیت[288](۱۷۷۸ –۱۸۳۰) لیکي چې« موږ په خپل خوب کې دوه مخې نه یو.» اټکل یو سل(۱۰۰) کاله وړاندې د نولسمې(۱۹) پیړۍ په پای کې، زیګموفرویید دلومړي ځل لپاره د خوب لیدلو منظمې او علمي څېړنې پیل کړې.د نوموړي ساه پوه دغه څېړنې په یو کتاب کې خوندي شوې چې(۹۲) کاله وړاندې په جرمني ژبې[289] کې او وروسته(۱۳) کاله وروسته په انګریزي[290] ژبه کې خپور شو. د زیګموند فرویید په فکر، په خوب لیدلو کې د خوب لیدونکې هیلې پټې شوې وي[291] دغه هیلې عموماً په اوښتلې مونې یانې بدل شکل[292]، په خوب لیدنې کې منعکسې کیږي چې «د خوب لیدنې ژبه» یې هم بولي.

---

[285] - Freud
[286] - Unconscious
[287] - Zhuangzi/ Chuangtse
[288] - William Hazlitt
[289]- Die Traumdeutung, 1900
[290] - The interpretation of dream, 1913
[291] - Latent content
[292] - disguise

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساه پوهنې څېړنې ښيي چې د اوياکلنې پورې د انسان د ټول ژوند څه د پاسه شل (۲۰) کاله په ويديدلو (خوب کولو) کې تيريږي، او خوب ليدل د خوب کولو څلورمه برخه (۵) کاله جوړوي. خوډيرې ځلې داسې پيښيږي چې د خوب څخه د راويښيدلو سره سم، ليدلې خوب ډير تيا سمڅې ته غورځول کيږي. په خوب ليدلو کې کله نا کله مره ورفکرونه دويښ ژوند دواقعيتونو سره پوځلاکيږي. لکه د کمپيوتر د بڅرکې[293] په شان، په خوب ليدلو کې د انسان د ويښ ژوند پټ معلومات خوندي کيږي. د خوب ليدلو په حالت کې ډيره پټ خود الهام څخه ډکه خواله (ډيالوګ) د انسان دويښ او مره ورفکر[294] په مينځ کې چليږي. ولولي:[295]
خوب ليدل د انسان د فکري ژوند پټه خزانه ده. بيګا (۱۸ / ۸ / لمريز ۱۳۷۵= نوامبر ۹ / ۱۹۹۲) مې يو خوب وليده چې غتې برخې راڅخه هيرې شوې نه دې، او راسپړل يې په ټول افغانستان کې د ملي ګرتوب (نيشنليزم) د مباحثې دژوروالي دپاره ارزښتناک بريښي. په ويده حالت کې دويښ ژوند ليدلو ته خوب ليدل[296] ويل کيږي. له دې امله زه د خپل خوب د ليدلو مسوليت نه شم منلی.
اوس به نو راشم زماليدلي خوب ته:
د مزارشريف د (تروې غونډې) څخه يوسترګور، زړه ور او غوريالي شخصيت چې د روغې پوهې خاوند وه، راروان و. دې په فکرونو کې ډوب و او ځان يې کابل ته رساوه چې د احمدشاه بابا سره ووينې، په چاريکارکې دلمانځه لپاره تم شو. له جومات څخه چې راووت، نو د هغه ځای د مامورينو ګڼه ګوڼه او ښه راغلاست پيل شول. يو ځوان چې په چاريکارکې زيږيدلی او سترشوی و په هغه مجلس کې يواځنی افغان وچې د (پښتو بابا) سره په پښتو ګړيده، او نور وشيړاګانو، بيړاګانو او چاړاګانو ته به يې د بابا نغوړې (نصيحتونه) ژباړلې. د خوالې په پای کې، پښتو بابا د غه ښاغلي ژباړن ته وويل: «رټ پښتون يې، کورموودان!» ځوان ژباړن په ډيردرناوي ورغبرګه کړه چې: «باباډيره مننه! زه (رام چند) يم، د (کومارچند) ځوی او د (چترام چند) لمسی يم. زمانيکه چې د کابل په چند اول بازارکې غوړوله (حلوا) اوورپسې تود نيړ (بخارۍ) خرڅولي ستاسې نوم په ډيردرنښت سره يادولو.»
پښتو باباکه له يوې خوا د (رام چند) په افغانيت خوښ شو، نو له بلې خوا به د ځان سره ګوريدلو: «چترام چند په ۱۹۴۷ کې په لرې خواکې (سيکوډيرې) پريښودله او د برې خوا په کابل کې ميشت شو. په خپله چترام چند، ځوی يې او لمسی يې پښتو ټينګه وساتله. خو سردارانو او همزادانو چې د پيړيو راهيسې يې په افغانستان کې خاپوړې کړې دې، د پښتو سره پښتوونه کړه!؟»
پښتو باباکابل ته راننوت او په پښتونستان واټ کې يې دمه وکړه. ناڅاپه يې سترګې په سيد جمال الدين افغاني

---

[293] - Chip
[294] - Conscious and unconscious mind
[295] - Charles Mcphee, stop sleeping through your dreams, New York, 1995
[296] - Dreaming

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولګیدلی چی په ډیرتلوارسره راروان و. دیوبل سره یی روغبړوکړاودواړه خنګ په خنګ داحمدشابابادلیدنی دپاره دارګ دکیږدی په لوری وررروان شول. دارګ دکیږدی څخه یوتنکی ځوان راووت. پښتوباباپری ږغ وکړ:«بابکه! نیکه موچیری دی؟» دغه ځوان چی محمدخرګندنومیده په منډه کی ځواب ورکړ:«قتی قومای خودشسته!» احمدشابابادخپل لمسی دځواب داوریدلو سره سم دارګ له خیمی څخه راووت، ددواړوسره یی په غاړه ستړی مشی وکړل، اوټول په ډیرتلوارسره دارګ خیمی ته ورننوتل ځکه هلته دنوروسپیمومشران دخپل تاریخ سره جرګه شوی وو. علامه سیدجماالدین افغان ډیراندیښمن معلومیده. هغه په ولاړه کی احمدشاباباته وویل:«زه چی ژوندی وم نوځان می(افغان) ونوماوه، خواوس چی مړیم ایرانیان می ایرانی ګڼی! څه وکړم؟» احمدشاباباد ستړپوه سیدجماالدین افغان په حال ډیرخواشینی شو، اوسمدلاسه یی پښتوباباته نغوته(اشاره) وکړه چی څه نظرلری. پښتوباباالومړی دعلامه سیدجماالدین افغان سره ډیرزړه سواندی وښوداوبیایی احمدشاباباته خپل نظرداسی جوت کړ:«بابا! که ویداند(علامه) سیدجماالدین افغان یوڅوټکی پښتولیکلای وای، ایرانیانوبه یی هویت نه وای یرغمل کړای. هسک څښتن دی مورټول په نیاو(انصاف) غښتلی کړی! دپښتوسره پښتوکول دهرافغان ملی هویت ټینګولی شی اودین ښکلا یی خوندی کولی شی.»

ویداند(علامه) سیدجماالدین افغان دخپل سرپه خوځولو سره وښودل چی دخبرلوڅ غوړن(باخبره)،

سترګوراوبانډیسی څیړاندپښتوباباپه درانه ږغ وویل:

نوری ژبی زده کول که دی کمال خپله ژبه هیرول بی کمالی ده

دپښتوباباشعرداوریدلوسره سم، احمدشاباباد خپل بی کماله لمسی په لټې کی شواو زه له درانه خوبه راویښ شوم. ګورم چی په وړاندی می دپښتوبابا(محمدګل مومند) په اکله دښاغلو اسماعیل یون اوهمیش خلیل کتابونه غوړیدلی دی. له بدی مرغی وینم چی لاتراوسه پوری دمیرویس نیکه کودیان اواحمدشاباباکړوسیان له همدغی بی کمالی څخه الهام اخلی اودملی ژبی دغه سپکاوی په ډیری سپین سترګی سره د ژبنی تبعیض دنشتوالی په نامه هم خرڅوی.

هسک څښتن دی هیڅاته ددی وس ورنکړی چی دټول افغانستان دملی هویت د ټینګولو اغیزمن اوپوخ مورچل ړنګ کړی! پای

زیرک یار ۱۹/۱۱/۱۹۹۲

دالیکنه په مجاهد ولس(ناروې) او افغان ملت(یورپ) کی خپره شوې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه په ټولنه کې، وينه په لابراتوار کې!

دافغانستان ځینی سیاسی هیوادوالان(سیاسی اتباع) عملاً نه یوازې له دې نه ډه ډه کوي چې کلتوري هیوادوالان(کلتوري اتباع) شی، بلکې حساب هم نه منی. ځوک چې حساب نه منی دمساواتو په منلو کې یې هم شک دی. دایران پخوانی ولسمشر محمد خاتمی اووه(۷) کالونه وړاندې دایران په شمال کې دګرګیانو غونډې ته په خپله وینا کې په دې ټینګار وکړچې:«دراین دنیا نمی توان از کثرت صرفنظر کرد» (ولولئ: زیرکیار، ملی ستم، ملیت او خراسان، لاهور، ملت پریس، ۱۳۸۰المریز، اپریل۲۰۰۱ زیږ. خپروونکی: دپښتنی کولتوردودې ټولنه، جرمنی).

دافغانستان مفکر، غیرتمن اوفقیروزیرمحمدګل مومندچې دکابل ښارپه(اندرابیو) کې زیږیدلی واوپه اتیاکلنی کې دهمدغه ښارد(بریکوټ) دسیمې په یوعادې ختین کرایی کورکې په حق ورسید(۱۳۴۳المریز، ۱۹۲۴زیږ)، په خپل یوشعرکې د ښې منځ ویشتلی دی:

نوری ژبې زده کول که دی کمال خپله ژبه هیرول بې کمالی ده

زماپه نیمګړې اند، په وروستنی شاهی اساسی قانون(تله ۱۳۴۳، اکتوبر۱۹۲۴) کې دفارسی په ځای دری ټکې خوندی شو، ددې لپاره چې دشاهی کورنی لپاره اسانتیاراولی. شاهی خیل اودرباریان په پښتوکې امېږ(نالوستی، بی سواده)وو. په خپله پاچامحمدظاهرشاه اودکورنی نورغړي یې دلږزاندهویت په کړاواخته ووچې په ساپوهنه یانی سایکلوجی کې ورته[297](سرحدی سړی) وایی. بس پاچاغټ(چم) وکړاوځان یې له رسمی شرم نه په دې خلاص کړچې فارسی ته په اساسی قانون کې دری و وایی. دپاچالپاره درسمی شرم رفع کول مهم وو، نه دملی شرم. اوس خو افغانستان چې د(۹۱۱) له بخولی(فاجعی) سره جوخت پرې امپریالیستی سقاوی نازله شوې ده، له ملی شرم نه محروم شوی دی. هرڅه ملی لاړل اودریمه سقاوی راغله.[298](دمسعوداوربانی سرک الطوایفی ته دوهمه سقاوی ویل کیږی، اپریل ۱۹۹۲ سپټمبر۱۹۹۲. ولولئ: سمسور افغان، دویمه سقاوي. دویم چاپ. خپرندوی:د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه-جرمني ۱۳۷۹ل،۲۰۰۱ زییز).

هغه مهال چې زه دبرلین په ازادپوهنتون[299] کې دواکپوهنې(سیاسی علومو) استادوم، یوانګریزچې په همدغه پوهنتون کې په کلک ګومان سره دهېپوهنې (ایتنولوجی) استاد و راته ځان راوپیژاند: ده دپروان

---

[297] - marginal man

[298] - everything national-out, Third Saqawi-in

[299] - FUB

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت په یوه ځانګړې سیمه کې ښایسته ډېر وخت په څېړنه تیر کړی و.(زه دلته د دغې سیمې نوم نه اخلم هسې نه چې چاته د سر و مال زیان ورسېږي). دغه څېړونکي دیو جومات د مُلاله خولې چې د بچه سقاو دوره یې لیدلې وه، یو شعر ټیپ کړی وه. زمانه یې هیله وکړه چې که د دغه مُلا دغږله مخې دغه شعر ولیکم او بیا یې ورته په جرمنۍ وژباړم. همدغسې مې وکړل. د دغه شعر سر بیزبیتونه داسې وو:

سقاو نو مې یو غل و جوړ کړې یې سره چل و
بسته پرې کو هد امان شو پارسیوانو خو بایې وه
ځوورځې پاچاهې وه

سرداران په تصادفې لحاظ (په وینه) پښتانه وو، خو په ارادي (کولتوري) لحاظ ورنه د احمد شاه بابا بې کماله لمسیان جوړ شوي وو. هغوی د پښتنو د کاریکاتور په څېر وو. وزیر محمد ګل مومند به شلخیانو (لمبر بدلو) او په پښتو کې لټانو ته داسې نغوره (نصیحت) کاوه: «بابکه! سردارکیږه مه! د پښتو سره پښتو وکړه!» د سترګه ورا و غوږن (باخبره) محمد ګل مومند په اند، باید ملي ژبه (د ملت د اکثریت ژبه او د ټول افغانستان د ملي پیژاند [هویت] په ټینګولو کې اغیزمنه ژبه) په ښوونځي، پوهنځي، دولت او اقتصاد کې چلن پیدا کړي. د هغه د کشرورور عبدالکریم مومند په حواله داسې راغلي دي: یوه ورځ د محمد ګل مومند سره په ایبکو (سمنګان) کې، د یو ملاقات په وخت کې د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه په فارسي غږیده. خو محمد ګل مومند ورسره پښتو ویله. پاچا ورته وویل چې «زه په پښتو پوهیږم خو ویلې یې نه شم» محمد ګل مومند ورغبرګه کړه چې: «صاحبه! زه هم په فارسي پوهیږم خو ویلې نه شم». ولولی زماد **۵۵** لیکنو ټولګه: زیرکي ویناوې. خپرندوی: پښتویون، نیویارک، امریکا. لاهور، لاهور، ملک پریټینګ پریس ۱۳۸۱ل، ۲۰۰۲م، **۵۲۵** مخونه، دلته ۳۴۱ مخ،

کولتوري امپړتیا (بې سوادي) ددې وس لري چې د یوه ملت د ټولنیزې تنستې مزې وشلوي. د افغانستان یو غټ کړکیچ په هغه توپیر راڅرخي چې د سیاسي هیوادوال (تبعه) او کولتوري هیوادوال ترمنځ عملاً په دولتي رسمي ادارو کې لیدل کیږي.

د هیوادوالۍ (تابعیت)[300] مفهوم په حقوقي برید و نو کې خاپوړې کوي، په دې ډول چې څوک په سیاسي ټولنه کې شامل دي او څوک ورنه محروم. د کال **۱۹۲۳** په اکتوبر (تله **۱۳۰۲** المریز) کې د افغانستان لومړۍ لیکلی اساسي قانون (نظامنامه) راووتله. په دغه اساسي قانون او ورپسې د افغانستان په هر لیکلي اساسي قانون کې هیوادوال (افغان تبعه) ته ددې موقع ورکړه شوې ده چې په خپله ټولنه کې د سیاسي هیوادوال (سیاسي تبعه) مقام ته ورسیږي. خو په افغانستان کې له بدې مرغې ټول ټال غیرې پښتون سیاسي هیوادوالان کولتوري هیوادوالان نه

[300] - Citizenship

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په افغانستان کې کړکیچ په دې کې دی چې سیاسي هیوادوال ته حقوق خوندورکوي خو له مسولیت نه ډډه کوي او په رسمي دولتي مقامونو کې په عمل کې ملي رسمي کفایت نه مني. په بله وینا، په رسمي موسساتي ډګر(دولت) کې یوه ډله بشپړامتیازلري چې په دولت کې د خپلې ژبې(فارسي دري) انحصار ټینګ کړي او مقابل اړخ(اکثریت) له دې نه محروم کړي چې خپله ژبه(پښتو) عملاً لږترلږه د فارسي سره مساوي مقام ته جګه کړي.

ژبه له دې نه ډیره جګه ده چې یوائې او یوائې د پوهاوي(افهام وتفهیم) وسیلې ته راټیټه شي. د سپي غپل یا سونګېدل سړي په خطر یا خوښۍ پوهوي، خو د هغه غپلو او یا سونګېدلو ته ژبه نشو ویلای. ژبه د انسان د معنوي(غیري مادي) کولتور چینه ده، د زړه او فکر ارمانونه او رازونه په الفاظو کې رانغاړي او راتلونکو نسلونو ته یې رسوي. لکه په اینه کې چې د انسان مونه لید له کیږي، په ژبه کې د مغزو او زړه بې جسمه موجودیت(فکر او احساس) ځلیږي. هو، ژبه د پوهاوي(افهام او تفهیم) لوښی هم دی.

د امریکې د نیواک په چاپیریال کې په افغانستان باندې په ورتپل شوي اساسي قانون(۱۳۸۲ لمریز، ۲۰۰۳ زیږیز) کې «پښتو او دري د دولت رسمي ژبې دي»(ماده ۱۲)

دلته د(او) ټکي د کلک پام وړ دی. د «او» ټکی مساوي په «یا» نه دی. یانې د اساسي قانون د شپاړسمې(۱۲) مادې پورتنې جمله مساوي په دې جمله نه ده: پښتو یا دري د دولت رسمي ژبه ده؟! خو غیر-پښتون افغانان د رسمي دولتي وظیفې په اجرا کولو کې له سپین سترګې نه کار اخلي، د اساسي قانون د شپاړسمې مادې په ذکرشوې جمله کې د «او» له ټکي نه سترګې پټوي، او په دې ډول په خپله رسمي ملي بې کفایتۍ څپونې غوړوي. به کال ۲۰۰۵ کې یو پښتون افغان امریکې ته د ژور نالیستۍ زده کړولپاره راغلی و. ما ټلفوني روغبړ او پیژندګلوي نه وروسته هغه وپوښته چې په کابل کې یې څه وظیفه لرله؟ راغبرګه یې کړه چې د یو لوړ مقامه افغان ژباړن و ځکه هغه په پښتو نه پوهید. زما(زیرک یار) په ګومان د غه لوړ مقامه افغان یو مرستیال ولسمشرو. د غه لوړ مقامه فارسیوان افغان یو سیاسي هیوادوال دی چې حقوق خوندور کوي، خو کولتوري هیوادوال نه دی چې زړونه کوشیر کړي

موخه(هدف) دا نه دی چې په دولتي ادارو کې یو مامورپه یوه رسمي ژبه بسنه کوي؛ موخه دا نه ده چې په دولتي ادارو کې به ملي کفایت یا په دې ژبه کې ښودل کیږي یا په هغه بله کې؛ موخه دا نه ده چې په دولتي ادارو کې دې ملي کفایت په کلتوري بې کفایتۍ او امتیاز وچلیږي. موخه دا نه ده چې په کلتوري لحاظ بې کفایته یا کم کفایته رسمي مامور دې ژباړن ولري، او په دې ډول دې ملي بې کفایتۍ د پیسود لګښت په واسطه تامینه شي.

موخه دا ده چې ځنځیرونه دې غوڅ شي. هغه ځنځیرونه چې ماشومان د ملي ټولنې له جوړولو نه محروموي، هغه ځنځیرونه چې د متقابل درناوي(احترام) او عملي ورورولۍ ارمان یې شنډ کړی هغه ځنځیرونه چې ملي پیژاند(هویت) او ملي شعور ته یې پاټکونه اچولي دي. کولتوري هیوادوالي(تابعیت) واقعي پوهاوي(افهام) ته ښه راغلاست وایي. هغه پوهاوي ته چې د «خپل» او د «بل» احساس کوشیروي، متقابل احترام رامنځته کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروروڵی غښتلی کوی، اودملی ټولنی په جوړولو کی کواند (فغال) رول لوبوی. په ملی ټولنه کی به هم د سیاسي- حقوقی هیوادوال (تبعه) چغه اوریدل کیږی اوهم به د کولتوری هیوادوال[301] وروری به په حساب چلیږی تر هغه چی د سیاسی هیوادوال او کولتوری هیوادوال ترمنځ امتیاز پای ته ورسیږي. ۱۸ / ۴ / ۲۰۰۷

[301] - Cultural Citizen

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ارګ، جومات، او اساسي قانون کي

د پښتنو واکمنان(که زرين زي وو او که ختيين زي، که بريښنا خيل وو او که تورتم خيل) عموماً ټول لړوډ يرپه دي بي کمالۍ کي سرتيري وو چي په خپل دربار کي خپلې ژبې ته پاټک و نيسي او په خپل ټاټوبي کي د ملت د معنوي کلتور د اړه ماران شي. دغسي ناوړه اعمال نور د زغم وړنه دي. شلخي تجربې ښيي چي شلخيان د پښتنانه حيثيت نه شي ساتلی.

باچاخان د ننګرهار ولايت په يوه ولسوالۍ کي ميلمه شوي و. يوه سړي ورسره سترې مشي په پارسي وکړل. په ځنګ کي يو بل سړي ورته وويل چي باچاخان خو پښتون دي، په پښتو به دي ورسره سترې مشي کړې وای. هغه خپل ځواب په دې ډول ورغبرګ کړ: زمو ږغټان په کابل کي پارسي وايي. ما فکر وکړ چي باچا خان(فخر افغان) به لکه د نورو غټانو په شان پښتو پرېښې وي او په پارسي به اخته شوي وي!

(پټه خزانه) په ۱۳۲۳ لمريز هجري(۱۹۴۴ زېيز) کي په کابل کي د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوي وه.

اټکل ۳۵ کاله وروسته ښاغلي غلام حضرت کوشان د دې فرصت ومينده چي «د پښتو سره د مينې» له امله د (پټې خزانې) انګريزي ژباړه تکميله کړي. پټه خزانه په انګريزي ژبه کي هغه مهال په کابل کي چاپ(۱۳۵۸ لمريز، ۱۹۷۹ زېيز) شوه چي رټلي نور محمد تره کي ارګ په پښتو چلا وه. په دې ډول ښاغلي کوشان ظاهراً د پښتو ژبې خدمت وکړ، په باطن کي به پرې هسک ځښتن پوهېږي. په افغانستان کي به چي د استقلال په جشن پسې جوخت د پښتونستان جشن نمانځل کيده، نو د کابل ښاروال(پارسي ژبې افغان ورور) به د کاغذ له مخې خپله وينا په پښتو اوروله، خو په کابل کي به د ارګ مشرانو په پښتو تلپاتي روژه نيولې وه او ټولې ويناګانې به يې په پارسي کولې. دغه طرز العمل د اسې هم تعبيريد لای شي چي پښتو د پښتونستان رسمي ژبه وه او فارسي د ارګ رسمي ژبه وه. په نورو الفاظو: د کابل ښاروال ښاغلي ډاکټر سهيل پښتو د کابل ښار په چاپيريال کي له ښاغلي عبد المنان دردمند زده کړه تر څو د يوه افغان په حيث خپل ورسپارلي شوي رسمي تمثيلي وظيفه د پښتونستان په جشن کي سرته ورسوي، خود «برادران ارګ» معذرت به داسې معلوميده چي د کابل ښاردوې بې پښتو کړې دي(عذر بدتر از ګناه!).

مکناټن[302] د اړتيا له مخې پښتو زده کړې وه ، خو برادران ارګ په خپل ارګ کي پښتو ته د اړتيا احساس نه درلود ، او چي په ارګ کي پښتو ته اړتيا نه وه نو د دربار په دولت کي به ورته ولې اړتيا وي! حميد کشميري په خپله«اکبر نامه» (۱۲۷۰ هجري سپوږميز کال) کي وايي:

شنيد اين سخن لات جنګي تمام که اموخته بود پشتو کلام

[302] - William McNaughten

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کې د و زیر محمد اکبر خان او مکناټن ترمنځ د خبرو په جریان کې د مکناټن له خوا د وزیر محمد اکبر تیاری انځور شوی دی، او «لات» د لوړ[303] یا سرداریانی مکناټن په مفهوم استعمال شوی دی (ولولی: غوث خیبری، «د برنس او مکناټن د وژل کید و پیښې» ، دعوت، پرله پسی ۷۲-۷۱ گڼه، د ۱۳۷۵ مرغومی، د سمبر۱۹۹۲) .
اټکل څلورنیم کاله وړاندې په (۱۹۹۳) زیږیځ کال کې یوه سپین ږیری پښتون د امریکې د (لاس انجلس) دښار په «افغانستان ږغ راډیو» کې مرکه لرله. (اوریدونکو به د ټلیفون له لاری پوښتنې او تبصری کولې او د راډیو له لاری به یې ځوابونه اوریدل) . په ارگ کې د پښتنو د قومیانو یو لرې قومی (یو سپین ږیری سردار صاحب چې پخوا یې په کابل کې «کارهای فرهنگی و ادبی» سرته رسولی وو) په افغانستان ږغ راډیو کې د پښتو («افغانی») په اوریدلو سره یو څه بې حوصلې شو. «این مرد فاضل» (سردار صاحب) هغه بل سپین ږیری افغان ته چې په «افغانی» (پښتو) یې په افغانستان ږغ راډیو کې توضیحات ورکول، په دې الفاظو واگو ابنیده: «اغای (و) چی پوف میکنی ما نمی فهمیم، مردم نمی فهمند ، این رادیو مردم است و شما پوف کرده راهی استین». دلته لکه چې فاضل سردار صاحب د افغانستان د وگړو د اکثریت ژبه (پښتو) د «مردم» ژبه نه گڼی («مردم نمی فهمند») ، او نری احتمال لری چې د سردار صاحب د شعور په تل کې به پښتو د پښتونستان رسمی ژبه وی او افغانی به د افغانستان غیری مردمی (یانی درباری) ژبه وی؟ ! ښاغلی «و» [«و» می د پښتنو مره کچی د نوم د مخفف په څیر استعمال کړی دی] د سردار صاحب په ناروا غوښتنې «پوف» (پښتو) زندی کړه، خپلو خبرو ته یې په «رادیو مردم» کې په فارسی ادامه ورکړه، او د فاضل سردار صاحب په خپله ژبه یې د سردار صاحب شعور د حافظ شیرازی په دې شعر ټکور کړ:
پدرم روضه رضوان بیک خوشه گندم بفروخت
ناخلف باشم اگر منش به جوی نفروشم
(د زیاتو معلوماتو لپاره ولولئ: نصرالله نیازی، «اهانت به پشتو و پشتون» ، ایینه افغانستان شماره مسلسل ۳۴ ، مخونه ۱۵۷-۱۵۸) .
اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په افغانستان کې څلویښت (۴۰) کاله واکمن و (۱۹۳۳ زیږیز تر ۱۹۷۳). که هغه په کال کې یو ځلې (د استقلال د جشن، د پښتونستان د جشن، د نجات د جشن، د کوچنی اختر او یا د لوی اختر په مناسبت) په پښتو وینا کړې وای، نو ډیر گومان کوم چې د اعلیحضرت صدراعظمانو، وزیرانو، جنرالانو، سفیرانو او.... به هم دغه لار خپله کړې وای او په دې ډول به له پورته څخه کښته[304] د پښتنو د زده کړې عملیه په دربار کې له برمتې (یرغمل) څخه خلاصه شوې وای. په دربار کې د پښتو یرغمل کیدل او له دربار څخه بهر د پارسی وانو خویندو او وروڼو لپاره د پښتو کورسونو جوړول د یو بل سره په کلک ټکر کښې وو. ملی ژبې پښتو په (پښتو ټولنه) کې رسمیت و مینده

---

[303] - Lord
[304] - Top - down

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودربارا ود دربار دولت بالعمل پارسي ټولنه وګرځيدل. په دې عمليه کې د پښتانه بچيان په خپل هيواد ، په خپل پايتخت، او په خپل دربارکې د بې پښتو شو يو د بار خيلو په لاس بې پښتو شول. او دلرې پښتو نخوا ديوه تکړه ځيرونکې په الفاظو «پښتون په دريم نسل کې ختم» شو. په پارسي وانوخويند و او وروڼو چې غيرتمن افغانان دي خپله ژبه ګرانه ده. پښتانه بايد له دوې څخه زده کړه وکړي. رټ (کلک ، وتلی، جدي) پښتانه بايد هغو پښتنو ته کلکه پاملرنه وکړي چې د دربار په بازارکې يې پښتو خرڅه کړې ده او دلستونې ماران ګرځيدلي دي.

په شلمه پيړۍ کې افغانستان يو پښتون و زيړ د رلود چې غيرتمن مسلمان او دتکړه فکرخاوند و. له دې کبله به روغه وي چې د پښتو (ژبې او پښتونوالي) په هکله دده نظر په لنډ ډول دروپيژنم:

«پښتو بابا» (محمد ګل مومند) د کابل ښار په (اندرابيو) کې زيږيدلی وا و دده ښار د (بريکوټ) په سيمه کې په يوه ختين کرايي کورکې داتياکلنې په عمرپه حق ورسيد (۱۳۴۳ المريز، ۱۹۶۴زيږيځ). دې سربيره پردې چې و زيرو ، اولسي ژوند يې لاره، دتکړه فکرخاوند و ، او عمل يې له نظر څخه نه پټيده. و زير محدګل مومند وايي چې «د پښتو د ترويج او تعميم د پاره په هرډول چې لازم او ممکن وي په يو منظم طور پښتو وخوځوله شي، پښتانه و يښ کړې شي.» دلته د «منظم طور» ټکی د ډيرپام وړ دی. مفکر محمد ګل مومند داسې سپارښتنه کوي چې د پښتنو پوهان دې اهمې چارې لومړې، معمولي چارې وروسې، او کيفي او ذوقي شيانو ته دې په پای کې پام وکړي پوهان بايد تر هرڅه د مخه «سمدلاسه درسي کتابونه» د ښونځيو او مدرسو د پاره «تاليف او ترجمه کړي». په درسي کتابونو کې دې د زده کوونکو پام «دين، اخلاق، اداب، خپلو خصايلو او ملي خصايصو ته وشي. د ماشومتيانه دې د اشيان په زړه او د ماغ کې ځای ونيسي، او د پښتانه بچې دې پښتانه شي». د پښتو بابا په اند د علم د زده کړې لپاره مورنۍ ژبه ډيرارزښت لري. ځکه خودې ټينګار کوي چې «علوم او فنون درست په پښتو واړوو». محمد ګل مومند پښتانه بيزوګان نه ګڼي چې «په هرڅه کې به د نورو پيښې کوو». دې زياتوي چې «موږ بې نومه او بې نښې نه يو ، ورکوټي ولس هم نه يو. موږ د اسيا په مينځ کې د نامه خاوندان يو.... او مهم جغرافيايي موقعيت لرو». محمد ګل مومند په دې واقعيت پوهيږي چې «د فن او صنايعو له پلوه» پښتانه لويد يزو هيوادونو ته د زده کړې لپاره اړدي: «ځمونږ دين هم مونږ ته امرکوي چې (الحکمهَ ضالهَ المومن اينما وجده اخذه). خو پرته له دغه نه د دوی نور څه ته اړنه يو او نه ښايي چې په هرڅه کې د دوی پيښې وکړو... او د دوی هرڅه په پټو سترګو ومنو». محمد ګل مومند د حکومت په ماهيت پوه دی او په ډاګه وايي چې « حکومت د بې پښتوګۍ له امله اريان دی، او لاره يې ورکه کړې ده ! او اولس د بې پښتوګۍ له لاسه بې پته، خوار، زار او ورک دی؟ ټول د بې پښتوګۍ په اور سوی يو...» او س نو پوښتنه دا ده چې پښتو بابا (محمد ګل مومند) «پښتو» څه ته وايي؟ دده په فکر پښتو که له يوې خوا د پښتو ژبه ده نو له بلې خوا د پښتنو د ژوند طرز يانې «پښتونولي» ده. «پښتو ويبل، پښتو کول، پښتو چلول دي» او لکه «روح په کالبد کې» د پښتنو په ټولنه کې ارزښت لري. «پښتو دين، وطن او پښتانه اولس ته خدمت دی؟» د محمد ګل مومند په اند « پښتو زړه ورټوب دی، ځکه پښتانه په دې خبره ايمان لري چې ګټه او تاوان، عزت او ذلت هرڅه د خدای نه دي. بې دده

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارادی نه هیڅوک هیڅ عمل نشی کولای». محمدګل مومند هسک ښځښتن ته په زاري دي چي پښتانه« په رښتیا سره دخپل کاله اوملک واکمن کړي، دکارسړي په کي شته کړي او دغي بدحالی نه نجات ورکاندي».

محمدګل مومند په دی فکردی چی دیوه ملت دژبی لری او بری دهغه دژوند دبد مرغۍ اونیکمرغۍ سره اړوند لری. « که دیو ملت ژبه دبل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نومانایی داده چی« په عین واکداری کی به بی واکه، په عین وطن کی به بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غریب اوپردیس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خوافکار، احساسات، اقوال، اعمال اوافعال یی، اغوستنه، خواړه یی، ځواک اوژوند یی بشپړیانیمګړی دپردی اودبل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکیږی ترڅوچی محوه شی». په«لنډ» ډول:« ژبه دملی موجودیت، هوساتوب اوسعادت، دلوړوالی اوجګوالی ستېه ده».

ددغه اهمیت له کبله« ژبه بایدوساتله شی، وپالله شی، ورزوله شی، هارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هرحیث سره دملتودرستواړینوته» ځواب وواییی. د مفکرمحمدګل مومند په فکر«پوه سړی خپل اودبل مال پیژنی... غیرت، لوړهمت، روغه پوهه(عقل سلیم) دغه نه منی اونه پریږدی چی څوک خپل مال خوشی کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی اوخلک یی ښکاریاپه غلا یوسی اوکورتنی لاندی کړی» اودنوکرپه شان« کوندۍ ختي. غیرتمن سړی خپله وچه دپردی په لندو ښه بولی». خوسره له خپلوډیروهڅو، پښتوبابا(محمدګل مومند) دامشروع ارمان دځانه سره ګورته ویوړچی« په درستی پښتون یاني(افغانستان) کی پښتو، د پښتانه دحکومت رسمی ژبه شی».

(داقتباساتولپاره ولولی: محمدګل مومند، لنډکی پښتواوپښتونواله، دکابل عمومی مطبعه، ۱۳۳۷لمریز= م۱۹۵۸/۱۹۵۹؛ محمدګل خان مومند، مرتب همیش خلیل، پېښور، دسمبر ۱۹۹۵، محمدګل مومند، دپښتودژبی لیاره لیاپښتوصرف اونحو، دبلخ شرکت(رښتیا) له خواپه لاهورکی چاپ شو. بلخ ۱۳۱۷المریزچی ۱۹۳۸ زیږیځ کیږی).

څه باید وشي؟

۱- تکړه پښتانه بایدیوعلمی اوسیاسی سازمان ولری چی دمحمدګل مومند په وینا «پښتوپه منظم طوروخوځوله شی» او«پښتانه وینښ کړی شی». زماپه وړاندیزدغه ډول سازمان ته«دپښتوعمل جرګه»[305] ویلی شو. ددغه سازمان غټه وظیفه به داوی چی دپښتوسره پښتوو کړی، په ملی ژبه پښتوتنګ وکړی. په دغه چوکاټ کی بایددهغوافغانانو، په تیره دهغوپښتنو کړنو ته کلکه پاملرنه وشی چی په شعوری یاغیری شعوری ډول دملی ژبی پښتو(داکثریت ژبی اودټول افغانستان دملی هویت دساتلوپوخ مورچل) سره بی انصافی کوی.

[305] - Pashto Action Council

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – په تعلیمي نصاب کې د دیني او دنیوي علوموترمینځ تفاهم او انډولتوب ته کلکه اړتیاده، ترڅو د افغان ملت ملي او دیني هویت خوندي شي او د زمانې د شرایطو په تناسب د عقل او ابتکار خاوند وګرځي.
۳ – پښتونه یوازې په دولتي میچن کې چلن ته کلکه اړتیا لري، بلکه په جومات کې هم باید غښتلې شي. طالبان د ګلستان او بوستان کتابونه د اخلاقیاتو د زده کړې له کبله لولي. باید بوستان او ګلستان په پښتو واړول شي. د پېښور په پښتو اکېډیمۍ کې د «ګلستان بزبان پښتو» نسخه لیدل شوې ده. ودې شي چې د روغې ژباړنې په لوري ګټوره وګرځي؟ د «پښتو بوستان او ګلستان» په اکله دې د استاد حبیب الله رفیع سره خبرې وشي.
۴ – مسلکي اشخاص دې دې ته راوبلل شي چې په خپل مسلک کې په پښتو ژبه د پوهنتون د استعمال لپاره درسي کتابونه او نور مواد برابر کړي.
۵ – پښتو باید په ښوونځیو او پوهنتونونو کې د تدریس ژبه وي ترڅو په دولت کې د کار او دعوا مود خدمت لپاره هیڅوک د ژبې د مشکل سره مخامخ نه شي. د پښتو د علمي کېدلو لپاره باید پښتانه له ماشومتوب څخه انګریزي په ښوونځي کې زده کړي.
۶ – د پښتو کلتوري ـ هنري اړخ یانې ټنګ ټکور (موسیقي)، ملي اتڼ، انځورونو، اوډرامو ته پاملرنه حتمي ده.
۷ ـ د دولت او حکومت مشران باید رسمي وینا ګانې او مرکې په پښتو وکړي او په تړونونو (قراردادونو) کې دې د پښتو متن هم د اتبار وړ وښودل شي.
۸ ـ د پښتو لیک یا لیک لارې یو کولو (املایي یوشان والي) ته کلکه اړتیاده. که هر څوک په خپل سر د خپل کلي یا سیمې پښتو لیکي، نو د نورو لپاره به ناشوني وي چې د یوې پښتو پرځای «پښتوګانې» زده کړي. د هر چا خوښه چې یو ټکی څنګه تلفظ کوي، خو غټه خبره داده چې ذکر شوی ټکی په یوه شکل ولیکل شي. یانې: ویل یې ستا خو لیکل یې د ټولو!
د بېلګې په توګه «زموږ، زمونږ، څموږ، زمنګ، څمنګ» ټکو ته ستاسې پام را ګرځوم: «زومږ»، «څموږ»، «زمنګ» او «څمنګ» هر یو ټکی څلور (۴) توري لري او لیکل یې (د «زمونږ» او «څمونږ» په تناسب) لږ ځای او لږ وخت نیسي، یانې د لیک لارې د اقتصاد له نظره اغیزمن دي. که د ټایپ او چاپ لپاره د کمپیوتر د تورو دړه[306] په کارولو یې، نو ګومان کوم چې د «زمنګ» او «زموږ» لیکل به له نورو اسان وي؟ زه دومره وایم چې پښتو دې د کمپیوتر سره پوخلا شي. ودې شي چې په دې اکله د پښتو د ژبې او د کمپیوتر د متخصصینو له خوا اکلک او غبرګ ګامونه واخیستل شي.
۹ - «د پښتو عمل جرګه» باید زر تر زره «د پښتو د تفکر بانک»[307] جوړ کړي او په بېلا بېلو چارو کې دې ورڅخه نظریې او مشورې وغوښتل شي. پښتانه له بل هر چا څخه دې ته ډېر اړ دي چې د زمانې د شرایطو په کچ ویښ شي او د فکر په

[306] - Keyboard
[307] - Pashto think Tank

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډګرکی سیالۍ ته چمتو شي.

۱۰ –په اساسي قانون کی دیوی ژبې«ملي» یا «رسمي» حیثیت خوندي کول یو قانوني – رسمي ټینګار دی چې د دولت په اداري، تعلیمي، اقتصادي، او تبلیغاتو عملیاتو کی دهغې ژبې دچلن لپاره دیو لیکلي سند اهمیت لرلی شي. په اساسي قانون کی باید پښتو دافغانستان رسمي ژبه وبلل شي او حکومت دی ته اړ شي چې په دغه لارکی عملي ګامونه واخلي. خو که په عین وخت کښې «د پښتو عمل جرګه » فعاله نه وي، نو د اساسي قانون ټینګار به هغسې پنچر شي لکه پخواچي یوی تشې خبری ته راټیټ شوی و.

که په پای کی زما څخه پوښتنه وشي چې په ټول افغانستان کی د پښتو په رسمي کیدا باندې په اساسي قانون کی ټینګار غواړم او که د پښتو چلن په ارګ کی؟ دتیرو ترخو تجربو څخه د زده کړې په مټ زما (زیرک یار) ځواب داسې دی:

« زه پښتو په ارګ کی غواړم ځکه بې پښتو ارګ د پښتو مرګ دی؟ !»

دربار (حکومتي مرکز) چې بې پښتو وي، نو پښتو به د رسمي کیدا په لوری له ټولنیز اتبار[308] څخه لویدلې وي او ډیره به ناشونې وي چې د دربار دفتر، مطبوعات، د زده کړې موسسې، بازار او نور راشه درشه[309] د ملي ژبې د پرمختګ لپاره روغ چاپیریال جوړ کړی شي.

پـــای

ډاکټرزیرک یار

د نومبر ۱۲، ۱۹۹۷ زیږیځ کال

---

[308] - Prestige
[309] - Communication

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو په ګوانتاناموکي اوفارسي په ارګ کي

سروکارد خلګودی له ژبی د سرکارسره
کله به غریبه پښتو ژبه د سرکارشي
(ګومان کوم دارواښاد استاذ «ګل پاچاالفت» شعردی. زیرکیار)

زماپه اند ،ترنن پوری دوه پښتون ساپوهان دپښتونازولی دی: یویې پوهاند بها الدین مجروح دی چی د ساپوهنی اوفلسفی په برید ونوکی د نیمی شپی لاروی شوی و ، اومابه ورته شپږویشت(۲۶) کالونه وړاندی دکال(۱۹۸۰) په می کی په پیښورکی غلي غلي شان امیرالمنورین وایه. دامریکی یوتیزفکری ټوکی لیکوال پی جی اورورک[310] له نن نه(۲۹/۴/۲۰۰۲) پنځلس کالونه وړاندی په کال(۱۹۹۱) کی لیکلی ووچی امریکی بهرنی سیاست نه لاره. خودلومړی ځل لپاره یې بهرنی سیاست دافغانانوپه جهادکی ومیند. ددی لپاره چی دامریکی بهرنی سیاست له نږدی ووینې، باید اورورک[311] په خپله جهاد ووینی چی څرنګه چلیده. په کال (۱۹۸۹) کی یې جهاد په پیښور/پښتونخوا کی ولید اودی پایلی ته ورسید چی افغانستان تقریباً یوروڼ اندی «منور» لاره خوهغه هم وژل شو«اوداسی نور».(ولولی زمادچاپ لاندی کتاب، په دی سرلیک:«د نوی سیا ست الجبره»).[312]
دویم پښتون ساپوه ډاکټرماماوچی زه یې د ساپوهنی اوپښتونوالی خان ګڼم. په پښتنی ټولنه کی خان د پګړی خاوند اووتلی سړی ته هم وای. کیدای شی له همدی امله به خوشحال خټک بابا دپګړی سړی په شمارګڼلی وی. له نن نږدی شپږویشت(۲۶) کالونه وړاندی دکال نولس سوه اتیا(۱۹۸۰) په نیمایی کی، زه له پیښورنه فرانکفورت ښار(دهغه مهال لویدیزجرمنی) ته کډوال شوم. یوڅوورځی وروسته ډاکټرماماله ستوری له کولن ښارنه فرانکفورت ښارته زمادستړی مشی لپاره راغی. زموږ په ښایسته اوږده خواله کی، دلته دډاکټرمامادوه(۲) پوښتنی او زمادوه ځوابونه پام وړګڼم: ویې پوښتلم چی باچاخان څه ویل؟ ورغبرګه می کړه چی دباچاخان په وینا «داد روس اوامریکن جنګ دی.» ویې پوښتلم چی زه ولی له کابل نه پیښورته لاړم اوبیا د یوی میاشتی په اوږدوکی له پیښورنه لویدیزجرمنی ته کډوال شوم؟ ورته ومی ویل چی له کابل نه مې تن راخلاص کړاوله پیښورنه مې

[310] - P.J.O`Rourke
[311] - O`Rourke
[312] - Algebra of New politics, 1989 - 2005

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر(دا هغه مهال وچې نږدې شپږمیاشتې وړاندې دکال ۱۹۷۹ په پای کې شوروي پوځونو په افغانستان یرغل کړی وا و په پېښور کې هم سیاسي خیرات مخ په تودېدلو و). له نن نه اټکل اته دیرش(۳۸) کالونه وړاندې، دکال ۱۹۲۸ په شاوخوا کې ما د افغانانو په یوه غونډه کې کبیرجان ته په ناڅاپې ډول«ماما » وو ایه. ده هم سمد لاسه په خوریي ونا زولم. دا هغه مهال وچې موږدواړه دلوید یزجرمنی په ګویتې پوهنتون کې پوهیدونکي(محصلین) وو. له همهغې ورځې را هیسې زه یې خوریي یم او دی مې ماما. کله چې کبیرماما د ساپوهنې ډاکترشو، ما هم پریکړه وکړه چې خپل درناوی ورته په«ډاکټرماما» وړاندې کړم. ډاکټرماما (کبیرمرد ادخیل ستوری) یودیرش(۳۱) کالونه وړاندې، په زیږیز کال ۱۹۷۵ کې د کړنې د ساپوهنې دنړۍ والې ټولنې (انټرنیشل اسو سییشن اف اپلاید سایکلوجي) غړیتوب لاسته راوړ.
ماد ډاکټرماما ستوري دري(۳) کتابونه لوستلي دي: «د قلم توره»، «دهوښیارتیاتله» او«ژب سا پوهنه». دری واړه کتابونه په پېښور کې«دپښتو نخوا دپوهنې دیرې» له خوا خپاره شوي دي. دهوښیارتیاتله او ژب ساپوهنه دډاکټرماما هغه پوهنیزکتابونه دي چې دلومړي ځل لپاره یې پکې ساپوهنه(سایکالوجي) دپښتو ژبې د بډاینې بهیرته ورننویستلې ده.
زماد معلوماتوله مخې، ډاکټرماماستوري په لره پښتونخوا کې لږترلږه هغومره اغیزمن دوستان لري لکه په بره پښتونخوا کې چې یې لري.
دډاکترماماستوري دغه سړیتوب دهغه د سیاسي سترګه ورتیا غتېه ځانګړتیا ښیي. د شورویانو له یرغل راوروسته ترنن پورې شپږویشت(۲۲) کلن پیرد جاکړپه شان پښتون وهلې دي. ډاکټرماماستوري دملي سیاست هغه ګوربت وچې دلراوبرپښتون د یووالې په کلکوالي یې وزرې غوړولې وي. «د قلم توره» دډاکټرماماستوري د شعرونوټولګه ده، په ماباندې یې د «یوټبر» شعرډیراغیزوکړ، ځکه په دې شعرکې ډاکترماما سیاست ته د ساپوهنې چلونه(مینه، خپلوي، هویت) ورښیي:

یوه ورځې چا ویلې چې اسمان ته مې کتلې
یوه غټه وریځه راغله دوه ورې یې ښکلولې
ورې شوې غټې کې غیبې بیاموسترګونه لید لې
ښکارې داوې کوچنۍ وریځې چې د مورغېږې ته تللې
دیوکورد یوټبروي د یوبل نه ځاریدلې
چې همجنس وي جمع کیږي عقل کله بیلولې
په ویشلې پښتون قام یې ستوري اوښکې تویولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیر کال(۲۰۰۵) می د ډاکټر ماما ستوری سره ټلفونی خواله وکړه. غږیی غړند ځرګند یده. راته وییی ویل چی زړه یی بی وسه شوی و. ددی لپاره چی په زړه یې زوررانشی، له سیاسی خوالې می نوکې ډه ډه وکړه. د ده شعری ټولګه می وستایله، په تیره د «یوټبر» شعر. ورزیاته می کړه چی دغه شعر زما د سایېزوپیښو دواړه مرکزونه(ماغزه او زړه) ټکوروي. ډاکټر ماما راته په خنداکی وویل چی که زه ورته هغه یوه «لنډه جمله» ورکړم، دی به یې په بدل کی راته خپله ټوله شعری ټولګه راکړي. له هغی لنډی جملی نه یی مطلب زما داچغه(شعار) وه:

«بې پښتو ارګ د پښتنو مرګ دی !» ورغبرګه می کړه چی ګوره ماما «دغتې کټې د ماستو» چل را سره ونکړی. «دغتی کاټې ماسته» هغه ټکي وو چی ډاکټر ماما یی د زړه له کومی د خندا میلمه کړ. ډاکټر ماما راته په جرمنی کی دغتې کټې د ماستو کیسه داسی کړی وه:

یوې کونړۍ موربه خپلو هغو ماشومانو ته چی په کورکی به یی چغې او کوکې ویستلې، ټینګ ماسته ورکول. خوهلته یی یوبل غلی ځوی هم و. نورو ماشومانو چی ماسته خوړل، موربه هغه غلی ځوی ته په لوړغږ وویل چی هغه ته به دغتې کټې ماسته ورکوي ! غلي ځوی له ښایسته اوږدی مودی وروسته پوه شو چی ماسته یی نه وو خوړلی، بلکه شلومبې (تروې) یی څښلی وې. بله ورځ غلي ځوی وچولی تریو نیولی و. مورپری پوه شوه. سم دلاسه یی له ټینګو ماستو یو غټ کنډولی ورکړ، خو غلي ځوی یی په ژړا لاس پورې کړ. موریی دځان سره ګوریدله چی غلي ځوی یی ولې ژړل. غلي ځوی په تیره ژړا کی هغې ته وویل چی د ټینګو ماستو د کنډولي سره دې دغتې کټې نوم هم واخلي. وروسته له دې همدغه غلی ماشوم د ټینګو ماستو د کټې واکمن شو او هغو نورو خویندو وروڼو ته یی دغتې کټې ماسته ورپریښودل. په ټلیفوني خواله کی می ډاکټر ماماته وویل چی او س

امریکه پښتنو ته په افغانستان کی دغتې کټې ماسته («کوچنی مشر» جلالت چپن حامد کرزی + «تش مشر» اعلیحضرت محمد ظاهرشاه) ورکوي.

زماله هغی «لنډی جملې» نه چی ډاکټر ماما ستوری راسره په خپله شعري ټولګه مارچه کوله، زه پوه شوم چی زمامنلی دوست ډاکټر کبیر میرداد خیل ستوری دناروغی په حال کی هم د پښتو پتنګ و. په ټوکه کی می ورته وویل: پخوانی پاچا او حامد کرزی وایی چی دوی خوخلکیان نه دی چی په ارګ کی یې هم پښتو ویله او هم یی پکی اتهونه کول ! ډاکټر ماما وپوښتلم چی څه به کیږی؟ ورغبرګه می کړه چی پښتو له ارګ نه شړل شوی ده، خو په ګوانتانامو کی لکه چی رسمی ژبه شی؟ دی خبری ته دډاکټر ماما خوله ګوړی ګوړی شوه، ډیریی وخندل، او زیاته یی کړه چی زه هم دپوهاند...په شان هرڅه ته یو دلیل راوباسم

دخوالی په اوږدوکی می ورزیاته کړه چی په افغانستان باندی دامریکی دیرغل په لومړیو وختونوکی دامریکی دملی امنیت دجرګی په بحثونوکی پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه «تش مشر»(فیګرهیډ) او حامد کرزی «کوچنی مشر»(ماینر ټرایبَل لیډر) ګڼل شوی وو. امریکی غوښتل چی د افغانستان وګړو اکثریت(پښتانه) د ظاهرخان او کرزی په واسطه وغولوی اوله دی لاری په افغانستان کی دکلکی ملی ټولنی رامنځته کیدلو ته پاټک واچوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوه زما او ډاکتر ماما وروستنی خواله. اوس نو پوښتنه دا ده چې ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري څه ډول سیاسي شخصیت و ؟
ډاکټر ماما ستوري هغه پښتون عالم وچې د نظر په کچه ډېر د عمل خاوند و. که په پیښور کې یې د پښتو نخوا د پوهنې دیره توده ساتله، نو په جرمنی کې یې د ملي سیاست دیره پالله. ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري د خپلې مړینې پورې د «پشتون سوشل دیموکراتیک پارټي» یانې د «پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند»[313] مشر واو د دې ګوند د بنسټ ایښودونکو مخکښانو چورلیز (محور) یې جوړ کړی و..
که د شاعری په نړۍ کې په ډاکټر ماما ستوري باندې د اجمل خټک د ګل بڼ ورمه لګیدلی وه، نو په سیاست کې یانې د پښتنو دیووالی، خپلواکۍ او سوکالی لپاره ور باندې د باچا خان (فخر افغان) د نظر او عمل پیرزوینه شوې وه.
پښتو ژبه د ډاکټر ماما ستوري لیلا وه. په افغانستان کې د ملي ټولنې جوړیدل بې له ملي پیژاند (هویت) ناشونی کاردی، او ملي پیژاند په پښتو ژبه را منځته کیدلی او ټینګیدلی شي، نه په بل څه ! په پښتو ژبه کې د افغانستان سره کلکه ژمنه خوندي شوې ده. د افغانستان نوري خوږې ژبې دغه تومنه نه لري. په افغانستان کې د ملي ټولنې د جوړیدلو په اړوند کې ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري هغه لار خپله کړې ده چې د افغانستان مفکر او فقیر وزیر محمد ګل مومند یې سپارښتنه کړې وه –هغه وزیر چې د کابل ښار په بریکوټ کې یې په یوه ختین کرایی کورکې ساوختله، په هغه ختین کورکې چې عبد العزیز خاوري به «پښتوارګ» ګاڼه
د ډاکټر ماما ستوري له برکته، پښتون سوشل دموکراټیک ګوند په یو ډول سیاسي دیره واوښت چې د هر ډول سیاسي یا دیني پښتون درناوی پکې کیږي. ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري په هر پښتون، په پرګنه یوسفزی، او په ټبر میرداد خیل دی. ډاکټر ماما ستوري د بری پښتونخوا د کونړ په تنر نومې کلي کې زیږیدلی و او په جرمنی کې یې د زیږ کال ۲۰۰۲ د اپریل په ځلورمه نیټه چې د ګل دورځې سره سمون خوري له نړۍ سترګې پټې کړې. هسک ځښتن دې پرې ورحمیږي. زه د ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري درنې کورنۍ
او د پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند پاتې مشرتابه ته خواخوږي او تسلیت وړاندې کوم. منلې ډاکټر ماما ستوري د ملي سیاست سترګور، زړه ور او نوښتګر شخصیت و. له هغه نه پښتنو ته ډېر څه په میراث او ارمان ور سیدل. زما په اند، اوس د پښتنو د ټولنیز ولسولیز ګوند مسولیت دی چې د خپل جرګه مار مشر اروا ښاد ډاکټر ماما کبیر میرداد خیل ستوري په کړنلاره خوځیږي.

ډاکټر رحمت ربي زیرک یار

---

313 - PSDP

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کليفورنيا ايالت، د توزند اُکس (زرخيږې) ښار.
پ ای: ۲۹ اپريل ۲۰۰۶

ژب سـياسـت او ژب پـلان: مــلي او رســمي ژبــې

ننتــــــــوځ

« قوهٔ الانسان فی عقله ولسانه» د پوهنی دډاکتر او ستلر د پنډ کتاب سريزه په دغه عربی مقوله پيل شوی ده.[314] «
ډاکټر ولستر په شپږويشت (۲۲) ژبو پوهيږی او کتاب يی «د نړی» دغټو ژبو لومړنی تاريخ دی.
پښتو بابا محمد گل مومند د افغانستان هغه ولسی او فقيرو زيروچی د کابل د ښار د بريکوټ په سيمه کی يی په عادی ختين کرايی کورکی په اتيا کلنی کی ساوختله (۱۳۴۳ المريز ۱۹۲۴ زيبيز کال). هغه د ژبی په اهميت پوهيده، د ټول افغان د پيژاند (هويت) د ساتنی لپاره يی پښتو يو پوخ مورچل گاڼه، اوله دی امله يی د ملی ژبی پښتو په تعميم او ترويج ټينگار کاوه.
مفکر محمد گل مومند په دی فکروچی د يوه ملت د ژبی لری او بری د هغه د ژوند د بد مرغی او نيکمرغی سره تړاو لری: « که د يوه ملت ژبه د بل ملت ژبی ته مغلوبه شوه» نو مانا يی داده چی: «په عين واکداری کی به بی واکه، په عين وطن کی بی وطنه وی. په خپل وطن کی به غريب او پرديس وی... خپل به ورته پردی شی ځکه چی په نامه که څه هم خپل وی خو افکار، احساسات، اقوال، اعمال او افعال يی، اغوستنه، خواړه يی، څواک او ژوند يی بشپړ ليا نيمگړی د پردی او د بل وی.... دغسی ملت به ورځ په ورځ چوکيږی تر څو چی محوه شی.» په «لنډ» ډول: «ژبه د ملی موجوديت، هوساتوب او سعادت، د لوړوالی او جگوالی ستنه ده.» د دغه اهميت له امله« ژبه بايد وساتله شی، وپالله شی، وروزله شی، ارته کړله شی، علمی شی، ادبی شی، په هرحيث سره د ملت د رستوا ړينوته» ځواب وواييی. د مفکرو زير محمد گل موند په اند، «يوه سړی خپل او د بل مال پيژنی....غيرت، لوړهمت، روغه پوهه (عقل سليم) دغه نه منی او نه پريږدی چی څوک خپل مال خوشې کړی چی وروست شی، ورته نقصان ورسی او خلک يی ښکاره ليا په غلا يوسی او کورتنی لاندی کړی.»(محمد گل مومند، دپښتو ژبی لياره ليا پښتو صرف او نحو. د بلخ شرکت[رښتيا] له خوا په لاهور کې چاپ شو، بلخ ۱۳۱۷ المريز= ۱۹۳۸ زيبيز). تراوسه زمونږپوهه داده چی انسانان له بل هرټولنيز موجود نه زيات سياسی ژوي دي. په طبعيت کی هرشی گټوره وظيفه لری، او انسانان يوازينی ژوی دی چی طبعيت وربانده دوينا پيرزوينه کړی

[314] - Dr.Nicholas Ostler, Empires of the word: A language history. New York and London: Harper perennial, 2006, xix

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده. که ژبه نه وای، فکربه ځانله وای. که ژبه نه وای، تاریخ به چیری اوڅه وای. داژبه وه چی تاریخ پکی خوندی شو، او داژبـه وه چـی فـکرپکـی څرګند شو.

دتاریخ یوپوهاند داستاد انوپه یوه غونډه کی ویلی وو چی تاریخ «جهانی اوبنیادی دی»:[315] دژبپوهنی یواستادورسره سروخوځاوه، خویوه پخه پوښتـنه یی هم وروتوغوله: «بی له ژبی به تاریخ څنګه ثبت اوتفسیرشی؟». هو، بی له ژبی تاریخ نه تـثبیتید لی شی اونه یی تفسیرکید لی شی. ژبی دانسان په دی ظرفیت یااستعداد کی چی ځان و پیژنی اومجرد[316] فکروکړی لږترلږه اسانتیاراوستلی ده. دژبی منشأ لاتراوسه روغه نه ده معلومه، خودلرغون پوهنی شواهد دیته ګوته نیسی چی د ژبی پواسطه پوهاوی[317] به نږدی دوه سوه زره(۲۰۰۰۰۰) کلونه وړاندی را منځته شوی وی. ښایی له دی امله به ژبپوه روزین[318] له نن نه شپږکاله وړاندی په زییږ کال(۲۰۰۲) کی ویلی وی چی« ژبه پیل دی اودهغه څه برخه ده چی موږڅوک یو»:[319]

له دینه چی« ژبه پیل دی» سړی داسی هم پوهیدلای شی چی ژبه نه یوائی د پوهاوی وسیله ده، بلکی دځان پیژندنی اوهویت منشأ هم ده(«دهغه څه برخه ده چی موږڅوک یو»).

که له یوی خواژبه لوښی(وسیله) ده دپوهاوی لپاره، نوله بلی خواژبه تړون دی اوغوټه[320] ده دپیژاند «هویت» لپاره. ژبه له یوی بلی ځانګړتیاهم ځان نشی خلاصولی. هغه داچی له ژبی نه دټولنیزتوپیراواتبارلوښی هم جوړیدلی شی.[321] د ژبی درسمی کیدا یانی حکومتی کیدا په عملیه کی دټولنیزتوپیراوټولنیزمقام تومنه پرته ده. دبیلګی په ډول سینګاپوریوکوچنی ښاری دولت دی چی څلورنیم میلیونه وګړی لری(۲۰۰۷) اوڅلوررسمی ژبی لری. انګریزی، ملای[322] ماندارین(چینایی) اوتمیل. هغه سینګاپوریان چی په انګریزی ژبه کی لاس لری، عموماً په سیاست اواقتصادکی دغتی برخی خاوندان دی:[323]

---

[315] - Universel and basic
[316] - Abstract
[317] - Communication
[318] - Rosen
[319] - « Language is the beginning, it is part of who we are. » Quoted in Ralph w. Fasold and Jeff Conner – Linton (eds.), An Introduction to linguistics, 2006,pp.1 and 375.

[320] - Tie
[321] - Social class differenciation
[322] - Malay
[323] - «English – knowing bilinguals govern the country, walk the corridors of power, preside at boardroom meetings, teach in schools, and rule in the courts of law.» Anne pakir at national university of Singapore, «Bilingual education with English as an official language: Socio cultural implication», Georgetown university press. Georgetown university round table on languages and linguistics, 1999, electronic version, pp. 341-349

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دی چی په سینګاپورکی چینایان ډیره کیان(۷۷ سلنی) دی ملای ژبه دد غه هیواد ملی ژبه ده ، د سینګاپوریانو د پیژاند(هویت) او احساس ژبه ده. د اسر ییلو د دولت په جوړولو(می ۱۹۴۸) او د ملی احساس په پیاوړي کولوکی د عبری ژبی را ژوندی کولو ستر رول لوبولی دی، او د عبری ژبی په ساتنه کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سینګاپور او اسراییلو په ژب سیاست(لنګویج پالیسي)[324] به وروسته ورغیږم.

(الف)ـ ملي او رسمي ژبه

د ملی او رسمی ژبی ترمنځ په توپیر کی پخپله د امریکی سترڅارنوال او د بند یانو د عذابونو یوغټ پلوي حقوق پوه البرتو ګونزالیس[325] تېکیل شوی و(۲۲ می ۲۰۰۷). او س په امریکه کی ځینی خلک په دی پسی اړم شوی دی چی انګریزی ژبه د اساسی قانون د تعدیل له لاری رسمی[326] ژبه کړی. د نورو هیوادونو د خلکو په شان، امریکایان ګډ قومی نیکونه او ګډ تاریخی احساس نلری. د ګډ دین احساس هم پکی غښتلی نه دی. ښایی له دی امله د خپل پیژاند لپاره انګریزی ژبی ته مخ وراړوی. د امریکی سترڅارنوال ګوانزالیس تیروت او په خپله توضیح کی یی ملی ژبه د رسمی ژبی په ځای وکاروله. ګوانزالیس راپورترانو ته وویل چی «ولسمشر(ډبلیو جورج بوش) هیڅکله د دی ملاتړ نه دی کړی چی انګریزی دی ملی ژبه شی»:[327] په همدغه ورځ(۲۲ می ۲۰۰۷) لږوروسته سپینی ماڼی خپل سپیناوی وکړ:[328] هغه ولس چی خپل دولت یی نه وی جوړکړی، رسمی ژبه نه لری، خو په مقابل کی یی ملی ژبه لری. که یوولس د خپلواکی په جګړه یوه ژبه کارولی وی، همغه ژبه یې چی بالعمل د ملت کیدنی هویتی چینه ده، د خپلواکی په ګټلو سره او د خپل ملت په جوړولو سره د رسمی ژبی وظیفه هم په غاړه اخلی. د بیلګی په ډول دوه هیوادونو ته ګوته نیسم: د امریکی په اساسی قانون کی د ملی یا رسمی ژبی په اکله هیڅ نه شته. خود خپلواکی اعلامیه(جولای ۱۷۷۶) او دوه اساسی قوانین یې په انګریزي ژبه لیکل شوي وو(د کنفیډ ریشن مادې په نومبر ۱۷۷۷ کې، او اساسي قانون چی ترنن پوری چلیږی په ۱۷۸۷ زییزکال کی). له دې امله انګریزی په امریکه کی طبعاً ملی او بالعمل رسمی ژبه ده. بل مثال په افریقاکی د تازه جوړشوی دولت دی. په ایریتریا[329] کی چی نهه قومونه پکی ژوندکوی د یونیسف[330]

---

324 - Language policy
325 - Gonzales
326 - Official language

327 -« Never supported making English the national language.»
328 - « The attorney general[Alberto Gonzales] got caught in a linguistic snare. He took 'national' language to mean what we describe as ' official' lauayge. We have no problem in identifying English, our common linguistic currency as national language.» White House spokesperson Dana Perino in «Adventures in semantic: CBS News, electronic version, posted by Hillary Profita(22 May 2006).
329 - Eritrea

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۴) د معلوماتو له مخې د (تیګریګنا)[331] قوم پکې تر ټولو ډیر وګړي لري. خو هلته د یوه قوم ژبه هم رسمي ژبه نه ده ګڼل شوې، د دې لپاره چې د ژبو کړکیچ رامنځته نشي. د دې په مقابل کې کیسواهیلي[332] د دغه هیواد ملي ژبه منل شوې ده، دلیل یې دا دی چې کیسواهیلي د خپلو اکې په جګړه کې د سیاسي سروالي پټې دراشي درشي ژبه وه.[333] رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت پرې چلیږي او په حکومت کې چلیږي. رسمي ژبه هغه ژبه ده چې حکومت رسمي اعلان کړې وي، او یا یې عملاً د خپلو وظیفو او مسولیتونو په اداکولو کې کارولې وي (لکه په تړونونو کې، په قوانینو کې، په محکمو کې، په ګډو اعلامیو کې، او په سیاسي د ریځونو کې). رسمي ژبه هغه ژبه ده چې د دولت دشتون په حالت کې رامنځته کیږي، یانې حکومت یې اعلاموي او یا په یوډول ښیي چې دغه ژبه د هغه ملت ژبه ده چې د دولت د حاکمیت لاندې وي.[334]

په تاریخ کې یوه استثنا هم شته. په داسې حال کې چې یهودانو په فلسطین کې دولت نه لاره، د یوې سیاسي ډلې[335] په څیر د هغوی ژبه عبري[336] په فلسطین کې د انګریزي او عربي ژبو به شان د برتانوي واکمنانو له خوا رسمي اعلان شوه. په زیږیز کال (۱۹۲۲) کې فلسطین د ملتونو د ټولنې[337] د پریکړې له مخې د برتانیې په حاکمیت (قیمومت)[338] کې ورغی.[339]

رسمي ژبه د حکومت په ورځنی فعالیت کې کارول کیږي او یو اوړګاړي ته ورته ده چې له یو بندرنه یو ښارته مالونه رسوي؛ یو لوښی (وسیله) دی چې د حکومت کارونه سرته رسوي (په پارلمان کې قوانین، په محکمه کې د قوانینو تفسیر او تطبیق، د فورمو او لایحو جوړول، د اساسي قانون تعدیل، د اساسي قانون تفسیر، عسکري او ملکي اداره، عسکري او ملکي تعلیم او تربیه، تړونونه

... او اعلامیې).

د دولت شتون د یوې ژبې د رسمیت لپاره عموماً اساسي شرط دی. وړاندې له دولت نه رسمي ژبه نشته، خو ملي ژبه

---

330 - UNICIF
331 - Tigrigna
332 - Kiswahili

333 - C.M. Rubagumya (ed.), 1990, quoted in" Multilingualism and nation building: language and education in Eritrea". By Chefena Hailemariam, university of Asmara, Eritrea, sjaak kroon, Tilburg university, Netherlands, and Joel Wolters, Bar – Ilan university, Israel – electronic version, pp. 475 – 493.
334 - declared by a government to be the language of the governed nation.
335 - entity
336 - Hebrew
337 - mandate
338 - League of Nations
339 - " All ordinances, official notices and official forms of the government….. shall be published in English, Arabic and Hebrew"

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته. د یوه دولت په رسمي سند کې چې رسمي ژبه نه وي ښودل شوي، ملي ژبه یې رسمي ژبه ده لکه په اندونیزیا کې. په اندونیزیا کې له پنځه نیم سوه نه زیاتې ژبې او لهجې شته. بهاسا اندونیزیا[340] په اساسي قانون کې د اندونیزیا «ملي ژبه» ده چې په تجارتي، تربیوي او حکومتي چارو کې چلیږي.

ملي ژبه هغه یوه ده چې د یو ملت ډیرکیان پرې غږیږي او د ملت لپاره د اصالت[341] او پیژاند (هویت) ارزښت لري. ملي ژبه له تاریخي احساس او ویاړ ډکه تیره زمانه منعکسوي. ملي ژبه د ملي بیرغ او ملي ترانې په شان د سمبول مقام لري. ملي ژبه د همغه ملت کلتوري ماهیت او اتبار ښیي. ملي ژبه د خلکو په منځ کې د ملي تړون احساس او ژمنه منعکسوي. ملي ژبه په خلکو کې د واحد ملت احساس غښتلی کوي. ملي ژبه خلکو ته خوندور کوي او زړونه کوشیروي، او په اوږده ډګرکې د ملي ټولنې په را منځته کیدلو کې اسانتیا راولي. ملي ژبه د «ویلې کیدلو بټۍ» ده. امریکې ته[342] د ویلې کیدا بټۍ وایي. زما په اند، په ټولنیز لحاظ امریکې ته «د سلاتې کنډولې» ویلې شو ځکه چې ټول ټال امریکه د بیلابیلو نژادونو د سلاتې کنډولې ته ورته ده. خو پخپله انګریزي ژبه پکې هغې بټۍ ته ورته ده چې بیلابیل نژادونه په ښوونځي او پوهنځي کې په کلتوري لحاظ ویلې کوي او راتلونکې تړون او بریالیتوب ته یې سیخوي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، د ملي دولت په کفایت کې به یې شک وي. یو هیواد چې ملي ژبه ونلري، ملت به یې د یتیم احساس کوي. پردۍ ژبه ملي ژبه کیدلی نشي، خو رسمي ژبه کیدلی شي. ملي ژبه عمومي تړونکې او کوشیرونکې ژبه ده. ملي ژبه اصلاً د ملي کلتور برخه ده، نه دفتري کلتور. ملي ژبه دولتونه زیږوي، او دولتونه رسمي ژبه غوره کوي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې په ولس ګرانه وي، یانې ملي او رسمي ژبه یې یوه وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې په خدمت او پالنه کې وي. هغه دولتونه نیکمرغه دي چې په رسمي ژبه کې یې د بل دولت لاس نه وي. هغه دولت بد مرغه دی چې رسمي ژبه یې د ملي ژبې سره په ټکر کې کوي.

په کامرون کې انګریزي او فرانسوي دواړه رسمي ژبې دي، او پاتې نورې د هیواد خپلې ژبې ملي ژبې دي. که د یوه هیواد په اساسي قانون کې یوه ژبه ملي ګڼل شوې وي، مطلب ورنه رسمي ژبه هم ده. په سعودي عربستان کې په یوه مشخص سند کې لیکل شوی اساسي قانون نشته، خو عملاً عربي د هیواد ملي، رسمي او دیني ژبه ده. د ایران د اسلامي جمهوریت په اساسي قانون (۱۹۸۹) کې راغلي دي: «زبان و خط رسمي و مشترک مردم ایران فارسي است اسناد و مکاتبات و متون رسمي و کتب درسي باید به این زبان و خط باشد.» اټکل پنځوس سلنې (۵۰٪) ایرانیان په فارسي غږیږي. بله نیمایي یې په ترکي، عربي، کردي، او بلوڅي ژبو غږیږي. عربي سره له دې چې د سپیڅلي قران او مبارکو حدیثونو ژبه ده، د ایران په اسلامي جمهوریت کې رسمي ژبه نه ده.

---

[340] - Bahasa Indonesia
[341] - authencity
[342] - melting pot

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروپايي اتحاد[343] درويشت(۲۳) رسمی ژبی لری. فنلنډ دوه(۲) ملی ژبی لری: سوامی (فيني ژبه) اوفينلند ز سوينسکا[344] یانی فنلنډی سويډنی. په فنلنډکی سويډنی ژبه چی شپږسلنی (۶٪) وپونکی لری، ددغه هيواد په هرځای کی اتبارلری. په مقابل کی يی فنلنډی ژبه چی دوه نوی سلنی(۹۲٪) وپونکی لری، په ارته کچه کارول کيږی، خوهلته هرچيری قانونی اتبارنلری. په فلنډکی ځينی پوهنتونونه يوائی په فنلنډی ژبه چليږی. ټول زده کوونکی بايد سويډنی زده کړی. ځوک چی دسويډنی ژبی بری ليک ونلری، دولتی ماموريت به يی په برخه نشی. ورته شرايط په اقليتی سويډنيانوباندی چی فنلنډی ژبه زده کړی، په لږه اندازه اينبودل شوی دی.
په مالتاکی مالتايی ژبه چی اکثريت پری پوهيږی، ملی ژبه ګڼل شوی ده، اودانګريزی سره غبرګه رسمی ژبه هم ده. په فلپين کی فلپينوملی ژبه ده، اود انګريزی سره غبرګه رسمی ژبه هم ده. په پاکستان کی اردو ژبه چی اته سلنی(۸٪) وګړی پری غږيږی، ملی ژبه ده او لارې چارې بايد ميندہ شي چې اردو رسمي ژبه شي. انګريزی چی په پاکستان کی دسروالي پتې(نخبی) ژبه ده، هلته رسمی ژبه هم ده (د اپريل ۱۹۷۳ اساسي قانون، ۲۵۱ ماده: اتر ۲ بندونه).په پاکستان او پښتونخوا کی د ژبو د بحث لپاره د دې کتاب اتم فصل ولولئ .دهند په اساسی قانون يا بل کوم قانون کی کومی ملی ژبی ته ګوته نه ده نيول شوی، خوهندې په اساسی قانون کی د هيواد رسمی ژبه ګڼل شوی ده. ايالتونه کولای شی چی يو ياځو ژبی دخپلو ايالتی حکومتی چارولپاره رسمی معرفی کړی، لکه پنجابی، بنګالی، اردو .... سانسکريت. که د مرکزی حکومت کوم ليک دهند ايالاتو يا سيموته په انګريزی ژبه استول کيږی، بايد هندی ژباړه يی ورسره مل شوی وی. دلته وينو چی انګريزی ژبه هم دهند رسمی ژبه ده. د ژبنی سياست له نظره، فلپين اوهند يو بل ته ورته دی. په فلپين کی هم سيمه ييزو ژبوته اجازه ورکول شوی ده چی په خپلو اړوندو سيمو کی درسمی ژبوبه څيرو کارول شی. دتاجکستان رسمی ژبه تاجکی ده. دازبکستان رسمی ژبه ازبکی ده، اود حکومت ماموران بايد په دغه ژبه وپوهيږی. دترکمنستان رسمی ژبه ترکمنی ده. د زيمبابوی[345] رسمی ژبه انګريزی ده.
دماليزيا رسمی ژبه بهاساميلايو[346] ده چی اکثريت پری غږيږی. په کمبوديا کی خمير[347] قوم ستر اکثريت (۹۲٪) لری او ژبه يی چی خميرنوميږی، رسمی ژبه ده. دولسی چين په شان، ماندارين[348] چاينی ژبه د تايوان رسمی ژبه ده.

---

[343] - EU
[344] - Finlands svenska
[345] - Zimbabwe
[346] - Bahasa Melayu
[347] - Khmer
[348] - Mandarin

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ب)-ولې ژبني ټکرونه؟

اوولس(۱۷) کلونه وړاندې د زیږکال(۱۹۹۱) پورې په سهیلې ترکیه کې په کُردي ژبه سندرې ویل منع شوي وو.
شپږکلونه وړاندې په زیږکال(۲۰۰۲) کې هغه پوهیدونکي(محصلین) د پولیس له خوا ونیول شول چې په پوهنتون کې یې په کردي ژبه دتدریس غوښتنلیکونه[349] دپوهنتون مسولینوته وړاندې کول
په ولسي چین کې د «تام او جیری»[350] په نوم تلویزیوني کارتون ډیر مینه وال لرل
دغه تلویزني کارتون په جنګي پیشو او موږک راڅرخیده. د ۲۰۰۴ زییز پورې به(تام او جیری) د ولسي چین په سیمه ییزو ژبو(لهجو) غږیدل. خو ورپسې مرکزي حکومت په سیمه ییزو ژبو(لهجو) کې ذکر شوي کارتوني پروګرام منع کړ. یانې نوربیې نه غوښتل چې تلویزني پروګرامونه دې په لهجو کې خپاره شي. د دې پرځای تلویزني پروګرامونه د ولسي چین په رسمي ژبه یانې ماندارین[351] کې پیل شول. له دې لارې ولسي چین غوښتل چې
ماندارین(پوتونګهوا) ژبه د ملي پیژاند د سمبول په څیر پیاوړې کړي او د یوبل سره سیمه ییزې ژبنۍ سیالۍ د ملي پیژاند د کلک سمبول په قالب کې ویلې کړي. په ولسي چین کې لهجې له یوبل سره غټ توپیرونه لري.
پوتونګهوا په ماندارین لهجه ولاړه ده، او ماندارین د ولسي چین په مرکز بیجن (پخواني پیکینګ) کې چلیږي.
یانې د پایتخت لهجه ماندارین رسمي اتبا رلري.
شپږکلونه وړاندې په زیږکال(۲۰۰۲) کې د سینګاپور حکومت په یوه کمیډي فلمي لړۍ باندې د «اِن سي-۱۷» [352]
برغولې کینښود، یانې څوک چې اوولس(۱۷) کلن شوي نه وي، د دغې لړۍ فلمونه نشي لیدلی. په دغه کمیدي فلمي لړۍ کې کوم بدخه نه وو چې ځوانان په اخلاقي لحاظ بې لارې کړای شي. د سینګاپور د حکومت دلیل داو چې په دغه فلمي لړۍ کې «بدګرامر»[353] کارول شوی و. پورتنۍ درې بیلګې موږ د دې پوښتنو سره مخامخ کوي:

الف --ولې د ترکیې حکومت ته ارزښت لري چې کومه ژبه دې په پوهنتون کې وکارول شي؟
ب --ولې د سینګاپور حکومت د «بدګرامر» مخه نیسي؟
پ --ولې د ولسي چین حکومت د دې سره علاقه لري چې کارتوني پیشو او موږک (تام او جیری) دې څنګه

---

[349] - Petitions
[350] - Tom and Jerry
[351] - Mandarin (Putonghua)
[352] - NC- 17
[353] - bad grammar

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغږیږی؟

ددغـودرېٍ واړوپوښــتنو جـواب په یوه ټکـی کـی پروت دی: پیژاند (هویـت) !: «ژبه پیل دی».[354]

(پ)ـ د ژبې معیاري کول: ژب سیاست

د ژبومعیاری کولو[355]ته ژب سیاست (لنګویج پالیسي)[356] هم ویلی شو. هغه څه چی پاس می ورته په ترکیه، سینګاپور او ولـسی چین کی ګوته ونیوله، د ژب سـیاسـت درېٍ بیـلګی ښیـی.

د ژبی معیاری کول یو سیاسی حکومتی ځواب دی چی د ژبی یوی خورا مهمی ځانګړتیاته ورکول کیږی: ژبه ولاړه نه ده، بلکی «بدلیږی او اوړی»:[357] د مثال په ډول په ولسی چین کی له ډیرو لهجو نه دهیواد د پایتخت (بیجینګ) لهجه ماندراین درسمی ژبی به څیرغوره شوه. ځینو هیوادونو د ژبی د معیاری کولو لپاره علمی موسسی رامنځته کړی دی چی د ژبو پرمختګ او بدلون وڅیړی، لکه د فرانسوی ژبی اکاډمی، دهسپانوی ژبی اکاډمی، په جرمنی ژبو هیوادونو کی دلیکدود جرګه[358] په اسراییلو کی دعبری[359] ژبی اکاډمی او دعربی ژبی اکاډمی (دعربی ژبی اکاډمی نږدی څلورمیاشتی وړاندی د ۲۰۰۷ زیږیز کال په ډسمبر کی پرانیستل شوه)، په شاهی دوره کی پښتوټولنه په کابل کی، پښتو اکاډمی په پیښور کی، ملـی کیسواهیلی جرګه په تانزانیا کی، د کیسواهیلی انسټیټوټ په تانزانیا کی... او کویچوا[360] اکاډمی په پیرو کی.

په دی ډول حکومتونه د ژبی د معیاری کولو پریکړی کوی او د ژبی سیاست ټاکی او چلوی. هو، وګړی او شخصی سکتورهم د یوی ژبی په معیاری کولو کی رول لوبوی. ورځپاڼی، مجلی، خبری اژانسونه، او بریښنیا ییزی خپرونی عموما د مطالبو د خپرولو لپاره مقررات[361] لری. انګریزی خپرونکی ویلیم کاکسټن[362] د پنځلسمی زییزی پیړۍ په دوهمه نیمایی کی یوه چاپخونه لرله او د خپل چلوونکی کنټرول[363] له لاری یی د هغه مهال په خپرونو کی خپل اغیزخوندی کړ او په دی ډول د راتلونکی انګریزی په معیاری کولو کی د مټ خاوند شو. دوه (۲) نورو وګړو ډیر مهم

---

354 - " Language is the beginning , it is part of who we are." (Rosen).
355 - Standardization
356 - Language policy
357 - it varies and it changes
358 - Der rat fuer Rechtschreibung
359 - Hebrew
360 - Quechua
361 - editorial guidelines
362 - Coxton
363 - editorial

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګریزي سیندونه(قاموسونه= ډیکشنرۍ) را وویستل: ډاکټر ساموېل جانسن[364] (۱۷۰۹تر۱۷۸۴) په انګلستان کې، او نواه وېبستر[365] (۱۷۵۸تر۱۸۴۲) په امریکه کې. وېبستر په امریکایي انګریزي کې داسې املا وکاروله چې په انګلستان کې د مروجې املا سره یې یوڅه توپیر لاره، لکه د[366](معیاري کول) او[367](سلوک، چلن) ټکي په امریکایي انګریزي کې. دغه شان ایلیزر بن یهودا[368] (۱۸۵۸تر۱۹۲۲زیږیز) هغه زړه عبري[369] ژبه را ژوندۍ او نوې(مودرن) کړه چې دوه زره کلنې دورې پرې پرېوتلې وې او چاپه ورځني عادي ژوند کې نه کاروله(په دې اکله به وروسته وغږېږم).
وروسته له روغ پام نه سړی وینې چې معیاري کول د ژبنیو نوسانونو او ښتنود چېلو او یوشکل کولو عملیې ته ویل کیږي[370]. هغه مهال سړی وینې چې معیاري کول یو ډول رسمي(تشریفاتي)[371] ژبه رامنځته کوي. ډېر ځلې خلک فکر کوي چې معیاري(رسمي، تشریفاتي) ژبه د علمي موسسو، دلیکدود د کتابونو، سیندونو(قاموسونو) او غټو خپرونو ژبه ده. په معیاري ژبه کې نه یوازې دیوه ټکي املایي ځېره اهمیت لري، بلکه ګرامري مقررات او ستورونه هم مهم دي. د مثال په ډول، په یوه جمله کې دوه(۲) منفي کارول بې خونده وینا ده: هغه نه غوښتل چې ښوونځي ته لاړ نشي. په روغه پښتو(هغه غوښتل چې ښوونځي ته لاړ شي).
د ژبې د معیاري کیدلو موخه داده چې ژبه عمومي شي، یانې هرڅوک پرې په اسانۍ سره پوه شي. دلته باید زیاته کړم چې مسلکي تخصصي ژبې حتماً عمومي ژبې نه دي. معیاري ژبه عموماً په اداري، کلتوري او اقتصادي مرکزونو کې را پورته کیږي. پښتانه چې کلتوري ملت دي، خو ملي دولت نلري، باید د خپلې ژبې د پالنې او معیاري کولو لپاره یوه بریښنا ییزه جرګه ولري، د بیلګې په ډول[372](پښتو عمل جرګه)! د دغې جرګې یوه موخه باید داوي چې د پښتو لغاتونو بریښنا ییز بانک[373] جوړ کړي.
مخکې د زیږیز کال ۱۹۹۲له انقلاب نه، انګریزي د سومالیې په حکومتي او تعلیمي اداروکې برلاسې وه او له دې امله د برلاسې او چتې پتې ژبه وه چې له نږدې لسو سلنو(۱۰٪) نه جوړه شوې وه. شپږ دیرش (۳۲) کلونه وړاندې په زیږیز کال(۱۹۷۲) کې سومالي په لاتین توروکې د دغه هیواد رسمي ژبه شوه. یوڅو کلونه وروسته د(۱۹۷۰) کلونو په وروستیوکې په سومالي کې کافي مواد برابرشول چې سومالي له پوهنتون نه په ټیټو تعلیمي موسسوکې د زده کړې

---

[364] - Johansen
[365] - Webster
[366] - Standardize
[367] - behavior
[368] - Eliezer ben - Yehuude
[369] - Hebrew
[370] - Sorting through the variation
[371] - Formal
[372] - Pashto Action Council
[373] - Pashto terminological databases

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوښوونی ژبی ته ځګه کړی. عربی په لومړنیو او منځنیو زده کړو کی کارول کیدله. د سومالي ژبې په معیاری کولو کی ګړندی ګامونه پورته شول: د دغی ژبی لیکدود، ویی پانګی (دلغتونو ذخیری)، تلفظي نظام، او لاتینی پتی (الفبا) ته کلک پام وشو، او په (۱۹۷۲) کی لومړی ځل غټ سیندونه (قاموسونه) راووتل. د دی لپاره چی د خپلی رسمی ژبی اړتیاوی پوره کړی، د سومالیې چارپوهانو په غټه کچه له نوې ویی پانګې (نیولوجیزم)[374] نه کار واخیست. په سومالیا کی په ۱۹۹۰ کلونو کی کورنی جګړی زورومیندا او مرکزی حکومت ړنګ شو، خو بیا هم سومالي ژبه د بیلابیلو سیمه ییزو وکمنیو رسمی ژبه یا ملی ژبه پاتی شوه.

ژب سیاست[375] (ت)ـ

ډیرهیوادونه له ژب سیاست نه کار اخلي چی له یو لړ ژبونه عموماً دیوی ځانګړی ژبی په پلویتوب او ملاتړ راڅرخی یا د هغی په کمزورولو او منع کولو کی لګیاوی. د تاریخ په اوږدو کی د دولتونو عموماً دیوی ژبی د رسمی کولو لار غوره کړی وه. خو اوس ځینی دولتونه هڅه کوی چی سیمه ییزی ژبی له مړینی نه وساتی. ژب سیاست هغه څه ته وایی چی حکومت یی د ژبی په اکله کوی: د قانون له لاری، د محکمی د پریکړو له لاری، او د حکومتی مقرراتو[376] له لاری، حکومتونه غواړی چی د ژبی استعمال وټاکی، د ملی اړتیاو د پوره کولو لپاره د ژبی په زده کولو کی اسانتیا راولی، یا د اقلیتی ژبو په ساتنه کی اغیزمن شی.

اوس د ژبنی او کلتوری تنوع ساتنه پوهانو، لیکوالانو، واکیالانو (سیاستمدارانو)، او د اقلیتی ټولنو مشرانو ته اهمیت لری. اټکل دا سې دی چی په یوویشتمه (۲۱) پیړۍ کی به د شپږ زره ژبو نیمایی برخه د مړینی د خطر سره مخامخ شی. د یوی ژبی په خوبیالي کیدا او مړینه کی ډیر لاملونه کواند رول لوبوی. د محلی ژبی د ویونکو د شمیر کچه، د دولت په رسمی راشه درشه[377] کی د هغی استعمال، د هغی د ویونکو جغرافیایی تیتوالی، او د هغی د ویونکو ټولنیز-اقتصادي وزن. ملي ژب سیاست یا د غه شرایط مهار ولی شی، یا د هغوی اغیزمنتوب پر سولی شی او د یوی ژبی د مړینی عملیه ګړندی کولای شی. د ژب سیاست طریقی په لاندنیو غټو رده بندیو (کټیګوری) راڅرخی:

۱ –د[378] ادغام پالیسی په هغو حکومتی اقداماتو ولاړه وی چی د یوی ژبی یا ژبو د ادغام او ورکیدلو عملیه ګړندی کړی او په دی ډول یوه مسلطه ژبه رامنځته کړی. د ادغام سیاست په پاکستان، اندونیزیا، سوریه، عراق، ایران

---

[374] - negologism
[375] - Language policy
[376] - Official lanauge act
[377] - Formal communication
[378] - assimilation

(c) ketabton.com: The Digital Library

.... او او سنی نیول شوي افغانستان کی لیدل کیږي. د امریکی د بنکیلاک لاندی افغانستان کی «کابل د مشهد په شان» دی.

۲ – د نه مداخلې سیاست[379] ژبی خپل منځه «حسن تفاهم» ته پریږدی. خو په واقعیت کی د دغه ډول حسن تفاهم یو ې برلاسې (مسلطی) ژبی ته لار او اروی چی نوری ژبی سوکه سوکه وخوری او په مسلطه ژبه کی یې جذب کړی. بیلګی یې په انګولا، جرمنی، برتانیه، سعودی عربستان، سینیګال، بنګلادیش... او جاپان کی لیدل کیږي.

۳ – د متمایز کولو او توپیر منلو سیاست[380] د یو ې ژبی په ځانګړي قانونی مقام را تاویږی. د لته اکثریت ټول ژبنی حقوق لری. او د لږه کیانو (اقلیتونو) په ژبو هم لږ و ډیر د حفاظت او حمایت وزرونه غوړیدلی وی. بیلګی یې د امریکې په کلیفورنیا ایالت، ولسی چین، اروپایی جرګه، ګواتیمالا، .... او د کاناډا په اونتاریو او کوبیک ایالتونو کی لیدل کیږی.

۴ – د رسمي ژبې د تشویقولو او ارزښتمند کولو سیاست[381] په دی فکرولاړ دی چی د یو ې ژبې سره د ې مینه او نازولتیا وښودل شی. دا ډول سیاست په یو ژبتیا[382] را خرخی. کله د یو هیواد ملي ژبې ته د رسمی مقام پټکی ورپرسر کیږي، او کله په استعماری ژبه د غه ډول پیرزوینه کیږی. د لته کله نا کله د اقلیتی ژبو حفاظت ته هم پاملرنه کیږی. کله نا کله د اسی پیښیږی چی رسمی ژبه د ملت د اکثریت لو مړۍ ژبه وی. بیلګی یې دا دی: فرانسه، الجزایر، برازیل، مراکش، شمالی کوریا، اسراییل، ایټالیه، ایران، مصر، کمبودیا، ټونس، لبنان، هند...او ویتنام. په افریقا کی انګریزی په شپاړس (۱۶) هیوادونو کی، فرانسوی په اوه و لس (۱۷) هیوادونو کی، پرتګالی په پنځه هیوادونو کی، او هسپانوی په یوه هیواد کی رسمی مقامونه لری. عربی او فرانسوی په غبرګ ډول د ټونس، مراکش او موریتانیا رسمی ژبی دی. وګورئ بربښنا ییزه چینه[383]

د یوی ژبی په تعمیم (عمومی کیدلو) کی یو شو عملیاتی ساحې غټ رول لوبوی: رسمی ژبه، ملی ژبه، د تدریس ژبه، تعلیمی ژبه، مطبوعاتی ژبه، تجارتی ژبه... او دینی ژبه. د یهود انو د ژبې (عبري) په ساتلو کی یهودی دین ستر رول لوبولی دی. د سانسکریټ په ساتلو کی هندویت ستر رول لوبولی دی، او د عربی په ساتلو کی اسلام ستر رول لوبولی دی. د ژب سیاست لپاره د وه هیوادونه بیلګه کوم: سینګاپور او اسراییل.

---

[379] - non - intervention
[380] - Differentiated legal status policies
[381] - Valorization of the lanauge policy
[382] - unilingalism
[383] - Language policy – Wikipedia,electronic

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مثال - سینګاپور

په سینګاپورکې ژبه سیاست په ښایسته ښه کچه په اغېزمن ډول اداره کېږي. په جنوب ختیزه اسیاکې سینګاپوریو کوچنی ښاری دولت دی چې څلور(۴) رسمی ژبې لري: انګریزي، مَلې[384]، ماندارین، اوتمیل. مَلې په عین حال کې ملی ژبه هم ده. هره ژبه په بیلې بیلې ژبنئ کورنۍ پورې تړلې ده. په سینګاپورکې ژبه سیاست کوم هدفونه لري؟ هلته ژبه سیاست په دې موخوراڅرخي:

۱ – په یو کوچنی دولت کې چې نه طبیعی منابع لري او نه له ساحل نه شاته زمکه لري، ژبه سیاست باید ګړندئ اقتصادي ودې ته زمینه برابره کړي

۲ – ژبه سیاست باید په یوه غیرمتجانسه ټولنه کې د پوهاوی راپوهاوی وسیله را منځته کړي

۳ – په هیوادکې د سترچینې قوم په غټو لهجوکې چې د یوبل سره پوهاوی پکې مشکل دی، ګډه وسیله راوباسي.

۴ – ژبنۍ او کلتوری ټولپالنې[385] ته رسمی پتکی وړپرسرکړي

۵ – ژبه سیاست باید په سینګاپوریانوکې وفاداري وپالي او پیژاند (هویت) یې غبنتلی کړي – هغه هویت چې د جنوب ختیزی اسیا په میراث ډک شوی دی.

۶ – ژبه سیاست باید سینګاپورپه هغه سیمه کې همرنګی کړي[386] چې په ستره کچه په مَلې[387] ژبه غږیږي، او ژبه سیاست باید

۷ – بین المللی پیوندکلک او ګړندی کړي

سینګاپورولی انګریزي ژبه خپل اساسی رسمی ژبه کړه؟ لاملونه یې دوه دي:

۱ – انګریزی د تخنیک، معلوماتو او تجارت ژبه ده، او دغه شان انګریزی د جنوب ختیزی اسیا د ملتونو د ټولنې[388] رسمی ژبه هم ده.

۲ – انګریزی د درې نوروقومی – رسمی ژبو په منځ کې «ناپییلې»[389] ژبه ده. په سینګاپورکې د دوه ژبتیا سیاست[390] د اسې دی چې په ښوونځی کې به هرزده کوونکې دوه رسمی ژبې زده کوي: یوه به یې انګریزي وي او بله به یې مورنی ژبه وي. سینګاپوریان کلکه هڅه کوي چې مورنی ژبه او انګریزی ژبه روغه زده کړي، ځکه چې د ژبود زده کړې کنډه

384 - Malay
385 - Pluralism
386 - integrate
387 - Malay
388 - Association for South East Asian Nations
389 - neutral
390 - bilingual policy

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلو ړو زده کړو او پوهنتوني تحصیلاتو لپاره اهمیت لري.[391]
دجنوب ختیزې اسیاد قومونو پنځه نوري ژبې هم دپوهنې او ښوونځیو په سیستم کې زده کیږي: هندي، اردو، بنګالي، پنجابي اوګجراتي. دلته وینو چې د دوه ژبتیا د سیاست له مخې، باید هر سینګاپوري انګریزي زده کړي او هر سینګاپوري باید د هیواد په یوه بله رسمي ژبه (معمولاً مورني ژبه) و پوهیږي. په دې ډول په سینګاپور کې د زده کړې نظام د دغه هیواد په پرمختګ راتاویږي او په ټولو هیوادوالو (اتباعو) کې ملي احساس او ملي تړون غښتلي کوي، او د ملي تړون د جوړولو عملیه ګړندي کوي. یانې تعلیمي نظام هلته د اقتصادي ودې او ملي تړون په خدمت کې دی. سینګاپوریان په دې پوهیږي چې انګریزي د یوه عملي انتفاعي لوښي په څیر کاروي، نه د یو احساسي هویتي هدف او تړون په څیر.[392]
په سینګاپور کې د مورنۍ ژبې او انګریزي ژبې په زده کړه نږدې یو اندازه وخت لګیږي.

دښوونځي ډول	مورني ژبه هره اوني	انګریزي هره اوني
لومړی ښوونځی Primary School	لس، نیم ساعته دوري = پنځه ګینتې	دولس، نیم ساعته دوري = شپږ ګینتې
دوهمی ښوونځی secondary School	شپږ، څلویښت دقیقه یي دورې = څلور ګینتې	شپږ څلویښت دقیقه یي دوري = څلور ګینتې
دوه کلن کالج Junior College	شپږ، څلویښت دقیقه یي دوري = څلور ګینتې	شپږ څلویښت دقیقه یي دوري = څلور ګینتې

[391] - "the constant desire to upgrade" both lanauges " is translated into gate-keeping procedures in terms of student admission to higher levels of education, for example, secondry school to junior college and from junior collage to university entrance." Georagetown university Round table on languages and linguistics, 1999, pp.342 – 343.
[392] - " In brief Singapore wants English as a tool rather than a tie, it wants English to serve a utilitarian but not an emotional purpose." Ibid, p.344.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم مثال: اسراییل

دشلمی پېړۍ په اوږدو کې دعبري ژبې[393] دراژوندی کولو[394] او وطني[395] کولو لپاره ژبنۍ مفکورې(ایدیالوجی) او ژب سیاست ته اړتیا وه. دلومړۍ نړیوالې جګړې په پای سره، فلسطین دانګریزانو دحاکمیت لاندې راغی. شپږ اتیاکلونه وړاندې په زیږیز کال(۱۹۲۲) کې دملتونو ټولنې[396] فلسطین دانګریزانو حاکمیت[397] ته وروسپاره. که څه هم دغه مهال یهودانو خپل دولت نه لاره، دهغوی ژبه(عبري) دانګریزي او عربي ژبو په شان دانګریزانو له خوا رسمي اعلان شوه. دایوه استثناوه چې دیوه بې هیواده اوبې دولته ډلې ژبه دې رسمي ژبې ته لوړه شي.[398]

داسراییلو دولت نږدې شپېته کلونه وړاندې د زیږیز کال ۱۹۴۸ په مې کې دلوېدیزې نړۍ دقوي اړې په څېر په منځني ختیز کې رامنځته شو. ددغه دولت په خصلت کې یو یهودي عالم ایلیزر بن یهودا[399] سازونکی رول لوبولی دی، بن یهودا دصیهونیزم د موسس پلرونو په ډله کې یو وتلې څېره وه. ډیرخلک ورته دنوې یهودي ژبې (عبري) پلار[400] وایي.

یوه سړي ایلیزر بن یهودا(۱۸۵۸تر۱۹۲۲) هغه زړه عبري ژبه راژوندی اوغنې کړه چې دوه زره(۲۰۰۰) کلنې دوړې پرې پریوتلې وې اوڅوک پرې په ورځنی عادي ژوند کې نه غږېدل. د ایلیزربن یهودا له ژبني فعالیت نه وړاندې یهودي ژبه یوازې په دیني وعظونو اودعاګانو راچاپېره وه. هغه د یهودي هیوادپه اکله خپل فکرونه په یهودي ژبه (عبري)[401] کې خپاره کړل. د ایلیزر بن یهودا په فکر کې هغه ارمانونه خوندي شوي وو چې دیهودانو دخپلواکۍ، ملي هیواد او ملي ژبې درې ګوټۍ (مثلث) یې جوړ کړي و. د روسیې اوترکیې جنګ(۱۸۷۷تر۱۸۷۸) اودبالکان دولسونو دخپلواکۍ جګړو په ایلیزر بن یهودا کې یهودي ملي شعور راپورته کړ(ایلیزر بن یهودا په لتوانیا کې په یوه دیني کورنۍ کې زیږېدلی و). ایلیزربن یهودا په خپل یونامکمل ژوند لیک[402] کې چې دلومړۍ نړیوالې جګړې په وروستیو کلونو(۱۹۱۷تر۱۹۱۸) کې یې په امریکه کې لیکلی وه، داسې کاږي چې د یهودي ملت جوړېدا په دوه ستنو ولاړه وه: «هرڅومره زیات چې مې د ملي بقا په اکله فکر وکړ، هغومره په دې پوه شوم چې یوه ژبه د ولس د یووالي لپاره څه کولی شي.» بن یهودا وایي چې هغومره چې یهودان د خپلې ژوندي ملت کیدا لپاره خپل «لرغوني هیواد»

---

393 - Hebrew
394 - Revitalization
395 - Vernacularization
396 - Leauge of Nations
397 - mandate
398 - " All ordinances, official notices and official forms of
399 - Eliezer Ben- Yehudal
400 - Father of modern Hebrew
401 - Hebrew
402 - unfinished autobiography

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د راستنیدا اړتیا لري، هغو مره دیته هم اړتیا لري چې د «خپلو پخوانیانو ژبې» ته راستانه شي، یانې د هغوي ژبه را ژوندی او اباده کړي[403]

ژبه د ایلیزربن یهودا لپاره دپاڅون وسیله وه او دتړون سمبول. ایلیزربن یهودا دهغه اصلی نوم نه وه، بلکې اصلی تولدی نوم یې ایلیزرییځاک پرلمن[404] و. هغه غوره ګڼل چې(نګه) سوچه یهودی نوم ولری: بن یهودا یی[405] نوی نوم شو. بن یهودا په لیتوانیاکی په یوه دینی کورنی کی زیږیدلی و(۱۸۵۸). روسی، جرمنی، فرانسوی اوعربی یی زده کړی وی. بن یهودا دری غټ عملیاتی پلانونه لرل: «لومړی، عبری ژبه په کورکی، دوهم، عبری ژبه په ښوونځی کی، اودریم، لغات، لغات، لغات».

لکه چی وینودبن یهودا نشنلیزم(ملی ګري) په ژبه ولاړه وه. نوموړی په دوه ویشت(۲۲) کلنی کی په زیږیږکال ۱۸۸۱کی له روسی نه فرانسی اوورپسی فلسطین ته کډه وکړه. هغه له خپلی میرمنی نه ژمنه اخیستلی وه چی زوزات به یی په –یهودی یانی عبری ژبه کی روزل کیږی. دیبورا[406] اصلاً په روسی ژبه غږیدله ، خودخپل میړه سره دکلکی ژمنی له مخی یی خپله ژبه یانی عبري[407] زده کړه

لومړی ځوی یی بن زاین بن یهودا[408] ونوماوه. بن زاین لومړی یهود وه چی دخپلی ژبی[409] په تغرلوی شوی و. په دی ډول بن یهودااومیرمن یی دیبورا لومړئ یهودی کورنی وه چی په عبری ژبه ګړیدله

ایلیزربن یهودا په جیروزالم(القدس) کی دوه سازمانونه رامنځته کړل: (تخیات اسراییل)[410] دا سراییلو بیا ژوندی کیدل، او «سفابراور»[411] روغه ژبه یانی نګه اوروانه ژبه. په مهالیزوکی به بن یهودا ددخپلو لیکنو لپاره نوی لغات راویستل، ځکه چی پخوانئ عبری ژبی د نوې زمانې اړتیاوې اوواقعیتونه نشول منعکسولی. ایلیزربن یهودا یوه ژبنی ټولنه جوړه کړه، په دی نوم[412](دعبری ژبی ځانګه). موخه یی دا وه چی دعبری ژبی پرمختګ غښتلی اواداره

---

403 - " But the more I Thought of the national survival the more I realized that just as the Jews could not become a living nation except by returning to their ancient homeland – so also they could not become a living nation exceptly by returning to the language of their ancestor… - just likeevery other nation each with its tongue. That was the decisive moment in my life, when I saw that the two things withoutwhich the jes could not become a nation are the land the language." The history of Eliezer Ben – Yehuda Hebrew, electronic version, 5 pages.
404 - Eliezer Yitzhak perelman
405 - Ben - Yehuda
406 - Deborah
407 - Hebrew
408 - Ben – Zion Ben - Yehuda
409 - Hebrew
410 - Rebirth of Israel
411 - Clear Tongue
412 - Hegrew language council

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې. پخپله ايليزربن يهودا دعبري ژبې دجرګې مشرو(دغه ټولنه دا سرايیلودولت له جوړولو(۱۹۴۸) نه وروسته په(۱۹۵۳م) کې دعبرې ژبې اکاډمۍ[413] ته جګه شوه). دعبرې ژبه په جرګه کې به ايليزربن يهودا په ورځ کې اتلس(۱۸) ګينټې لګيا وچې «دپخوانئ او اوسنئ عبري ژبې بشپړ سيند»[414] را وباسي.
څه کم سل(۱۰۰) کلونه وړاندې په(۱۹۱۰) کې يې د خپلو شپږو ټوکونو لومړي ټوک خپور کړ. دغه له مړينې(۱۹۲۲) نه وروسته، د ذکرشوي قاموس اووه لس (۱۷) ټوکونه د ايليزربن يهودا د دوهمې ميرمنې او دوهم ځوی ايهود[415] په زيار خپاره شول. په دغه سيند (قاموس) کې ټول لغتونه خوندي شوي دي چې د حضرت ابراهيم(ع) له زماې نه ترنوې زمانې پورې په عبرې ژبه کې کارول شوي دي. ايليزربن يهودا دلغتونو دراويستلو لپاره بېلا بېلې نسخې وڅېړلې اوله هغوی نه يې هغه لغات غوره کړل چې دنوي ورځني ژوند اودرواني ژبې لپاره ګټور وو. هغه يوه اونيزه[416] راويستله. په هغې کې به يې خپل روڼ انديز فکرونه خپرول اونوی لغاتونه به يې پکې معرفي کول. نوی لغتونه به يې په ډېرو ليکنو کې تکرارول اوپه دې ډول به يې دخپلې خپرونې دلوستونکو په مغزو کې خوندي کول. ايليزربن يهودا دنوې عبري ژبې لپاره سيفرديک تلفظ[417] غوره وګاڼه(سفردي هغه يهودان وو چې عموماً په هسپانيه، پرتګال، اوشمالي افريقه کې اوسيدل). په دې ډول ايليزربن يهودا خپل ارمان پوره کړ: په فلسطين کې د لويديز په مټ نوی يهودي دولت دا سرايیلو په نوم جوړ شو چې په خپله پخوانئ،خو د خپلې زمانې د اړتياوو لپاره په ارته شوې او معياري شوې عبري ژبه چليږي.
له نن نه نوي(۹۰) کلونه وړاندې د زيبږکال(۱۹۱۸) په اوړي کې صيهونستانو[418] د برتانيې په توافق سره په جيروزالم(القدس) کې ديوې غونډۍ يوه برخه را ونيوله، اودنړيوال صيهونيستي سازمان مشرډاکټرخايم وايځمن پکې دعبري پوهنتون[419] د بنسټ ډبره کېښوده. جيمس ارتربلفور[420] چې دانجيل په ټغرلوی شوی و، دبرتانيې لومړی وزير(۱۹۰۲تر۱۹۰۵) وچې بيا وروسته دلومړئ نړيوالې جګړې په مهال دبرتانيې دبهرنيوچاروو زير(۱۹۱۲تر۱۹۲۱) شو. بلفورچې د يهودانو د «ملي هيواد» پلوي و، فلسطين يې لومړی ځل په (۱۹۲۵) کې وليداو په القدس کې يې عبري پوهنتون پرانيست. دا سرايیلو په اکله د زياتو معلوماتو لپاره ولولئ: زيرک يار، دنوی سياست الجبره: دامريکې دامپراتورۍ لپاره فکرونه، ستراتيجۍ، پلانونه، عمليات، ډنډورې اوغولونې(۱۹۸۹تر۲۰۰۲)، خپرندوی: د پښتنې کولتوردودې اوپراختيا ټولنه–جرمني، چاپ ځای: ددانش خپرندوی ټولنه، پيښور، ۲۰۰۲،

---

413 - Hebrew lanauge Academy
414 - Complete Dicionary of Ancient and Modern
415 - Ehud
416 - Zvi
417 - Sephardic
418 - Zionists
419 - Herbrew university
420 - Balfour

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخونه ۴۲۲تر ۴۷۲.

دشلمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې یانې د اسراییل د دولت دجوړولو د کال(۱۹۴۸) پورې، عبري یوژبتیا دومره غښتلې شوې وه چې دفلسطین اتیا سلنو(۸۰٪) یهودانو دعبري ژبې دپوهیدلو ادعا کوله. دغه شان هلته څه دپاسه پنځوس سلنو(۵۰٪) یهودانو ادعا کوله چې عبري یې یواځینۍ ژبه وه. دغه شمیرنې ښیي چې دفلسطین یهودان په څومره لنډه، پنځوس(۵۰) کلنه، موده کې له ګڼ ژبتیا[421] نه ایډیالوژیک یوژبتیا[422] ته واوښتل. داسراییلو د دولت دجوړیدلو(می ۱۴، ۱۹۴۸) سره سم، عبري ژبه د دولت برلاسې رسمي ژبه شوه او انګریزي عملاً دوهم مقام ته راټیټه شوه، خو په عین حال کې دوهمه اغیزمنه ژبه پاتې شوه. په اسراییلو کې عربي ژبه هم رسمي ژبه پاتې شوه خو عملاً یې مقام له انګریزي ژبې نه ښکته شو. په بله وینا عبري[423] ژبه لومړۍ درجه رسمي ژبه شوه، انګریزي ژبه ته دوهم درجه مقام ورپه برخه شو، او په عربي ژبه باندې د دریمې درجې رسمي ژبې پیرزوینه وشوه.

په اسراییلو کې عبري ژبه په نږدې ټولو عامه(دولتي) او شخصي فعالیتونو کې یواځینې برلاسي مقام ته جګه شوه: عبري[424] دحکومت، ښوونځي، پوهنتون، تجارت، عسکري، روغتیا، راډیو، تلویژن.. او کور ژبه شوه. له نورو نړۍ نه چې یهودي کډوالان اسراییلو ته راورسیدل، دعبري ژبې د زده کړې پروګرام به یې تعقیباوه چې په(۱۹۴۹) کې د الپان[425] په نوم راوتلی و. د ښوونځي، پوهنتون او حکومت سره د نوو کډوالانو تماس په هغوی زور راچاوه چې زرتر زره عبري ژبه زده کړي. دډاکټرۍ دعلمي درجې دلاسته راوړلو تحقیقي څیړنې[426] باید په عبري ژبه کې ولیکل شي. عرب اسراییلیان دلوړو پوهنو[427] لپاره مجبوردي چې عبري ژبه زده کړي. وروسته له دې چې عبري ژبه په اسراییلو کې رسمي او کلکه شوه، هلته له(۱۹۹۰) کلونو راهیسې څو ژبتیا[428] ته دمطلوبې موخې(هدف) په څیر پام وشو، بې له دې چې دعبري[429] ژبې برلاستیا زیانمنه شي. په دې ډول، هلته عربي ژبه او د یهودي کډوالانو ژبې منل شوې دي. په یهودي برخه(سکټور) کې عبري د تدریس ژبه ده، او په عربي سکتور کې عربي د تدریس ژبه ده(په نږدې شل سلنو٪۲۰ښوونځیو کې). په عربي ښوونځیو کې باید عبري[430] د دوهمې ژبې په څیر زده شي، او په یهودي

[421] - Plurilingualism

[422] - Ideological monolingualism

[423] - Hebrew

[424] - Hebrew

[425] - ulplan

[426] - dissertations

[427] - higher education

[428] - Multilingualism

[429] - Hebrew

[430] - Hebrew

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځيو کې باید عربي ژبه خلورکاله تدریس شي. په بین المللي ژبو کې انګریزي لومړی مقام لري چې باید دلومړۍ بهرنۍ ژبې په خیرزده شي. ورپسې فرانسوي ده. چې دانګریزي یاعربي په ځای یاددوهمې بهرنۍ ژبې په خیرتدریسیږي. د ژبې نوی سیاست نوي یهودي کډوال دیته هڅوي چې په مورنۍ ژبه ورته تدریس ورکړل شي، اوپه عین حال کې په دې ټینګارشوی دی چې دژبو زده کړې لپاره ځانګړي ښوونځي جوړشي. عملاً په یهودي ښوونځیو کې دعربي ژبې تدریس کړکیچو(مات ګوډ) دی. دعربي ژبې د تدریس لپاره د یهودي ښځونځیو نیمایي برخه په اقلي پروګرام[431] چلیږي.[432]

اسراییل چې ددولت په خیرپه(۱۹۴۸) کې په فلسطین کې رامنځته شو، په لومړیو پنځوس(۵۰) کلونو کې یې ژب سیاست«یواځې عبري» ته خدمت کاوه یاني یواځې په عبري ژبه[433] را چاپیرو. ددغه ژب سیاست په اوږدو کې دعبري ژبې هویتي او سمبولیک وظیفه غښتلې شوه. وروسته له دې چې عبري[434] دملي هویتې چینې په خیرپخه، ارته اوبرلاسې شوه، اسراییلي دولت نورې ژبې لکه عربي، روسي، او ییدیش[435] دپوهاوي راپوهاوي(افهام اوتفهیم) دوسیلو په خیرګټورې وګڼلې اوهغوی ته یې د[436] ملي ژبني ظرفیت په خیرپاملرنه وکړه. په بله وینا، کله چې اسراییلوخپله یهودي ژبه یاني عبري دخپل ملت دهویت دساتنې لپاره غښتلې اوبرلاسې کړه، نوبیا یې ګڼ ژبتیاته په خپل سیاست کې ځای ورکړاوله دې اصل نه چې عبري ژبه«لومړی» ده د ژبني تنوع په خوا وخوځید« زما ژبه ستاسې د ژبې په څنګ کې»[437]

(ت)- ژب پلان[438]

د ژبوتماسونه دیرغل اونیواک(اشغال)، دکډوالتیا، د نویوملتونورد جوړولو،...او تجارت له لارې له لارې منځته کیږي. یوه پوښتنه اهمیت لري: ژبــه کــوم مشــکلات لري؟

---

[431] - minimum program

[432] - “ barely 2,000{ two thousand} pupils continue studying it to the end of high school.” Berard spalsky at Bar-Ilan university, “Lanauge in Israel: Policy, Practice, and ideology”, Georaetown university round table on languages and linguistics, 1999, pp. 164 – 172.

[433] - Hebrew – only approach

[434] - Hebrew

[435] - Yiddish

[436] - national language capacity

[437] - from “ mylanguage first” to “ my language alongside yours” ibid

[438] - Language planning

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه سیاسي واحد کې د ګډې ژبې نشتوالی، دلیکلو د نظام نشتوالی یا کموالی، د تخنیکي او علمي لغتونو نشتوالی...د درسي کتابونو نشتوالی یا کموالی. هرګڼ ژبي سیاسی واحد ته چې یوه یا څو ژبې پکی قوي وي او نورې پکی کمزورې وي، د ژبنیو مشکلاتو سیمه ویل کیږی. دغه ډول سیمه ژب پلان ته کلکه اړتیا لري. ژب پلان په ملی سویه د ژبی د پرابلمونو (مشکلاتو) د حل کولو «منظمې پالنې»[439] ته ویل کیږی. په بله وینا، ژب پلان په ملی سویه د ژبی د مشکلاتو منظم حکومتی فعالیت ته وایی (کارل ایرلند ګاډیلي د آیو بمګبوزې په حواله)[440] زه له دی اثر نه د ژب پلان په اکله غټې ټکی را اخلم او لنډوم یی.

ژب پلان دوه برخی لري: لومړۍ برخه یی د شان یا مقام ژب پلان نومیږی[441] چې په ژب سیاست را څرخی، لکه د ژبی توزیع یا ویش په بیلا بیلو قلمرونو کی (د ژبې رسمي مقام په حکومت کی، په تجارت، په زده کړه او پوهنه کی، او د روغتیا په چارو کی).

دوهمه برخه یی جسمي پلان[442] نومیږی چې د ژب سیاست په پلی کولو (اجرا) را څرخی. په جسمی پلان کی د ژبی جسمی شتون را ځی، لکه ګرامر، املا، سیندونو (قاموسونو) د درسی کتابونو....او د لیکلو یا خطی نظام تولید. په بله وینا، د شان یا مقام پلان ته رسمی پریکړې هم ویلی شو، او جسمی پلان ته د رسمی پریکړې پلی کول ویلی شو چې د ژبی په مشخصو جسمي موادو را تاویږي. د یوې ژبې د مقام پلان ګټه نلري، خو دا چې عملی شی یانی په جسمی پلان واوړي. بې له مقام پلان یا ژب سیاست یا رسمي پریکړې نه، جسمي پلان ډیر لږ امکان لري چې ګټور شي

په یو هیواد کی د یوی ژبې د غښتلتیا (تقویې) لپاره مهمه ده چې څومره وګړي پرې غږیږي، په کومه کچه د ملي احساس او ملي تړون مرستندوی ده، او په ملي تاریخي ځانګړتیا (پیژاند) کی څومره رول لوبولی شي، یانی ولس ورته د خپل مال په سترګه کسي که د بل چامال یی ګڼي. ژب پلان لاندینیو سریزو فعالیتونو ته اړتیا لری:

۱ –غونډی (کنفرانسونه)

۲- ژب ټولنیزې سروې ګانې[443]

---

[439] - Organized pursuit

[440] - Karl Erland Gadelii, Language planning:
Therory and practice, Evaluation of language planning cases worldwide, 1999, electronic version, 27 pages, for the languages Division(Education sector) of UNESCO

[441] - Status planning

[442] - Corpus planning

[443] - Socialinguistic surveys

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –ازمايښتي پروژې (پايلټ پراجېکټز[444]
۴ –حکومتی کميسون
۵ –خپلواک کميسون
۶ –د ژبی په اړوندکی دبين المللی کنفرانسونو پريکړې

ديوې ژبې دمقامي پلان کولو لپاره لاندينې ټولنيز قلمرونه ارزښت لري:
حکومت، پارلمان(ولسی جرګه اومشرانوجرګه) ، محکمې، اداره، دروغتياچارې، دښوونې اوپوهنې وزارتونه، تجارت، او وګړيزې رسانې (ماس ميډيا). په يوهيوادکی چی دوه ياڅو رسمي ژبې منې، ډيرارت اودقيق ژب پلان ته اړتيا ده. په ژب پلان کی د زده کړې اولوړو پوهنو قلمرو زښت ډيراهميت لري، ځکه دلته دنوې او راتلونکي نسل په زړه اوفکر کی د ملي تړون زړي کرل کيدلی شي. د زده کړو اولوړو پوهنو په وزارتونو کی غښتې مفکورې په ورځني ژبني سلوک اوورځني متقابل احترام اوړي چی په خپل وارسره ملي تړون ته لاراوارووي[445] هغه ژب پلان چی لاندينو حالتونو ته ځواب ووايي، دبرياليتوب تومنه لري:

الف: عمومی معلومات:
۱ –دوګړوشمير
۲ –داکثريت(له نيمايي نه زيات ويونکو) ژبه
۳ –داقليت ژبه
ب: د ژبی قانوني مقام:
۱ –رسمي ژبې
۲ –نورې ژبې چی مقام يی ټاکل شوی وي
۳ –هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی(داساسی قانون ماده يامادې، د ژبو قانون، د محکمې پرېکړه/پرېکړې).
پ: په قانون سازی کی د ژبو استعمال:
۱ –د ژبو استعمال په پارلمان کی(وينا ، ليکنه)

[444] - Pilot projects
[445] - "Educational institution is recognized not only as an agent of implementation but also as an interface of macro-level ideologies and in macro-level linguistic behaviors in the everyday life speakers."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – د قوانینو په لیکلو کی د ژبو استعمال

۳ – د قانون په اعلامولو کی د ژبو استعمال

۴ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکی.

ت: په قضایی نظام کی د ژبو استعمال:

۱ – مجاز ژبی

۲ – هغه ژبی چی معمولاً استعمالیږي

۳ – د قضاوت(پریکړې) ژبې

۴ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ټ: په اداره کی د ژبو استعمال:

۱ – د اجرایې ژبې

۲ – ولا یتي او محلي حکومتونو ته د مرکزي اجرایې د رسمي مکتوبونو ژبې

۳ – بهرنیو هیوادونو ته د مرکزی حکومت د رسمي مکتوبونو ژبې

۴ – هغه ژبې چی په ایالتي او محلي ادارو کې استعمالیږي

۵ – د انتخاباتي مبارزو د غونډو ژبې

۶ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ث: د زده کړی او پوهنې ژبې

۱ – د وړکتون او روزنتون ژبې

۲ – د ښوونځي ژبې(لومړنی، دوهمی، لیسه)[446]

۳ – د لوړو زده کړو(پوهنتونو ژبې)

۴ – د غټانو لپاره د لیک لوست د کورسونو ژبې

۵ – هغه ژبې چی په ښوونځي(لومړنی، دوهمی او لیسه کی) او پوهنځي کی زده کیږي باید وښودل شي چی په کومه موضوع کی حتمي دي که اختیاري.

۶ – هغه متن چی د ژبو استعمال ټاکي

ج: په تجارت کی د ژبو استعمال:

۱ – هغه ژبې چی په تجارتي اعلانو کی کارول کیږي

۲ – هغه ژبې چی په اداري اطلاعیو یا اعلامیو کی کارول کیږی

---

[446] - په کوم ټولګی او په کوم مضمون کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ –هغه ژبې چې د امو الو په نومونې[447] کې کارول کيږي
۴ –هغه ژبې چې د مقرراتو او د زده کړې لارښودونه پرې ليکل شوي وي[448]
۵ –هغـــه ژبې چې په تجارتي چاپ پاڼو[449] کې کارول کيږي
۶ –هغــه متن چې د ژبو استعـمال تیاکي

چ: په مطبوعاتو کې د ژبو استعمال:
۱ –هغه ژبې چې په چاپي خپرونو کې کارول کيږي(د غټو مهاليزو دنو مونو ليست بايد مل شي او په هغه کې وښودل شي چې څوځلې او په څومره شمير خپريږي.)
۲ –هغه ژبې چې په راډيو کې کارول کيږي(په اونۍ کې څو ګينټې)
۳ –هغه ژبې چې په تلويزيون کې کارول کيږي(هره اونۍ کې څو ګينټې)
۴ –هغه متن چې د ژبو استعمال تیاکي
ح: رسمي ژبې په عمل کې
۱ –کومه ژبه عملاً رسمي ژبه ده؟
۲ –عملاً کومې ژبې په کومو کچو (څو سلنې٪) رسمي ژبې دي؟

---

[447] - Labelling
[448] - Policy and instruction manual
[449] - Printed matter

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــــــــنډيـز

انسان یوائنی ژوی دی چی د وینا پیرزوینه پرې شوېده. که له یوې خوا ژبه لوښی(وسیله) ده د پوهاوي راپوهاوي(افهام او تفهیم) لپاره، نو له بلې خوا ژبه ترون دی او غوټه[450] ده د پیژاند(هویت) لپاره.
هغه ولس چی خپل دولت یې نه وي جوړکړی، رسمي ژبه نلري خوملي ژبه لري. عموماً ملی ژبه دولتونه زیږوي، او دولتونه رسمي ژبه ټاکي. دا چی ژبه ولاړه نه ده، معیاري کولوته یې اړتیا ده. د ژبی په معیاري کولو کی دواړه دولت او شخصی سکتور رول لوبوي. د ژبی د معیاری کولو موخه دا ده چی ژبه عمومی شی، یانی هرڅوک پری په اسانی سره پوه شی. خو مسلکی تخصصی ژبی حتماً عمومی ژبی نه دي. ګڼ ژبتیا ارت او دقیق ژب پلان ته اړتیالری. که دوه ژبې یا ډیرې ژبې رسمي وي، باید ټولې روغې زده شي او باید د زده کړې کنډه(اندازه) یې دلوړو زده کړو او پوهنتوني تحصیلاتو لپاره اهمیت ولري
د ژب پلان موخه دا ده چی خلکو ته د خپلې ژبې د کارولو امکان برابر کړي او ګڼ ژبتیا تشویق کړي. یو اځې قانوني احکام نشي کولی چی یوه اقلیتي یا کمزورې ژبه وساتي او غښتلې یې کړي، بلکې په ژب ساتنه او ژب پرمختیا کی نور عوامل هم کواند رول لوبوي. بیلګې یې دا دي: د ژبی د ویونکو شمیر، په یوه ترلی سیمه کی د هغوی تیتوالی، د خپلی ژبی سره د هغوی مینه، د هغوی اقتصادی وزن، د هغوی سیاسی تنظیم، د هغوی د ژبی اتبار، یانې د ژبې سره مثبت پیوند لکه دولتمندي، کارمندي، تعلیم،... او د اصالت احساس. دیوې محرومې شوې او غفلت زپلې ژبې په ژوندي کولو او پرمختیا کې څلور پریکړې روغ رول لوبولی شي:
- یو دا چې په ژب سیاست کې یې مناسب حق په برخه شي
- دوهم دا چې ژب سیاست پلی شي
- دریم دا چې د هغې لپاره ټولنیزه اړتیا خلقه شي
- څلورم دا چې ملي ترون او غبرګون ته لاراواره شي. یانې په ټولو ټولنیزو قلمرونو کې(اجراییه، قضاییه، قانونیه، معارف، تجارت... او مطبوعاتو کې) په دې بسنه ونشي چې «یا زما ژبه یا ستا ژبه»، بلکې پرځای یې د ترون او غبرګون د ریخ پیاوړی شي: «دواړه زما ژبه او ستا ژبه»[451]

په ژب پلان کې درې ټکی کوټلی رول لوبوي:

---

[450] - Tie

[451] - " It is not a question of either **A** or **B** but of both **A** and **B**."

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – هغه ژبه چې پلان يې جوړيږي، بايد رسمی مقام یې منل شوی وي.
۲ – محرومه شوې او غفلت وهلې ژبه بايد له ښوونځي نه ترپوهنځي پورې د تدريس ژبه وي ، او څوک چې يې برى ليک ونلري او ليکل، لوستل او ويناپرې نشي کولی، بايد لوړرتبه دولتي او علمي مقامونه ورته و نه سپارل شي. دلته بايد دواړه ملي کفايت او مسلکي کفايت ديو بل سره څنګ په څنګ غبرګ روان شي. پښتانه بايد (د پښتو عمل جرګه)[452] جوړه کړي چې مايې په ۱۹۹۷کال کی او بيا په کال ۲۰۰۰کی وړانديزکړی و. د دغې جرګې يوه موخه بايد داوي چې د پښتو لغتونو بريښناييز بانک[453] راوباسی. په دغه اکله ډاکټر نبی مصداق هم دوی مياشتی وړاندې څه ناڅه ورته او ګټوروړانديزکړی دی(ايينه افغانستان، فبروری ۲۰۰۸ ، دلوه ۱۳۸۲ ، مخ ۷۷). د دغه کار لپاره دې د سريزو چارو کميټه[454] جوړه شي او د مثال په ډول لاندينې اشخاص دې پکې کواند شي: پوهاند جهان زيب نياز، پوهاند محمد همايون هما ، ډاکټر راج ولي شاه خټک ،ډاکټر اکبراکبر ، ډاکټر ببری ګل وزير ، ډاکټر محمد اکبرورډګ، ډاکټره ثرياخادم ، منلی عبد الباري جهاني، منلی پلوال، منلی شپون، منلی عبد الله بختانی خدمتګار ، منلی ننګ يوسفزی، پوهندويه کبرامظهري، منلی سيدصابر شاه صابر ، منلې بارکزۍ ، منلی حدادفرهاد ، منلی وطنپال دياني، منلی حبيب الله رفيع، پوهندوی اسماعيل يون، منلی زرين انځور ، منلی محمد معصوم هوتک ، ډاکټرنبی مصداق، ډاکټر عثمان روستا تره کي، پوهاند مجاور احمد زيار ، پوهاند ګل جانان ظريف، پوهاند سرزمين کيمور ، پوهاند محمد حسن کاکړ ، ډاکټرعبد القيوم کوچی، ډاکټر عبد القيوم مومند ، منلی محمد اصف صميم، ډاکټربسم الله امير ، منلی غلام محی الدين زرملوال، منلی غلام محمد زرملوال، منلی ننګيال، منلی محمد اصف وردک...(او نوری خويندی ورونه). د تماس مزي دې د ډاکټرنبي مصداق او منلي محمد اصف وردک په لاس کې وي. په افغانستان کی دشاهي دوری په وروستني اساسي قانون کې (تله ۱۳۴۳المريز= اکتوبر۱۹۲۴م) راغلي وو چی دافغانستان د نورو ژبو له منځ نه«پښتو او دري رسمي ژبې» دي. (دريمه ماده). دهمدغه اساسی قانون په پنځه دېرشمه ماده کې پښتو ملي ژبه ګڼل شوې وه او دولت موظف شوی و چې دهغې دپالنې، پرمختيا او زيات استعمال لپاره «اغيزمن» پروګرام راوباسي او عملي يې کړي. له دينه يو کال وروسته(تله ۱۳۴۴يانی اکتوبر ۱۹۲۵) پارلمان ته دهغه مهال لومړی وزير ډاکټرمحمد يوسف ورغی. دحامد کرزي پلار عبد الاحد کرزي چې د ولسي جرګې غړی و په ډاکټريوسف نيوکه وکړه چې ولې يې د اساسي قانون د پنځه ديرشمې مادې سره د ملي ژبې پښتو د پرمختيا او ترويج لپاره پروګرام نه وجوړکړی. ډاکټرمحمد يوسف ورغبرګه کړه چې د ژبو قانون به جوړکړي او پارلمان ته به يې وليږي

---

452 - Pashto action council
453 - Pashto terminological databases
454 - Task force

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۱ زییز په اکتوبر کې د امریکې په مشرۍ د لویدیزې امپریالیستي نړۍ جنګي سازمان ناټو په افغانستان یرغل وکړ او خپله وحشي تنده یې د ټول(لر او بر) پښتون په وینه ، ژبه او سیاسي کلتور ماته کړه.د امریکې مرکزي استخبارات(سي.آي.أئ) د هر کال په جولای کې «د نړۍ د معلوماتو کتاب» خپروي. د ۱۹۹۱ زییز(۱۳۷۰ لمریز) پورې، د مرکزي استخباراتو په دغه کتاب کې پښتانه د افغانستان د وګړیو پنځوس سلنې(۵۰٪)جوړولولې او د پښتو ژبې برخه هم پکې پنځوس سلنې ښودل شوې ده.خو یو کال وروسته ،د سي آي أئ په ذکر شوي کتاب کې(۱۹۹۲م=۱۳۷۱ل) د پښتنو شمیر آته دېرش سلنې(۳۸٪)او د پښتو ژبې برخه یې پنځه دېرش سلنې(۳۵٪)معرفي کړل.له دېنه دوه میاشتې وړاندې(اپریل ۱۹۹۲=ثور ۱۳۷۱)شمالي ټلوالې په کابل کې سرِک الطوایفي پیل کړې وه. د ۹۱۱ بخولې سره جوخت، له اکتوبر ۲۰۰۱ راهیسې امریکې د روسیې، ایران او پاکستان د خوښې لپاره ټول پښتون او د پښتو ژبه ژوبل کړل،او د افغانستان په استعماري اساسي قانون کې یې د ډیورنډ لیکې وویستلې. اوس پوښتنه داده دا چې جلالت چپن حامد کرزی به د خپل پلار پوښتنې ته(چې له صدر اعظم ډاکټر محمد یوسف نه یې کړې وه) څه ډول ځواب ووایي؟ !-

زرخېړې ،کلیفورنیا ، امریکا

اپریل ۸ ، ۲۰۰۸=۲۰ وری ۱۳۷۸

ډاکټر زیرکیار

۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

«په ارد و يې ګټم او په پښتويې ختم»: د ژبې سياسي اقتصاد

پورتنی سرلیک می له کومه کړ؟ پوهاند محمد همايون هماپه پښتونخوا (مردان، هسکه مینه) کې د پښتو ژبې تکړه محقق او وتلی نقاد دی. یوه ورځ یې راته په ټلیفون کی(۲۰۰۱م) د پښتنو د وضعې په اکله خپل احساس په پورتنی سرلیک کی څرګند کړ. د پوهاند هما په دغه کوټلې جمله کی د پښتو ژبې سیاسی اقتصاد ځلیږي چې په دې لیکنه کی به پرې د پښتونخوا په مثال وګړیږم

انګریزانو نږدې ۲۱ کلونه وړاندی د ۱۹۴۷ زیږیز کال په اوړی کی ټول هند په «اینډیا» او «پاکستان» وویشه او په دی ډول یی دواړه هیوادونه له خپل تمدنی هویت نه محروم کړل. د هند نوم د «اینډوس» یا اباسین سره تړاو لری. پاکستان یو ترکیبی نوم دی چی دوه الفونه یکی افغانستان او افغانیه(صوبه سرحد)تمثیلوی. د «بنګال» د نوم استازی توری د «پاکستان» له ترکیبی نوم نه لوید لی و. انګریزانو د پاکستان په نوم دولت د یوه جبهیی دولت په څیر راوتوړه چی د کمونیزم نفوذ ته پاټک واچوی.

الیکس فون تانزلمن په خپل مهم کتاب کی لیکی چی برتانیه د هند نه وتلی نشی خو دا چی «د مسلمانانو لپاره یی یو جلا هیواد» جوړ کړی وی. فون تانزلمن زیاتوی چی که محمد علی جناح ته «د پاکستان د پلار په سترګه کتل کیږي، چرچل باید د پاکستان د تره مقام ولري.»[455]

د الیګر کالج د مدیر ارکوبالډ(۱۹۰۵تر۱۹۱۰) په تشویق د اغاخان (۱۸۷۵تر ۱۹۵۸) په مشری د جګ پوړه مسلمانانو یوې ډلګۍ د هند د ویسرا سرد ارمینټو سره وکتل. (۱/ اکتوبر/ ۱۹۰۲). له دې نه درې میاشتی وروسته(۳۰ د سمبر ۱۹۰۲) د نواب وقار الملک په مشری د مسلم لیګ ګوند جوړشو، او د ۱۹۴۷ د اګست په ۱۴ پاکستان خلق شو. د انګریزو اکمنانو دغی سیاسی جادوګری ته پخپله یو انګریز «د تاریخ معجزه» وویله، او ملي شاعر محمد امین ملنګ جان(۱۹۰۸تر۱۹۵۷م، ۱۲۸۷تر ۱۳۳۲ لمریز) ورته په خپل شعرکی «د مکرګوډی» وواېه. ولولی: زیرک یار (راویستونکی)، ملنګ جان د بی درباره ملی ژبی ملی شعر، کب ۱۳۷۳ لمریز، فبروری ۱۹۹۵، مخونه ۸ تر ۹.

په دې ډول «د تاریخ د معجزې» او «د مکرګوډي» په راتوږلو سره د پښتنو د احق چی خپل برخه لیک په خپله وټاکی، غصب شو.

مخکی له برتانوی هند نه، په هندکی مغلی واکمنی چی په اردو او فارسی ژبو چلید له، د الیګر د خوځښت لپاره هویتی چینه وه. د دغه خوځښت د پلویانو په فکر کی اردو ژبی غښتلی مقام لاره، او دغه مقام یی د خپل راتلونکی مغل ډوله سیاسی نظام لپاره مناسب ګاڼه. همزمان د برتانوی هند په اوتار پرادیش او بیهار سیمو کی د هند یانو د ژبنی

---

[455] - Winston Churchil " must qualify as its uncle, and therefore, as a pivotal figure in the resurgence of political Islam" Alex von Tanzelmann, Indian summer: The secret history of on Empire. New York, 2007, p.128.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي ګرۍ (لنګویج نیشنلیزم) احساس راوټوکیده چې په مغلي هند کې د اردو ژبې د امتیاز سره په ټکر کې شو. د هند ژبنیو ملي ګرانو غوښتل چې په هند کې د مغلي اردو امتیاز پای ته ورسوي، او پرځای یې خپله هندي غښتلې کړي چې په «دیوانګري» پټې (الفبا) او له سانسکریټ نه په راوتلو الفاظو به ودانه وي. په دې هندي – ژبني خوځښت کې دا احساس هم غلی شوی و چې هند دې د هندیانو لپاره وي. دغه احساس د مسلم لیګ مفکران دې ته لازیات وهڅول چې اردو ژبې ته دغتې هویتي چیني یاني «د مسلمانانو د ژبې» په سترګه وکسي (لنګویج اف مسلیمز). که د مسلم لیګ د مشرانو لپاره د اردو ژبې ملي کولو «دیني اهمیت» (ریلیجس زیګنیفیکنس) لاره، هم مهال دغه ډول اهمیت ته د هند د ویش نورو پلویانو (ختیزو بنګالیانو) سرنه ټیټاوه. هغه مهال ختیز بنګالیان په ټول پاکستان کې ډیرکیان وو (۵۶٪). [456]

دا چې پاکستان د بنګالیانو لپاره «څه مفهوم لاره»، الیسا ایریس په یو لمن لیک (فوټ نوټ) کې سپارښتنه کوي چې د فیلیپ اولډینبورګ لیکنه ولولو: [457]

دغه سپارښتنه موږ ته په ګوته کوي چې د ژبې مسلې په دې کې یو غټ رول ولوباوه چې ختیز پاکستان (ختیز بنګال) له پاکستان نه په ۱۹۷۱ زییږ کال کې جلا شي. په
پاکستان کې د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن لیکي چې د بنګالي ژبې خوځښت (۱۹۴۸ تر ۱۹۵۲) په ختیز پاکستان کې د بنګلادیش جوړولو ته لار پرانیستله. [458]

د مسلم لیګ مشرانو اردو ژبه چې د ډیر کوچنی اقلیت یاني او وه اعشاریه دري سلنو (۷،۳٪) مهاجرو ژبه وه، د ملي اسلامي ژبې په څیر په پاتې ټول ولس وروتپله (مهاجر هغه څوک وو چې له هیند نه پاکستان ته کډوال شوي وو او په غټه کچه په کراچۍ او حیدراباد کې میشت شوي دي).

الیسا ایریس لیکي چې د ژبني پیژاند (هویت) په سر کړکیچونه «ځانله» د ژبې په موضوع نه راڅرخي، بلکه د دغو کړکیچنو سره هغه مبارزې هم غبرګیږي چې قدرت په رسیدلو راچاپیره وي. په اوسني پاکستان کې د قوم له مخې جګ پوړه دولتي – اداري مقامونه په دې ډول اټکل شوي دي: پنجابیان (تقریبا ۴۹٪)، پښتانه (نژدې ۸

456 - " According to the 1951 census, 56 percent of Pakistan`s population counted Bengali as their mother tongue." Alyssa Ayres, " The politics of language policy in Pakistan", in Michael E. Brown and Sumit Ganguly(eds.), Fighting words: Language policy and Ethnic Relations in Asia. Harvard university preses, 2003, pp. 55 – 57.

457 - Philip Oldenburg, " < A place In sufficiently Imagined>: Language, Belief, and Pakistan crisis of 1971", Journal of Asian studies, Vol.44, No.4* August 1985), pp. 711 – 733.

458 - " The Bengail language movement of 1948 – 52 in East Pakistan fulled the emergence of Bengali ethno – nationalism, which lead to the creation of Bangladesh and the breakup of Pakistan in 1971." Tariq Rahman, "language, power and ideology", JSTOR : Economic and political weekly, Vol. 37, No.44(Nov. 2 – 15, 2002), pp.4556 – 4560.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٪) ، مهاجر(۳۰ عشاریه٪۲۹) ، سیندي(دوه نیم ٪) ، بلوڅ(صفر عشاریه٪۲۵) ، بنګالی(نهه عشاریه ٪۳۵):[459]
دپاکستان دخپلواکۍ له اعلان(۱۴اګست۱۹۴۷) نه څه کم دوه میاشتې وروسته، محمدعلي جناح د «شمال لویدیز سرحدي صوبې» ایالتي اسامبلۍ شنډه کړه –ددې لپاره چې دپښتنو د زیاتې خودمختارۍ غوښتنې ته پاتک واچوي. دلته یو څل بیا وینو چې د ژبې هویتي رول اهمیت لري ! په دې اړه الیسا اېریس داسې کاږي:[460]
د ۱۹۵۲ په جنورۍ کې چې په ختیزبنګال کې اردو رسمي ژبه اعلان شوه، سمدلاسه یې د پوهیدونکو(محصلینو) مخالفت او مظاهره راوپارول. له دې امله دشپې قیودات وضع شول. د همدغه کال دفبرورۍ په ۲۱ نیټه چې پوهیدونکو د پولیسو له امر نه سرغړاوه، د پولیسو له خوا په ډزو کې څلور پوهیدونکي ووژل شول. دغه ورځ په بنګلادیش (په پخواني ختیزبنګال=پخواني ختیز پاکستان) کې «د ژبې ورځ» په څیر نمانځل کیږي.[461]
ختیزبنګال چې په ۱۹۷۱ کې خپلواک بنګلادیش(د بنګالینو هیواد) شو ، پخوانی لویدیزپاکستان په اوسني پاکستان واوښت. دپاکستان په پایتخت اسلام اباد کې د قاید اعظم پوهنتون د ژبپوهنې پوهاند طارق رحمن د ملي او رسمي ژبې په اړه داسې نظر لري: دپاکستان په بین المللی الوتنو کې اعلان سربیره په اردو ژبه، په انګریزي ژبه هم کیږي. په سړکونو کې دتجارتڅایونو لوحې په انګریزي او اردو ژبو لیکل کیږي. دی وایي چې اردو دپاکستان ملي ژبه ده، او انګریزي یې رسمي.
دپاکستان دلیکلي اساسي قانون(۱۰ اپریل ۱۹۷۳) په ۲۵۱ ماده کې هم په څرګندو الفاظو راغلي دي چې اردو یې «ملي ژبه» ده او انګریزي یې «د رسمي هدفونو» لپاره کارول کیږي (یانې: انګریزي رسمي ژبه ده).[462]
دپاکستان اووه نوې سلنې(٪۹۷) وګړي مسلمانان دي چې په ۷۲ ژبو غږیږي. اردو په ښارونو کې دغټې راشې درشې ژبه ده، او انګریزي په پاکستان کې د سرواليې پټې (ایلیټ) د رسمي او غیر رسمي راشې درشې ژبه ده. په رسمي راشه درشه (کمونیکشن) کې شخصي خبري اترې، تفریحي موضوعګانې، لوستل او سفرکول شمیرل کیږي. انګریزي ژبه د پخوا په کچه (دانګریزانو د پیر په کچه) ، نن ډیر زیات چلن لري:[463]

---

459 - Punjabi (48.89%), Pashtuns(8.12%), Mahjir(30.29%), Sindhi(2.50%), Baluchi(0.25%), Bangali(9.35%).

460 - The Pakhtun movement sought the official use Pashto in the provincial Assembly as well as in the schools.(p.57)

461 - "This event has been memoralized in Bangaladesh as language day (or Ekushe)" (ibid., p.59).

462 -Article 251
"1. The national language of Pakistan is Urdu, and arrangements sha"be made for its being used for official and other purposes..."
"2. Subject to clausel, the English language may be used for official purposes until arrangements are made for its replacement by Urdu."

463 - " It is perhaps more today entrenched than it was during the British period." Tariq Rahman, " The Role of English in Pakistan with special reference to tolerance and Mititary", in Amy B.M Tsui and James W.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند طارق رحمن په پښتو نخواکی «پښتو ژبه او هویت سازي» په مشخص ډول د ځیړنی لاندی نیولی دی:[464]
مخکی له دی چی د دی لیکنی د مهمو ټکو سره لوستونکی اشنا کړم، د پاکستان د اساسی قانون (۱۰ پریل ۱۹۷۳) د ۲۵۱ مادی دریم بند ته د هغوی پام راگرځوم: «بی له دی چی د ملی ژبی موقف ته زیان ورسیږی، ایالتي اسمبلي (جرگه) اجازه لری چی سربیره په ملی ژبه د قانون له لاری د یوی ایالتی ژبی د تدریس، غښتلتیا او کارولو لپاره اقدامونه وټاکی»:[465]
داسی بریښی چی د ۱۹۷۳ اساسی قانون به له هغې ژبنۍ ویرې نه الهام اخیستلی وی چی په ۱۹۷۱ کی یی په ختیز بنگال کی د بنگلادیش جوړولو ته لار پرانیستله
ما د پاکستان د ۱۹۷۳ کال د اساسی قانون د ۲۵۱ مادی دریم بند د پوهاند طارق رحمن د پورتنی لیکنی تلی ته واچاوه: سره له قانونی اجازی او وعدی، پښتو په پاکستان کی د قدرت په قلمرو (اداره، عسکری، قضایی، تجارت، تحصیلات، تعلیمات، او تحقیقات = ریسرچ) کی د دی وس و نه مینده چی پا پښی واخلي. د مغلوله برکته اردو چی د ډیر کوچنی اقلیت (او وه عشاریه ۳٪) ژبه وه هم ملی شوه او هم اسلامی.
د پښتو ژبی د خوځښت لار ښود د خدایی خدمتگار سازمان و چی غړو یی ځانونه د لیکنو، شعرونو، غونډو، ډرامونو، ښوونځیو او خپرونو له لاری د خپل قوم او ژبی خدمت ته چمتو کړي وو. په ۱۹۲۸م کی یی د «پښتون» په نوم مجله راوویستله. د غه مجله د «انجمن اصلاح الافاغنه» (۱۹۲۱م) د ترجمان په ځیرپیل شوه. د باچاخان (فخر افغان) د مشرځوی عبد الغني غني لومړی شعر به په پرله پسی ډول د پښتون مجلی په تندی خپریده:

چی خازې شنې مې په قبروي ولاړې که غلام مړشوم راځئ توکئ پرې لاړې
چی په خپلو وینو نه یم لمبید لی موږې ماپسې په کوم مخ به بیا ژاړې

د ۱۹۴۲ په اپریل کی عبد الغنی غنی د «زلمی پښتون» په نوم یو تنظیم جوړ کړ. د باچاخان خورزی پوهاند جهان زیب نیازلیکی چی د دغه تنظیم د جوړولو «هدف د شیرشاه سوري او احمد شاه ابدالي په تگ لاره د عمل تابیا کول وه.» په بنوکی د لویی جرگی پریکړه (۲۱ جون ۱۹۴۷) په پښتو ولیکل شوه. په دغه پریکړه کی کوټلي سیاسي مطالب خوندي شوی وو. د دغه حقوقی او تاریخی سند د اصل د کوپی (فکسیمیلې) لپاره ولولئ دا لمن لیک:[466]

Tollefson(ed.), Languages policy, culture, and Identity in Asian context. New Jersey: Earlbaum Assoc., Inc., Publisher, 2007, 219 - 220

[464] - Tariq Rahman, " Pashtu language and identity – formation in Pakistan," Contemporary south Asia, Vol.4, No.2 (July 1995, pp. 151 – 20)

[465] - " without prejudice to the status of the national language, a provincial assembly may be law prescribe measures for the teaching, promotion and use of a provincial language in addition to the national language." (Article 251,3)

[466] - Rahmat Rabi Djan – Zirakyar, Stammesgesellschaft, Nationalstaaat und Irredentismus am Beispiel der Pashtunistanfrage. Frankfurt am Main: Haag+Herchen Verlag, 1978, p.332.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته به را وګرځم د پوهاند طارق رحمن څیړنې ته: دی لیکي چې په «پاکستان کې پښتو دولتي(رسمي) ژبه نه ده. او په شمال غربي سرحدي صوبه کې هم ډیر کوچنی رول لوبوي.» که څه هم پاکستان په ګڼ ژبتوب(مالتي لینګوالیزم) سترګې نه پټوي په د ۱۹۷۱ م په وګړشمیرنه کې د ژبې په اکله پوښتنه «نه وه خوندي شوې».[467]

پاکستان کې د حاکمې طبقې(«سالاریت») جګ پاړکي انګریزي استعمالوي، او دی لپاره چې لږه پر مختللې صوبايي(ایالتي) حاکمه طبقه(«پروونشل «سالاریت») په خپله ولکه کې وساتي، د حکومت له لارې اردو ژبه نیغه نیغه کوي. هغه ازاد ښوونځي(ازاد سکولز) چې باچاخان جوړ کړي وو، په پښتو چلیدل. د باچاخان مشرځوی او د پښتو ژبې وتلی فیلسوف شاعر عبدالغني غني وایي[468] چې هلته د پیل کوونکو شاګردانو لپاره د تدریس ژبه پښتو وه. پخپله باچاخان هم د ملت کیدنې لپاره د ژبې په اهمیت پوهیده.

عبدالغفورخان په(سیدو) کې په ۱۸۵۴ کې لومړی ضد امپریالستي اخبار د اسلام په نوم راوویست چې په پټه به چاپیده او ویشل کیده. په دې اخبار کې به د امپریالیزم په ضد، خود پښتو او اسلام لپاره تبلیغات کیدل. طارق رحمن په دې چینه حواله ورکوي: سلطان صابر، پښتو صحافت(په اردو ژبه کې)...[469]

یوه ځوارلس ورځنۍ مهالیزه هم د «انګار» په نوم خپریدله چې زیاته برخه به یې پښتو او لږه برخه به یې په اردوژبه کې وه. چلونکی یې خدايي خدمتګار امیرنواز خان جالیه و(د سلطان صابر ذکرشوی اثرچې په پورتني ۴۷۰ لمن لیک کې ښودل شوی دی، مخ ۱۸۹). طارق رحمن لیکي چې په ټولو کې اغیزمن ارګان د «پښتون» خپرونه وه چې د پښتو ژبې لپاره د ژب پلان په موضوع یې ټینګار کاوه. دلته به په پښتو ژبه د پښتون قوم د هویت د غښتلي کیدلو لپاره ټینګار کیده، او دغه شان پښتنو او ادارو ته به یې سپارښتنه کوله چې پښتو دې په رسمي او غیری رسمي ساحو کې وکاروي. باچاخان د پښتون مجلې په دوه ګڼو کې (اګست او سپتمبر ۱۹۲۹م) د انګریزانو په تعلیمي نظام نیوکه کړې وه چې خلک «اجنبي» کوي او خپل حاکمیت «دایمي» کوي. دغه شان د باچاخان غوښتنه دا وه چې پښتو ژبه دې په لومړیو زده کړو کې د «تدریس» وسیله وي[470]

دغه شان یو بل چا هم وړاندیز کړی و چې هر څوک دې خپل ورځنیکارونه پخپله په پښتو کوي. له حکومت نه هم هیله شوی وه چې یوه «پښتو اکیډیمي» دې جوړه کړي او هر کال دې ورته څلویښت زره روپۍ لګښت حواله کړي. دغه شان غیری پښتون خلک هم د پښتو زده کړې ته رابلل شوي وو، «خاصتاً که هغوی غواړي چې شمال غربي سرحدي

---

467 - " ….. the census of 1971

468 - دغني خان سره دطارق رحمن مرکه په اتمانزوکی(۲ / نومبر/ ۱۹۹۳)

469 - Sultan Sabir, " Pashto sahafat" (Urdu: Pashton Journalism) in Nawaz M. Tair, Suba sarhad par paehli Lisani aur Saqafati Conferece ke Muqalat ka Majmua(Urdu: A collection of papers on the first linquistic and cultural conferece of the frontier province) (Peshewar: Pashto Academy, 1986), p.186.

470 - According to Tariq Rahman, pashtun magazine " gaineal widest popularity …. Badshah Khan criticized the Britsh school system for "alienating" the people and :perpetuating" their rule. Prof. Rahman" (Pashtu Government schools and the pakhtuns). Also, see para 417 of the police abstract of Intelligence: Acc 479(NDC)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صوبه کی کاروکړي.» پوهاند رحمن په دی چینه حواله ورکوی.[471]
ډاکټرخان صاحب(دباچاخان مشرورور) هم غوښتل چی پښتون ماشومان دی په پښتو زده کړه وکړي(د رای بهادرایشارداس او رای بهادرمهرچند خاننا وینا ګانې ، دصوبی دقانون سازی اسمبلی بحثونه.[472]
په ۱۹۳۸م کی دډاکټرخان صاحب حکومت په دی بریالی شوچی دپښتنی سیمو په ښوونځیو کی لمړنئ زده کړې(پرایمري ایجوکیشن) په پښتو شی.[473]
خو عملاً دغسی ونشول. یانی پښتو تدریس ژبه نشوه ، بلکې پښتو به دیو مضمون په حیث ښودل کیدله. پوهاند رحمن په لاندی چینه حواله ورکړی ده.[474]
زما په اند ،انګریزانو غوښتل چی پښتو ژبه دې دپښتو دپیژاند(هویت) په غښتلی کولو کی رول ولوبوي. ښکیلاکګرحکومت په ۱۹۰۱ کی په پښتونخوا بې خونده نوم (شمال غربی سرحدی صوبه) وروتا په چی د اصلي هیواد افغانستان سره یی دخپلوی اوورورولی مزي غوڅ کړي او دبې هویتی په سیند یی لاهو کړي. ولې به ښکیلاک ګره برتانیه دومره لیونی شی چی دپښتو ژبی دپرمختګ په واسطه دې دپښتنو هویت تأمین کړي.
پښتو خولاڅه کوئ چی انګریزانو فارسي ژبه هم په قضایی محکمو کی نشوه زغملی – ښایی په دې دلیل چی دافغانستان دربارخیلو پښتنو خپل دربار په فارسی چلاوه؟ ښکیلاک ګروانګریزانو پښتو ژبه یواځې په غیر مهمو ، دطارق رحمن په وینا په «څنګونو ساحو کی» زغملی شوه چی«تمثیلی ارزښت» یی لاره. «نه به دقانون سازې اسمبلۍ قوانین په پښتو کی چاپیدل» اونه به یې دهغې هغو غړوته « دپښتو اجازه ورکوله چی په انګریزی پوهیدل» دسوات میاګل عبدالودودچی دیوسفزو مشرو ، په ۱۹۲۲ کی دانګریزانو لخوا دوالي په حیث په رسمیت وپیژندل شو. هغه دپښتو لپاره دپام وړ ژب سیاست غوره کړ:
۱ – پښتویی په سوات کی رسمی حکومتی ژبه اعلان کړه. خاصی فورمی او لیستونه یی په پښتو چاپ کړل چی په دفترونو او محکمو کی به استعمالیدل.
۲ – ولس او مامورین باید ساده لیکلی ژبه په خپله ورځنئ وظیفه کی وکاروي ، او په لنډ ډول دې خپل اصلي ټکي معرفي کړي.
۳ – دسوات دوالی عبدالودود په هڅه یو څو کتابونه دبیلابیلو ژبونه په پښتو وژباړل شول. خو د نورصوبه سرحد په شان ، په سوات کی هم دتدریس ژبه اردو او انګریزي پاتی شوې.
په ۱۹۴۷ کی دمسلم لیګ ګوند مشرانو غوښتل چی په پښتونخوا کی دی ریفرنډم په پاکستان او هندوستان وشي.

---

[471] - M. Mosharaf Babar, " Zamung Jaba o Mung" (Pashto: We and our language), Pakhtun)1 Nov. 1945) pp. 17 - 18
[472] - Legislative Assembly Debates: F28 september 1937, p.622, quoted in Rahman
[473] D.G. Tendulkar, Abdul Ghafar Khan: Faith is battle(Gandhi press foundation), p. 229, quoted in Rahman.
[474] - Report on public Insrution: N.W.F.P. 1940 – 41(Peshawar: Manger of Government printing, 1941), p.61

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې په ضد ، باچا خان غوښتل چې دغه ریفرنډم دې په پښتونستان او پاکستان وشي. دلته طارق رحمن د باچاخان په کتاب(«مای لایف انډ سټرګل» ، نویډیلی ، ۱۹۶۹ ،مخ ۱۷۸) حواله ورکړې ده.

نصرالله خان نصرد «ادبي ټولي» منشی وچی په زییز ۱۹۴۳ کی جوړشوی و. دی په دې کې لګیاوچی پښتودې دژوندپه ټولو ساحوکی عملي شي. نصرالله خان نصر «دپښتو شهید» نوم ګټلی دی(مارټراف پښتو)ـله جنوبی وزیرستان نه د سیاسی ایجنټ له خوا دصوبه سرحد دحکومت مشرسکرټری ته لیک ، ۱۹جنوری ۱۹۵۰، ډی او نمبر۱۲/ایس۸ / ۴۹ ، نیشنل ډاکیومنټیشن سنټر –دپوهاند رحمن په حواله

په ۱۹۵۰کی دصوبه سرحد قانون سازې اسمبلۍ چی دعبد القیوم خان مسلم لیګ ډله پکی برلاسی وه ، په محکموکی دانګریزی ژبی په ځای داردو ژبی داستعمال وړاندیزوکړ. خواردوژبه په لومړیو(ټیټو) محکموکی کاریدله ، اولوړو محکمو د پخوا په شان په انګریزی ژبه چلیدلې. دپوهنی وزیرمیاجعفرشاه کاکاخیل په اسمبلۍ کی داسی دریځ ونیو: دپښتني سیمو په ټولو لومړنیو او منځنیو ښوونځیوکی او په پوهنتون کی دې دپښتو مضمون درس ورکول کیږي.

خوواقعیت داوچی پښتو ژبه دمعتبروښوونځیوانګړته نشوه ورننوتلی:[475]

دغه شان په حکومتی ښوونځیوکی چی پښتو پکی په لومړی اودوهم ټولګی کی د تدریس ژبه وه اوترپنځم ټولګی پوری حتمی مضمون و ، پښتو پکی «سمه نه ښودل کیدله» (ډیډ ناټ ټیچ پښتو وېل). کله به دښوونکو کمښت واوکله به زده کوونکي دېته نه تشویقیدل چی په خپله خوښه دپښتو مضمون په لوړو ټولګیوکی(شپږم ترلسم) تعقیب کړي.

لیکوال پوهاند طارق رحمن کاږی چی پښتو دتدریس دوسیلې(میډیم اف اینسټرکشن) په څیرحتی په لومړیو ښوونځیوکی(۱–۴ټولګیو) هم د۱۹۸۴کال پوری نه وه استعمال شوی. داهغه وخت چی دشوروي فوځونو په ضد دافغانانو دجهاد چیغه توده وه او په میلیونونو افغانان پښتونخواته کډوال شوي وو. که دپښتو وضعې ته په پاکستان کی کلک پام وکړو ، دې پایلې ته به ورسیږو چی دپښتو مشکل د ژبې په سیاسي اقتصاد کی پروت دی: داواقعیت چی کارپه انګریزي او اردوژبو کی میندل کیږي ، کورنۍ ولې دخپلو ماشومانو اوځوانانو وخت په پښتو ضایع کړي. په بله وینا ، په پښتو کی زده کړه اودپښتو زده کړه د قدرت او اقتصاد قلمروته نشي ورننوتلی او مولده اوګټوره وظیفه نه لري. په پاکستان کی دپښتو ژبی دپرمختګ هڅوسینګاری (کاسمیټک) جنبه لرله ، نه واقعی وظیفوی. دپوهاند طارق رحمن په وینا:[476]

ډاکټرطارق رحمن په خپله څیړنه(پښتو لنګویچ اینډ ایډینټیټي –فورمیشن اِن پاکستان) کی دی پایلی ته رسیږی:

[475] - Actually, "Pashto could not be introduced in the elite schools at all.....Thus, the English medium schools of the NWFP never included Pashto in their curricula."

[476] - "Pashto – speakers still cannot aspire to positions of power in Pakistan without learning Urdu and English."

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د پښتو «خوځښت د امپریالیزم په ضد و ، برتانویانو یې د بریالیتوب مخه ونیوله.»[477]
پاکستان هم چې د لوید یزد ګټو لپاره د جبهې د لیکې هیواد (فرنټلاین کنټري) دی، د پښتنو او د دوی د ژبې په ضد هغه لار خپله کړې ده چې انګریزانو پرې روان وو.

زرغیرۍ (تو زند اُکس)، کلیفورنیا، **۲۵** جولای ۲۰۰۸. ډاکټر رحمت ربی زیرکیار

[477] - "As the movement was anti – imperialist, the British did not allow it to succeed."

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــــا یـــله

له ډېر پخوا راهیسې انسانانو د غوره (کمال مطلوب) ټولنو په اکله بشپړ خوبونه لیدلي دي خو له بدې مرغې تر نن پورې رښتوني شوي نه دي. د نورو ټولنو په شان، افغاني ټولنه هم بې عیبه نه ده. نسبتا کلکه ملي ټولنه په نسبي مساواتو چلیږي او مساوات په حساب. په حساب کی د یوې ټولـنې وګړي، شتمني او عایدات، د سیاسي قد رت مقامونه، ټولنیز اتبا ر، او د کلتوري هویت اسانتیـاوې او امتیازونه راځي.

نـن د نړۍ د وګړو ستر اکثریت خپله راشه درشه په هغو هیوادونو کې چلوي چې څو قومونه پکې ژوند کوي او ګڼ ژبتیا پکې بر لاسې ده. په بله وینا، د نړۍ خورا ډېر هیوادونه ګڼ ژبي دي، او په مقابل کی یې یو څو ګوتې په شمار یو ژبي دي

افغـانسـتان هم د نړۍ په هغـو ګـڼ شمـیر هیوادونـو کی راځي چې په قـومي لحـاظ نامتجانس دي (د افغـانستان خلک په څه د پاسه دېرش ژبو /لهجو غږیږي). افغانان هم باید د نـړۍ د ګڼ شمیر نامـتجانسو ټولنو په شان لار وباسي او د خـپلولږي او نږدې ګاونډ یا نو نـــه زده کـــړه وکـړي.

ژبه له دېنه ډېره ده چې یوازې او یوازې د افهام او تفهیم (پوهاوي راپوهاوي) په وظیفه کې راڼېده شي. ژبه یوه «معـجزه» ده چې په وینا کې نه ځاییـږي، توپیر نه لري چې له کـومې څنډې نه ورته وګـورو.

که ژبه نه وای، دینونه به ناشونی وای او انسانان به یو بل ته پردیان وای. بې له ژبې به استعدادونه پټ وای او فکرونه به شړ وای. کمپیوټر نیټ (کمپیوټري جال) نن سبا یوه اریانوونکې پرمختیاده او د پخواني بې جسمه واقعیت (ژبې) سیوری دی

ژبه هغه بې وسلې او بې لښکره امپراتوري ده چې په ټوله نړۍ یې د خپل حاکمیت وزرې خپرې کړې دي. ژبه هغه بې جسمه نړیواله امپراتوري ده چې د خپلو اتباعو د معنوي کلتور ډیره بې توده ساتلې ده او احساس یې ټکوروي.

ژبه یوازې د پوهاوي راپوهاوي (افهام او تفهیم) لوښی نه دی، بلکې د هویت چینه هم ده، او له همدې امله ده چې هیوادونه ملي او/یا رسمي ژبې لري. د بریښنا ییزې ټکنالوجی په مټ د ژبې د پوهاوي راپوهاوي وظیفه اسانه شوې ده، خو د هویت سازی وظیفه یې لا تر اوسه د هیوادونو او ملتونو په اوږو بار ده. ګډه خاوره، ګډه ژبه، ګډ دین او ګډ تاریخ د قبیلوي ملاتړ او ملي–سیاسي تړون په رامنځته کولو کې اغیزمن رول لوبولی شي. هر څـومـره چې د ملت کـیدا عناصـر ګڼ او غښتلي وي، هغـومره د ملي- سیاسي تـړون بنسـټ کلک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانوي پاکستان د خپلې هویت سازۍ لپاره د مغلو د دربار ژبه (اردو) مناسبه وګڼله چې د یوه غیر قابل ملاحظه اقلیت(اووه عشاریه دري سلنو) ژبه وه، خو په مقابل کې یې پښتو ژبې ته د دې مجال ورنکړ چې د قدرت په قلمرو کې پاپې واخلي. له دې امله په پښتونخوا (افغانیه) کې پښتانه مجبور شوي دي چې «په اردو یې وکتې او په پښتو یې وختې». په غټ ګمان سره اروا ښاد ګل پاچا الفت به هم په لاندې شعر کې د پښتو ژبې کرغېړنې وضعې ته ګوته نیولې وي چې په اوسني افغانستان کې هم د قدرت او اقتصاد قلمرو ته نشي ورننوتلی:

سر او کار د خلکو دی د ژبې له سرکار سره

کله به غریبه پښتو ژبه د سرکار شي

دېته د ژبې سیاسي اقتصاد (پولیټیکل ایکانُمي آف لنګویج) ویل کیږي.

دا ناشونې ده چې په نړۍ کې د نږدې شپږ زره ژبو/لهجو له مخې دې بیل بیل هېوادونه جوړ شي. ماشومان او تنکي ځوانان په اسانۍ سره کولی شي چې ژبې په طبیعي ډول (د ژبو په چاپېریال کې) زده کړي. اوسني افغان نسل او راتلونکو افغان نسلونو ته باید په وړکتون، ښوونځي او پوهنځي کې د دې زمینه برابره شي چې دوه غتې ملي/رسمي ژبې او لږتر لږه یوه مهمه بهرنۍ ژبه زده کړي. دا کار دوه غتې ګټې لري: یوه ګټه یې ملي ده، په دې مانا چې د دوه غتو ملي/ رسمي ژبو زده کول ملي نږدې والي ته لار پرانیځي. دوهمه ګټه یې شخصي ده، په دې مانا چې په دوه ملي/رسمي ژبو او لږتر لږه په یوې مهمې بهرنۍ ژبې مسلط افغانان په اسانۍ سره د ټول افغانستان په بیلا بیلو سیمو کې کار میندلی شي او هم مهال خپل مسلکي کفایت عملا په خپل ملي کفایت غښتلی کولی شي. دې ته ژمنه ویلی شو.

زما په اند، افغان ملت نن سبا د دې اقتصادي وس نه لري چې زده کوونکو ته دې په کوچنیو محلي مورنیو ژبو کې د رس ورکړي، په داسې حال کې چې د دوه غتو ملي/رسمي ژبو په منځ کې د انډ ول لپاره کوم تدبیر نه لیدل کیږي.

په اوړده ډګر کې به روغه دا وي چې په ټول افغانستان کې دې د دري(۳) ژبو نصاب پلی شي: دوه غتې ملي/رسمي ژبې او یوه بهرنۍ ژبه (لکه انګریزي او/یا عربي).

د دې لپاره چې ژبه دې د ببلتون په ځای د غبرګون لوښی (وسیله) شي، بویه دا چې د ژبې سیاسي اقتصاد دې د عدالت په ستنو ودربږي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې دې په لومړي پړاو کې جګ پوړي دولتي او علمي مقامونه هغو افغانانو ته ور وسپارل شي چې په دواړو رسمي ژبو کې ليکل، لوستل او ويل کولی شي او بې له ژباړن نه خپلې رسمي وظيفې اجرا کولی شي. دلته دواړه ملي کفايت او مسلکي کفايت د يو بل سره اوږه په اوږه روانيږي ، او په دې ډول د ژبې سياسي اقتصاد د عدالت په ستنو ودريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ملـــــــــونـــــه

(الف) د هغو هیوادونو د نومونو لړی چې په اساسي قوانینو کی یې د ژبې په اکله مقررات خوندي شوي وي

Alphabetical List of Countries with constitutional provisions related to language:

Afghanistan	**Barbados**	**Burundi**
Albania	**Belarus**	**Cambodia**
Algeria	**Belgium**	**Cameron**
Andorra	**Belize**	**Canada**
Antigua and Barbuda	**Benin**	**Cape Verde**
Argentina	**Bolivia**	**Central African Republic**
Armenia	**Bosnia & Herzegovina**	**China**
Austria	**Botswana**	**Comoros**
Azerbaijan	**Brazil**	**Congo (Democratic Republic of)**
Bahamas	**Brunei Darrusalam**	**Costa Rica**
Bahrain	**Bulgaria**	**Croatia**
Bangladesh	**Burkina Faso**	**Cuba**
Cyprus	**Iraq**	**Mauritania**
Djibouti	**Ierland**	**Mauritius**
Dominica	**Italy**	**Mexico**
East Timor	**Ivoray Coast**	**Micronesia (Federated States of)**
Ecuador	**Jamaica**	**Moldova**
Egypt	**Jordan**	**Monaco**
El Salvador	**Kazakstan**	**Mongolia**
Equatorial Guinea	**Kenya**	**Morocco**
Eritrea	**Kiribati**	**Mozambique**

(c) ketabton.com: The Digital Library

Namibia **Estonia** **Korea(People's Democ Republic)**

Nauru **Kuwait** **Ethiopia**

Nepal **Kyrgeyzstan** **Fiji**

New Zealand **Laos** **Finland**

Nicaragua **Latvia** **France**

Niger **Lebanon** **Gabon**

Nigeria **Liberia** **Georgia**

Norway **Libya,Arab Jamahiriya** **Germany**

Oman **Liechtenstein** **Greece**

Pakistan **Lithuania** **Grenada**

Palau **Luxembourg** **Guatemala**

Macedonia(Former Yugoslav Rep of) **Panama** **Guinia**

Papua New Guinea **Madagascar** **Guyana**

Paraguay **Malawi** **Haiti**

Peru **Malaysia** **Honduras**

Philippines **Maldives** **Hungary**

Poland **Mali** **India**

Portugal **Malta** **Inndonesia**

Qatar **Marshall Islands** **Iran**

Romania

Tuvalu **Russian Federation**

Uganda **Rwanda**

Ukraine **Saint Lucia**

United Arab Emiraets **Saint Kitts and Nevis**

Uzbekistan **Saint Vincnet and the Grenadines**

(c) ketabton.com: The Digital Library

Samoa

Saudi Arabia

Senegal

Seychelles

Singapoe

Slovakia

Slovenia

Solomon Islands

Somalia

South Africa

Spain

Sri Lanka

Sudan

Suriname

Sweden

Switzerland

Syrian Arab Republic

Tajikistan

Thailand

Togo

Tunesia

Turkey

Vanuatu

Venezuela

Viet Nam

Yemen

Yugoslavia

Zambia

Zimbabwe

(ب) د هغو هیوادونو د نومونو لړۍ چې اساسي قوانین یا د ژبې په اکله مقررات پکې نه لري

Alphabetical List of Countries without Constitutions or constitutional provisions related to linguistic rights:

Sierra Leone

(c) ketabton.com: The Digital Library

Swaziland

Tonga

Trinidad and Tobago

United Kingdom

United States of America

Uruguay

Angola

Australia

Bhutan

Chile

Czech Republic

Denmark

Dominican Republic

Guinea Bissau

Iceland

Israel

Japan

Korea (Republic of)

Myanmar

Netherlads

San Marino

Source: www.unesco.org/most/ln2nat.htm

Most Clearing House Linguistic Rights National Constitutions

- - - - - - - - - - - - - - د کتاب پای - - - - - - - - - - - - - - -

LARAWBAR

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library